

els dels préstecs usuraris o el proporcionat pels crèdits a curt termini establerts per alguns canvistes. Amb aquest diner podia fer front a les importants despeses municipals i a determinades crisi, com la viscuda per la ciutat a les darrerries del 1407. Al mes de desembre d'aquell any, el síndic de la ciutat, recurrent a una concessió donada pel rei Joan en el que s'atorgava permís al Consell de la Ciutat per a poder vendre censals i violaris en cas de necessitat, van recórrer a aquest tipus de crèdit per tal de poder armar diversos vaixells que anessin a buscar blat per a proveir la ciutat davant l'escassetat d'aquest cereal³⁸. El monestir de Pedralbes va servir, un cop més, de font de finançament del municipi, amb la compra d'un nou censal de 1055 sous i 2 diners que va adquirir per la suma de 1055 lliures, 3 sous i 4 diners.

Tot i que els violaris reportaven un interès més elevat que els censals, el monestir va optar majoritàriament per la compra d'aquests últims, ja que d'aquesta manera s'asseguraven una renda perpetua. L'interès anual d'alguns d'aquests censals és expressat en l'esmentat *Llibre de Violaris* i mostra que era variable. Tot seguint el que va establir García Sanz³⁹ sobre les taxes dels censals, l'interès més baix es va aplicar al censal venut al monestir per la universitat d'Anglesola, un 5% ($1/20 = 20.000$ sous per miler). La resta oscil·laven entre el 8,3% ($1/12 = 12.000$ per miler) del censal pagat per Bernat de Cabrera i les universitats del seu vescomtat, als 6,25 ($1/16 = 16.000$ sous per miler) aplicat a la universitat de Tous, i el 6,6% ($1/15 =$ quinze mil sous per miler) d'un censal de la universitat de Barcelona. La mitja d'aquestes pensions seria d'un 6,5% el que mostra que el monestir establia un interès molt similar al del mercat que, segons Roustit, era d'un 7%, la meitat que els dels violaris⁴⁰.

L'establiment d'aquests tipus de crèdits a llarg termini sembla

³⁸ AMP, *Manual 3 de Ramon de Forest* (1400-1409), ff.85v-90.

³⁹ García Sanz, 1961: 281-310.

⁴⁰ Roustit, 1954: 64-82.

haver constituït una font important d'ingressos pel monestir al llarg de tot el període en estudi. Va permetre posar en circulació l'important capital que li aportaven regularment, el seu extens patrimoni i el conjunt de drets senyorials i privilegis que gaudia.

D'altra banda, l'anàlisi d'aquests tipus d'inversions permet entreveure el paper del monestir en l'economia general del país així com l'intervenció directa de certes monges en els assumptes generals del cenobi. Es constata a través de l'establiment de certs censals i violaris que certes monges mantenien el control sobre els seus propis bens. Aquest patrimoni particular sembla coexistir amb el comú del monestir sense tensions, contràriament s'observa, al llarg d'aquest període, una clara associació econòmica tendent a intentar obtenir els màxims beneficis tant pel monestir com per les accionistes.

A diferència dels censals, l'anàlisi de la major dels violaris que recullen els manuals notariais mostren que aquests van ser utilitzats, majoritàriament, com a mitjà de pensió vitalícia i particular de les monges. Al costat de les novícies que a més de l'aixovar: vestits, parament de llit,...etc, se les dotava amb aquest tipus de pensió per part dels familiars, altres entraven sense dot, així ho estipulava la reina en les seves ordinacion. Aquestes eren dotades del fons comú del monestir, a través de la compra de nous violaris dels que elles n'eren les beneficiaries. D'aquesta manera va ser dotada sor Alamanda de Geltrú per l'abadessa i el convent de Pedralbes que la van dotar amb un violari de 400 sous de pensió anual per a cobrir les seves necessitats, o bé la mateixa quantitat a pagar de les rendes del monestir. El pagament s'havia de fer al llarg de tota la seva vida en dos lliuraments de 200 sous cada un, un el dia de Tots Sants i l'altre, per la Purificació de la Mare de Déu⁴¹.

No es pot deduir de la documentació disponible, si a més d'aquest

⁴¹ AMP, *1er Manual de Romeu de Sarrià*. (1348-1357), f. 172r.

tipus de crèdits a llarg termini, el monestir o les monges, en l'administració dels seus fons particulars, poguessin haver invertit, també, en crèdits a curt termini a través d'alguna taula de canvi, tot i que la documentació palesa que cert capital es trobava, efectivament, dipositat en determinades taules per realitzar certes operacions. Sembla, però, que la missió d'aquestes taules era, simplement, la d'actuar d'intermediaries com a canvistes. S'esmenten les taules del conegut canvista Bernat Bertran, la d'en Colom i la d'en Berenger Strada, on l'any 1351 el monestir hi tenia dipositats diverses quantitats obtingudes amb la dot d'algunes monges, com la de Blanca ça Costa, per a comprar els corresponents violaris⁴².

⁴²

AMP, *1er Manual de Romeu de Sarrià* (1348-1357). f. 81v.

2. Gestió i organització administrativa

Acceptada la licitud de la possessió de rendes per part dels monestirs, la pròpia regla d'Urbà IV determinava l'organigrama bàsic per portar a cap la gestió d'aquest patrimoni.

Establia que la màxima autoritat dins la comunitat corresponia a l'abadessa qui havia de ser escollida pel convent i confirmada pel cardenal de l'orde. En les decisions importants hauria d'actuar aconsellada pel capítol. Aquest hauria de ser convocat almenys, un cop a la setmana, per a tractar temes de disciplina interna, però també per l'aprovació i segellament dels documents expedits pel monestir, o per a sancionar alguns negocis de certa importància. Igualment, almenys cada tres mesos, l'abadessa havia de rendir comptes de l'administració al convent, o a 4 monges escollides amb aquesta finalitat, que formarien el discretòri. Entre les atribucions de l'abadessa estava la d'escollir els diferents càrrecs de la comunitat amb el vist-i-plau de la resta de les monges, entre ells, el del procurador general.

Un altre apartat de la regla estipulava que corresponia a aquest procurador general la gestió directa del patrimoni. Aquest procurador havia de ser escollit per l'abadessa conjuntament amb la comunitat, a qui hauria de rendir comptes de la seva gestió o a les monges delegades a l'efecte. Si es creia convenient, el procurador també hauria de passar comptes al visitador. No li estava permès vendre ni alienar cap dels béns que li havien estat encomanats sense la sanció del monestir, a excepció feta de béns de poc valor.

Ja en aquest punt es fa referència a la supervisió última del visitador. La regla establia que aquest seria nomenat pel cardenal protector de l'orde franciscà, sota el qual passaven a dependre directament les clarisses des d'aquell moment.

Davant de les reticències a fer-se càrrec de la cura espiritual

de les monges sorgides en el si de la branca masculina de l'orde, el papa va determinar que correspondria al cardenal protector designar un visitador que podia ser, o no, franciscà, aquest hauria d'acudir al monestir, almenys, un cop a l'any. Les missives que acompanyen al text de la regla que es conserva a Pedralbes, mostren aquestes reticències i com, finalment, per intercessió del ministre general fra Bonaventura, es va arribar a un consens en el que els franciscans acceptaven la missió sense cap obligació⁴³. La carta del cardenal protector, a l'igual que la regla, facultava al visitador a controlar la gestió de l'abadessa i la del procurador sempre que ho jutges necessari però, s'explicitava que en cas de no observar anomalies, no hi intervingués per tal de no interferir en l'autoritat de l'abadessa⁴⁴.

La magnitud i diversitat de les rendes del monestir de Pedralbes requeria una estructura administrativa més complexa i organitzada que l'esbossada a la regla. Aquesta havia estat la causa per la què dos mesos després de l'entrada de les primeres monges al monestir, el 12 de juliol del 1327, la reina, amb les prerrogatives de què disposava com a fundadora del monestir, i després d'haver-lo dotat dels seus propis bens, va redactar la primera ordinació. A més d'enumerar les rendes amb les que dotava al monestir, Elisenda va disposar la forma d'administrar-les. Facultava a l'abadessa, com a màxima autoritat de la comunitat segons determinava la regla, per a proveir a les monges i al personal al servei del monestir de tot allò necessari pel seu sostentament personal: menjar i vestir, a més d'una assignació personal. De la mateixa manera, s'encarregava a l'abadessa de proveir igualment, als frares i capellans que s'instituien pel

⁴³ *Carta del Ministre General al Ministre Provincial d'Aragó i Carta del Cardenal Protector al Ministre Provincial*, dins el *Llibre de la Regla*, R/25 que es troba conservat a Pedralbes.

⁴⁴ AMP, *Llibre de la Regla*, R/25. *Carta del Cardenal Protector al frare visitador de les monges de Santa Clara*, dins el mateix llibre.

servei espiritual de la comunitat⁴⁵, i de facilitar-els-hi una assignació pels seus serveis que hauria d'anar a càrrec de la reina; el mateix es feria amb el procurador, els confessors, el barber i el metge, tots ells esmentats al text reglar com a persones al servei del monestir. Les següents ordinacions, especialment la segona, tornen a fer esment d'aquests càrrecs però no s'explicita en cap moment, les seves funcions, cal recórrer a ordinacions posteriors i a llibres de comptabilitat interna del monestir, per a conèixer amb més detall quin era l'organigrama administratiu de la comunitat i les tasques que corresponien a cada ofici.

Corresponen, probablement, a l'any 1530, unes ordinacions reproduïdes en un manual que sor Anzizu va datar del 1625. Aquest manual, que va ser inclòs en l'apartat corresponent a les rendes de Sarrià, va servir per anotar, a manera d'*Speculum*, un extracte d'aquells documents de l'arxiu que en aquell moment es van considerar d'importància, per a regir el monestir. Entre els documents ressenyats es troben les diferents ordinacions de la reina i també, aquestes *memòries* que, segons diu l'encapçalament, *son tretas de algunas ordinacions antigues de la cassa, ordenadas per la señora reyna, y monjas, y per lo ministre provincial de arago dels frares menos ab consell de sas discretas*⁴⁶. Així doncs, a més de les ordinacions ja conegudes de la reina, s'hi afegien d'altres anotacions. El conjunt d'aquestes anotacions dona una idea força acurada de l'organització interna del monestir, si bé la diferència d'anys transcorreguts entre la seva redacció i les dates del nostre estudi és considerable i entretant, es van produir algunes modificacions. Aquestes es poden deduir de la confrontació de les esmentades memòries amb els llibres de comptabilitat, denominats de *Cauteles*, corresponents als anys que estudiem.

⁴⁵ AMP, *Llibre de Privilegis*, P/15, fols. 27-32v; Perg. núm. 999; *Fundacions*. Lligall núm. 124.

⁴⁶ AMP, *Sarrià*, S/22 (1625).

El primer organigrama que coneixem de Pedralbes correspon al 1409, any en que es va redactar el segon llibre de Cauteles, el primer que es conserva a l'arxiu del monestir. Aquest llibre de comptes s'iniciava al mes de maig i abraçava fins l'abril de l'any següent, de forma anàloga a d'altres manuals de comptabilitat registrats al mateix monestir, per exemple el de violaris, però que també es pot trobar en els exercicis econòmics d'altres institucions com la Pia Almoïna de la Seu barcelonina⁴⁷. Es conserven els llibres corresponents als exercicis del 1409-1410 i als dels dos anys següents⁴⁸. A partir d'ells es pot esbossar l'esquema organitzatiu del monestir.

Els llibres permeten comprovar que aquest organigrama que apareix a les darreries del període que estudiem, i que devia funcionar des de ben aviat, potser des de la fundació del monestir, és força similar al que després recolliren les esmentades ordinations del 1530. Els llibres de Cauteles aporten una importantíssima informació de caire econòmica, amb l'anotació de totes les despeses fetes pel monestir al llarg d'un any i la seva distribució en diferents partides, al temps que il·lustren sobre molts aspectes referents a la vida interna de la comunitat: que menjaven les monges, les despeses alimentàries, les de vestuari, les sumptuàries i de culte de l'església, les de l'infermeria, del metge, dels productes de farmàcia, així com les ocasionades pel manteniment dels capellans i frares i demás personal que vivia al servei del monestir. L'anàlisi d'aquestes dades permet una aproximació molt acurada a la vida interna de la comunitat. Tractarem en aquest apartat, només, aquells càrrecs que es trobaven més directament relacionats en l'administració de les rendes, de la resta en farem referència en d'altres apartats.

⁴⁷ Ortí i Gost, 1992: 379.

⁴⁸ AMP, *Llibres de Cauteles*, C/83bis (1409-1410); C/84 (1410-1411); C/85 (1411-1412).

El càrrec d'Abadessa

Tal i com manava la regla i refrenaven les ordinations de la reina, la màxima autoritat en el si del monestir era l'abadessa. Durant el període que estudiem, entre el 1327 i el 1411, el monestir va estar regit per vuit abadesses, tot i que una d'elles, sor Violant d'Aragó, no va arribar a exercir el càrrec.

La primera abadessa de Pedralbes va ser sor Sobirana d'Olzet que provenia del monestir de Sant Antoni de Barcelona. Va ser nomenada al moment de constituir-se la primera comunitat el dia de la fundació del monestir, el 3 de maig del 1327. El seu abadiat va durar fins a la seva mort ocorreguda el 25 d'abril del 1336. A Sor Sobirana va succeir-la sor Francesca ça Portella, neboda de la reina Elisenda, l'abadessa que es va mantenir en el càrrec més anys al llarg del període que estudiem, 28 anys. La seva mort es va produir el 25 de maig del 1364, dos mesos abans que la reina.

Després d'ella va ser nomenades abadesses:

- Sor Sibil·la de Caixans (1364-1375)
- Sor Agnès ça Rovira (1375-1396)
- Sor Violant de Pallars (1396-1409). Va renunciar al càrrec.
- Sor Violant d'Aragó (1409). No va exercir.
- Sor Isabel Marcha (1409-1411)
- Sor Saurina de Vallseca (1411-1423?)

Tot i la seva inqüestionable autoritat, l'abadessa restava sota la supervisió i l'assessorament del ministre provincial dels fra menors que exercia la seva influència personalment, o a través del confessor i del visitador, aquest darrer escollit pel mateix ministre. Així, en ocasions en les que teòricament l'abadessa tenia tota l'autoritat, com per exemple en l'el·lecció de novícies, es constata la presència d'algun frare al seu costat. En aquest cas concret d'el·lecció de postulants, l'abadessa de

Pedralbes encara veia més limitat aquest dret que segons la regla li pertanyia, per les prerrogatives que Elisenda s'havia reservat mentre visqués. Tal com mostren les successives ordinacions, la reina dictava no tant sols el número de monges que creia podia acollir el monestir en cada moment, sinó que es permetia el dret d'escollir-les. En el cas concret de l'administració de les rendes, l'autoritat dels frares menors era encara més clara i es contemplava a la pròpia regla que preveia el dret del visitador a repassar els comptes de l'administrador si ho creia oportú. L'autoritat dels superiors de l'orde sobre l'abadessa era evident, com veurem en un altre capítol en tractar les relacions entre les dues branques, tot i que, a excepció feta del visitador, no ocupaven un càrrec específic dins l'administració del cenobi.

L'abadessa, com a màxim responsable de la gestió del patrimoni del monestir, havia de rendir comptes a la comunitat, almenys, un cop cada tres mesos. Per agilitzar-ho, es contemplava la possibilitat que el Capítol escollís a diverses monges anomenades *Tresorereres*, o Procuradores majors, que s'haurien de fer càrrec de la gestió econòmica al costat de l'abadessa. Sembla que aquestes monges eren les mateixes que formaven el Discretori, que tenia com a missió aconsellar a l'abadessa en totes les qüestions importants que afectaven la vida de la comunitat, no només les de caire econòmic. Es pot anar resseguint molt bé quines monges van anar formant part d'aquest consell consultiu al llarg del període, tot i que els documents no les distingeixin expressament, ja que els seus noms apareixen sempre els primers, darrera de l'abadessa, quan el conjunt de la comunitat era requerit per revalidar algun acte d'especial interès. Solia ser una d'aquestes monges la que s'escollia per abadessa quan el càrrec quedava vacant, tot i que no sigui així en tots els casos. Una d'aquestes monges ocupava el càrrec de Vicària que, després de l'abadessa, era el més rellevant del monestir. Pocs documents especifiquen aquest càrrec, però als pocs que hi apareix permet determinar que era la monja que signava just després de l'abadessa. L'any 1353, era vicària sor Constança de Vilardell

i procuradores majors, Beatriu de Fonollet i Sibilla de Caixans; l'any 1409 els càrrecs eren ocupats per sor Elienor de Santa Pau, sor Estela de Narbona i sor Saurina de Vallsica.

Al marge de les tresorereres que eren escollides per la comunitat, era responsabilitat última de l'abadessa l'elecció de les monges que havien d'exercir els diferents càrrecs administratius. Li pertocava també a ella escollir qui havia d'ocupar el càrrec de procurador general, tot i que en aquest cas, necessitava l'aprovació del conjunt de la comunitat o almenys, d'una gran majoria.

El Procurador General

Si la gestió econòmica de la comunitat era responsabilitat, en última instància, de l'abadessa i el seu consell, l'imposició de la clausura i la magnitud i diversitat de les rendes que conformaven el patrimoni de Pedralbes impedièn que fossin les monges qui en portessin directament l'administració. Per aquesta missió es designava un ecònom o procurador general que tal com determinava la pròpia regla, s'havia de fer càrrec de la gestió i control de totes les rendes, propietats i negocis del monestir.

Un cop escollit un procurador, se'l facultava per poder cobrar tots els rèdits que pertoquessin al cenobi, i expedir i signar les àpoques i d'altres documents acreditatius en nom de l'abadessa i de la comunitat. Era l'encarregat de capbrevar i de portar els llibres amb els registres actualitzats de totes les rendes: censos, morabatis, censals, violaris, i demás beneficis que obtenia al monestir, per poder ser controlades en tot moment i evitar així, els impagats i la pèrdua de drets sobre les propietats que, amb el temps, passaven a l'oblit. Estava obligat a defensar el patrimoni i els drets del cenobi utilitzant els mitjans que consideres oportuns i establint, si calia, els plets necessaris per aquesta defensa. Igualment estava autoritzat a

iniciar les gestions i negocis que creies més beneficiosos per l'augment del patrimoni; no obstant, no li estava permès vendre ni alienar cap possessió del monestir sinó era amb el vist-i-plau de l'abadessa i del convent, a excepció feta de rendes de poc valor. Havia de ser doncs, una persona de total confiança de l'abadessa i les tresorereres a les que havia de rendir comptes periòdicament. Aquestes tresorereres, generalment amb l'aprovació del confessor. o d'altres representants dels fra menors, examinaven els comptes i decidien la renovació del càrrec o la seva revocació, segons la gestió duta a terme.

En pujar una nova abadessa, el procurador general posava el càrrec a la seva disposició perquè aquesta el confirmés en el seu lloc o n'hi nomenés un de nou. Entre el 1327 i el 1411, tot i haver-se succeït diverses abadesses, la funció de procurador va ser exercida tant solament, per quatre persones.

El primer que va ocupar el càrrec va ser Ferrer Peyró. Aquest el trobem actuant ja, en qualitat de tresorer de la reina, abans de la pròpia fundació del monestir, en assumptes de tanta rellevància com l'elecció del lloc on s'hauria de construir el monestir, en aquest cas, juntament amb Domènec Granyena⁴⁹. Posteriorment, un cop constituïda la comunitat va seguir actuant en d'altres qüestions, ara ja, com a procurador i ecònom de l'abadessa i convent de Pedralbes. La pèrdua del primer manual notarial del monestir, obra del notari Guillem Turell, ens impedeix de seguir la seva actuació i conèixer els primers anys després de la fundació del monestir. Les úniques referències de Ferrer Peyró ens han pervingut gràcies als borradors dels contractes per a la realització de les pintures que decoren la capella de Sant Miquel, encarregades per l'abadessa Francesca ça Portella, l'any 1346, al pintor Ferrer Bassa que es conserven a l'arxiu del monestir, i, principalment, per l'estudi realitzat per mossèn Trens sobre el mateix tema. Per fer aquest estudi, Trens va estudiar l'esmentat manual de Guillem Turell, les

⁴⁹

AMP, *Llibre de Privilegis reials*, P/16, fols. 85-88 i Perg. núm. 169 M.

anotacions que en va extreure són úniques en molts casos, i tornen a fer esment de l'actuació de Ferrer Peyró en el tema de les pintures. Així doncs, el trobem actuant entre els anys 1346 fins al 1348, moment en que es tenien tractes amb l'esmentat pintor i el seu fill Arnau per les pintures de l'esmentada capella, a més d'altres encàrrecs que no es degueren arribar a realitzar o bé, han desaparegut, com la decoració del mur frontal del cor de les monges on s'havia de representar l'arbre de la vida i les imatges dels dotze apòstols, o un retaule amb la vida de sant Antoni. Aquests dos encàrrecs van ser fets amb un dia de diferència, el 10 i l'11 d'abril del 1348. A partir d'aquest any, no tenim més referències de Ferrer Peyró com a procurador⁵⁰.

El procurador que va ocupar el càrrec durant un període de temps més llarg va ser Jaume Despujol. Tot i que no sabem el moment exacta en que va ser nomenat, el trobem actuant, justament, des del 1348, moment en que s'inicia el primer manual notarial que es conserva al monestir, obra del notari Romeu de Sarrià com els tres següents, encara que és probable que hagués començat a exercir uns anys abans, potser cap el 1342. Segons resa l'epitafi gravat a la làpida del seu vas funerari, Jaume Despujol va morir el 21 de maig del 1402, després d'haver estat 60 anys al servei de la comunitat. Es de pensar que pels bons serveis prestats, se'l degué considerar procurador del monestir fins al moment de la seva mort, tot i que a partir de l'any 1385 no aparegui més a la documentació; per tant, la seva actuació es podria remuntar a l'esmentat any de 1342, en aquest cas, actuaria al costat de Ferrer Peyró. Encara que accedís al càrrec força jove, degué morir a una edat certament avançada per l'època. Jaume Despujol es va mantenir com ecònom del monestir durant els abadiats de sor Francesca de Portella que el degué escollir; sor Sibilla de

50

Trens, 1936: 168-178. AMP, Altars, (Lligall 12), foli solt (1348); Pintures (Lligall 184), foli. solt (1348). Sembla que l'esmentat manual de Guillem Turell que abraçava els anys 1347-48, va desaparèixer en el transcurs de la guerra civil del 1936-39, en ser cremada i dispersada la biblioteca particular de mossèn Trens, on es trobava el manual amb d'altre documentació del monestir.

Caixans, i part del mandat de sor Agnès ça Rovira.

Probablement pel llarg període que aquest procurador va ocupar el càrrec, potser, també, per la personalitat d'aquestes primeres abadesses, o pel fet que bona part del temps en que Jaume Despujol va exercir la seva missió l'autoritat d'aquestes estava minvada per la presència de la reina Elisenda, el cert és que sembla que va disposar de més atribucions i llibertat d'acció que els procuradors que el van succeir.

Jaume Despujol, a l'igual que farien la resta dels procuradors, delegava en d'altres sub-procuradors determinades gestions o el cobrament dels rèdits de certes propietats. Les possessions de Berga, per exemple, eren administrades per un procurador especial que era escollit pel mateix Despujol qui, al mateix temps, en controlava els comptes. Almenys des del 1369, i fins al moment de la seva mort ocorreguda deu anys més tard, el càrrec de procurador de Berga va ser ocupat per Arnau de Carbessí, capellà i almoiner reial, que en algunes ocasions actuava al costat de Bernat de Cantallops. Aquest últim el va succeir en el càrrec al llarg dels anys següents⁵¹.

Les viles de Piera i Terrassa tenien també, els seus propis gestors escollits pel procurador o per la pròpia abadessa. Les rendes que el monestir tenia a Terrassa eren administrades el 1372 per un tal Guillem Duran⁵².

En el cas de Piera coneixem varis dels seus gestors. L'any 1370 per l'administració d'aquesta vila van ser escollits un prevere beneficiat a Pedralbes, Arnau Ponç, juntament amb dos habitants de la mateixa Piera, Bartomeu Salvany i Francesc Morató. El 1376 es va nomenar per la mateixa qüestió un tal Pere Ferrer que pertanyia a la cort del duc de Girona. Dos anys més tard, el

⁵¹ AMP, Manuals Notarials: *Manual 4 de Romeu de Sarrià* (1371-1373) fols. 29r-29v, 105, 177v; *Manual de Thomas Rostet* (1373-1380). fols. 164r-, 170r-170v.

⁵² AMP, *Manual 4 de Romeu de Sarrià* (1371-1373) fols 65r-66v.

propi Jaume Despujol va el·legir al seu nebot Bernat Despujol, i encara el 1392 s'esmenta a un tal Pere Boxados que va rendir comptes a l'abadessa per les possessions que el monestir tenia a la vila⁵³.

A banda d'aquests procuradors que de vegades ocupaven el càrrec de forma permanent, s'escollien d'altres persones per efectuar gestions especials. Jaume Despujol, el febrer del 1375, va nomenar Guillem de Malla per que s'encarregués de cobrar el censal de 500 sous que el comte Hug de Pallars devia al monestir. Per un motiu semblant va designar un causídic de Barcelona per cobrar el censal del Castell de Cervelló. En un altre ocasió, per redimir un assumpte relacionat amb les taules de carnisseries de propietat del monestir, l'abadessa Sibilla va escollir un carnisser, Bernat d'Olzina, perquè els representés⁵⁴. L'elecció i el control de les gestions dutes a terme per aquests subprocuradors era normalment, responsabilitat de l'econom general del monestir, tot i que, en certes ocasions, principalment en els darrers anys, també l'abadessa va exercir aquest dret.

Els manuals notariais recullen diverses actes d'aprovació de la tasca feta per Jaume Despujol per part de la comunitat, d'aquí que fos ratificat en el càrrec fins l'abadiat de sor Agnès çà Rovira⁵⁵. Aquesta va ser nomenada el desembre del 1375, i el 12 de gener de l'any següent confirmava a Despujol novament com a procurador i econom general del monestir. El seu nom apareix encara durant deu anys més en nombrosos documents que certifiquen la seva actuació, no obstant, a partir del 1390 apareix ja un

53 AMP, Manuals Notariais: *Manual 3 de Romeu de Sarrià* (1365-1370). fols 172r-173; *Manual de Thomas Rostet* (1373-1380), fols.87v-90v; Id. 158r-158v; *Manual de Thomas Rostet* (1386-1392) fols. 188v-189r.

54 AMP, Manuals Notariais: *Manual 4 de Romeu de Sarrià* (1371-1373). fols 49-49v; Id. fols. 17v-18v: *Manual de Thomas Rostet* (1373-1380). fol. 76v.

55 AMP, Manuals Notariais: *Manual 4 de Romeu de Sarrià* (1371-1373). fols. 13r-14v i 70r-71r; *Manual de Thomas Rostet* (1373-1380). fols. 69v-74v, 132v-133v, 156v-157r, 159v-160r.

altre procurador, Francesc Pinosa, complint amb les tasques corresponents al càrrec, tot i que, com dèiem, Jaume Despujol va poder seguir exercint de forma consultiva o honorífica fins a la seva mort.

Francesc Pinosa era prevere beneficiat a la Seu de Barcelona. Segons l'encapçalament del primer dels documents que posseïm d'ell, degué ser escollit el 20 d'abril del 1390, encara que tampoc descartem que pogués haver començat exercir uns anys abans. A l'igual que el seu predecessor va passar a gestionar tot el patrimoni del monestir i per tant, el trobem en els documents de compra-venda de censals i violaris o en bon nombre d'èpoques de cobrament de pensions. També com el seu precursor tenia la potestat d'escollir d'altres persones encarregades de certes missions. Durant el temps que ell va exercir, va seguir confiant la gestió de les rendes que el monestir tenia a Berga a Bernat de Cantallops. Trobem documents del 1404 i següents, on aquest sub-procurador passava comptes a Francesc Pinosa⁵⁶. També va escollir d'altres persones per a missions més concretes però sembla que, a diferència del que passava amb el seu antecessor qui nomenava i controlava la totalitat dels gestors, a partir d'aquest moment comencem a trobar bon nombre de casos en que era la pròpia abadessa qui nomenava aquests procuradors i examinava la seva tasca. Sembla que l'abadessa Agnès ça Rovira ja va començar a exercir aquesta funció però a partir de sor Isabel Marcha el fet és més evident. És probable, com dèiem, que aquesta circumstància tingui a veure amb una personalitat més acusada de les abadesses del darrer quart del segle, però possiblement també, hi va influir el fet que la mort de la reina els va permetre adquirir més autoritat. Va ser sor Agnès ça Rovira i no el procurador general, qui va escollir a diversos habitants de'Avinyó perquè portessin a terme diverses gestions davant la cort papal. Des que va ser escollida, sor Isabel Marcha apareix proporcionalment, més vegades que el procurador, en aquest tipus

56

AMP, *Manuale notariales: Altre Manual 1er de Ramon Forest* (1399-1406), fols. 67v-68, 70, 79,95.

de nomenaments⁵⁷. Amb tot, la tasca de Francesc Pinosa va ser important com ho demostran el gran número de documents on apareix, i així ho va reconèixer diverses vegades la comunitat⁵⁸. Justament poc abans que sor Violant de Pallars hagués de dimitir del càrrec d'abadessa, va reafirmar un cop més en el seu lloc a Francesc Pinosa, era el 2 de maig del 1408 però pocs mesos més tard, el 14 de gener de l'any següent de 1409, Isabel Marcha en funcions d'abadessa, va instituir un nou procurador, aquest cas el prevere i rector de l'església de Sant Martí de Montnegre, de la diòcesi de Barcelona, Bartomeu Colell⁵⁹.

De fet no és que Francesc Pinosa deixes d'exercir en aquest moment, ja que el trobem encara al llarg de tot l'any 1409 actuant al costat del nou procurador i a partir, d'aquest moment, va passar a exercir la funció de procurador dels aniversaris de l'església. Per la seva banda, Bartomeu Colell ja exercia tasques de procurador des del 1407. Sembla que la presència dels dos procuradors i el fet que els trobem posant els seus càrrecs a disposició de la nova abadessa per després tornar a ser ratificats, es deu al desgavell que es va produir al si de la comunitat de Pedralbes, qüestió que tractarem en un altre apartat, quan es va obligar a dimitir a l'abadessa Violant de Pallars i es va nomenar en el seu lloc a sor Violant d'Aragó, que no va arribar a exercir en no ser ben acceptada per les monges. Li va correspondre doncs a la vicària, Isabel Marcha ocupar el càrrec, primer provisionalment, i després, oficialment. En aquestes circumstàncies Francesc Pinosa va deixar el càrrec de procurador general si bé, va seguir dins l'administració del

-
- 57 AMP, *Manuels Notarials: Manual de Thomas Rostet (1373-1380)*, fols. 84-85v; *Altre Manual 1er de Ramon de Forest*, fols. 136v-137v, 147-148; *Altre Manual 2on de Ramon de Forest*, fols. 9r-9v.
- 58 AMP, *Manuels Notarials: Altre Manual 1er de Ramon de Forest (1399-1406)*, fols. 89-92.
- 59 AMP, *Manuels Notarials: Manual 3er de Ramon de Forest*, fols. 113v-116; 132v-133v.

monestir en un altre missió⁶⁰.

Bartomeu Colell va estar en el càrrec de procurador general i ecònom del monestir al llarg dels darrers anys que estudiem, i encara va seguir posteriorment. La seva tasca destaca particularment, ja que és precisament a partir del moment en que ell apareix com a titular que s'observa un canvi important en la forma de dur a cap la comptabilitat del monestir. No es pot dir per això que li correspongués a ell únicament aquesta renovació, quan es van iniciar els llibres de Cauteles que marquen la diferència respecte del modus de registrar les despeses que s'havia fet fins aleshores, Francesc Pinosa encara estava al seu costat. Val a dir que ja s'havien apreciat canvis en el tipus de manuals amb el nomenament de Ramon de Forest com a notari del monestir. Aquest notari, a més dels tradicionals, redactava un segon tipus de manual, que anomenava *Altre Manual*, on es registraven de forma molt minuciosa totes les compres que realitzava el monestir, amb el nom del venedor i la procedència, la quantitat i el preu total de la mercaderia indicant-se en molts casos, el preu per unitat. Es tracta de dos manuals que abracen des del 1399 al 1409⁶¹. Amb aquests manuals i el Llibres de Cauteles que s'inicien justament al 1409, es pot conèixer no només els beneficis que obtenia el monestir del seu patrimoni, com ja registraven els llibres fins aquell moment, sinó també l'administració d'aquest, amb l'anotació detallada de totes les despeses.

⁶⁰ AMP, *Manuels Notarials*:. *Manual 3er de Ramon de Forest* (1406-1409). fols. 90v-93v, 113v-116, 132v-133v. *Altre manual 2on de Ramon de Forest*, fols. 43v-45v.

⁶¹ AMP, *Altre Manual 1er de Ramon de Forest* (1399-1406) i *Altre Manual 2on de Ramon de Forest* (1406-1412).

Altres càrrecs administratius

Segons dictava la regla, no li pertocava al procurador general intervenir en l'administració interna del monestir, excepte en el cas que fos requerit especialment per l'abadessa. La seva missió acabava al moment de passar-li comptes a ella i a les tresorereres. A partir d'aquest moment corresponia a les monges la gestió dels ingressos, tot i que la documentació mostra que en realitat, el procurador hi seguia totalment vinculat.

Els esmentats Llibres de Cauteles recullen les diverses partides en que es distribuïen els guanys, destinats majoritàriament a fer front a les despeses de la comunitat, i el nom i el càrrec de les persones que se n'havien de fer responsables, en aquest cas, exclusivament monges de la comunitat. Cal recordar que els ingressos destinats a ús intern només era una part del total dels beneficis obtinguts pel monestir, una altra part molt considerable es destinava a la inversió de capitals tal com hem vingut analitzant.

Si atenem al volum de diners que controlava, immediatament per sota de l'abadessa i les tresorereres es trobava la *Procuradora*. La procuradora rebia els diners directament del procurador, i anotava les despeses realitzades mensualment, per la compra del menjar i altres coses necessàries pel proveïment de la comunitat. La procuradora rebia unes quantitats fixes per certs *condiments* setmanals, a més d'altres quantitats diverses per pagar la resta dels productes adquirits. Els pagaments, però, sembla que els feia efectius el mateix procurador que estenia les corresponents èpoques. S'aprecia aquí una diferència amb les ordinations del segle XVI que senyalen que la procuradora rebia una quantitat total de diners, probablement, de mans de les tresorereres, a les que havia de rendir comptes mensualment dels diners sobrants. Aquest control total de les despeses per part de les tresorereres s'estenia a la resta dels oficis al segle XVI; contràriament, a les primeries del segle XV, no només la procuradora, sinó la

resta de les responsables de les demás partides, reconeixien rebre els diners del procurador.

A més de la procuradora general, una altra monja s'encarregava del proveïment dels frares. En realitat la seva tasca es reduïa a subministrar el companatge dels frares que acudien al convent per predicar en les diferents festivitats que se celebraven al llarg de l'any. Per aquest motiu se'ls pagava també, un sou, i s'hi s'havien de quedar al lloc uns dies, se'ls procurava la manutenció. El menjar extra que s'havia de comprar per ells corria a càrrec d'aquesta procuradora en canvi, el menjar i vestimenta així com els salaris dels frares que vivien regularment al conventet, es contemplaven en un altre partida que era entregada al frare responsable. El mateix succeïa amb la manutenció dels preveres que vivien a les cases dins el recinte del monestir, que rebien unes assignacions de diners a través d'un responsable designat a l'efecte i se'ls repartien entre ells.

Li corresponia a la Sagristana tenir càrrec de totes les despeses de la sagristia; la compra de cera per fer cremar les llànties i de la resta d'objectes necessaris pel culte. Era també l'encarregada de fer complir les fundacions de misses i aniversaris. També era responsabilitat seva pagar el sou del prevere encarregat de la sagristia, i els jornals de les persones que hi havien realitzat alguns treballs.

També l'infermeria comptava amb una monja responsable que es feia càrrec de les compres, principalment, de plantes medicinals, determinades fruites i altres productes destinats exclusivament a la cura de les monges i serventes malaltes del monestir. Igualment pagava els salaris del metge i cirurgià; en aquells anys el càrrec era ocupat per Francesc de Pedralbes. Les plantes medicinals eren proporcionades per l'especier Bartomeu Senós que actuava en aquest cas, d'apotecari, però que igualment proveïa al monestir d'altres espècies i salses que servien de condiments del menjar.

Una altra monja estava encarregada del manteniment del refetor. Li pertocava a la Refetorera pagar els salaris i la pensió alimentària de diverses dones que l'ajudaven. A més, s'havia d'encarregar de comprar els productes i objectes necessaris per aquestes tasques.

La Pastrinyera era la monja encarregada del pastim o fleca del monestir. La seva missió consistia, bàsicament, en la confecció del pa: pastar i coure, tasca en la que era ajudada per d'altres dones algunes de les quals devien ser serventes del propi monestir, però d'altres provenien de l'exterior a les que es pagava un sou. La monja pastissera s'havia d'encarregar també de comprar els estris necessaris pel manteniment del pastim i la confecció del pa, però en canvi, no era missió d'ella la compra del blat.

L'encarregada del celler tenia com a missió la compra dels diferents objectes que es necessitaven al celler per a la confecció del vi i la seva conservació, a més d'altres productes alimentaris destinats al companatge de les persones que treballaven al celler i a les vinyes del monestir i el sou que se'ls pagava per la seves tasques.

Era tasca principal de l'oliera el control del aprovisionament d'oli del monestir. A diferència de la pastissera que no controlava l'adquisició de blat, la monja oliera s'encarregava de la compra de les diferents partides d'oli tot i que actuava conjuntament amb el procurador que efectuava les compres i estenia les èpoques corresponents⁶².

A més d'aquestes persones que portaven la gestió directa del patrimoni, d'altres complien tasques complementàries fins a configurar un esquema administratiu molt ben estructurat. Entre aquests càrrecs hi trobem els batlles de les poblacions sota jurisdicció senyorial del monestir: Sarrià i Berga i els tinents

⁶² AMP, *Llibres de Cauteles*, C/83 (1409-1410); C/84 (1410-1411)); C/85 (1411-1412). *Speculum de documents*, S/22 (1625).

de les diverses rectories unides a Pedralbes que recollien els drets que pertocaven al monestir per diferents conceptes, juntament amb els sub-procuradors ja esmentats. Es comptava a més, amb diferents advocats i causídics que resolien els plets en que es veia involucrat el monestir. Particularment són esmentats diversos causídics que portaven a terme les gestions de la comunitat davant d'institucions públiques com la universitat de Barcelona o la cort reial. Per últim, els notaris, que sancionaven legalment totes les operacions legals en les que intervenia d'una o altre manera el monestir.

Pedralbes va comptar des del moment de la fundació i durant el període que estudiem, amb un seguit de notaris que es podien considerar en plantilla del monestir. El primer que coneixem va ser Guillem Turell el primer manual del qual datava del 1342 i va estar en actiu fins el 1348. És el primer manual del que es té referència que recollia els afers del monestir, avui desaparegut. Amb anterioritat a aquest any manca qualsevol informació de caire notarial. Des del 1348 i fins el 1373 la notaria del monestir va estar en mans de Romeu de Sarrià qui s'havia fet càrrec de l'escrivania de Guillem Turell. Va redactar quatre manuals al llarg de tots aquests anys. Posteriorment, trobem a Thomas Rostet, des del 1373 fins el 1399. A aquest el va succeir Ramon de Forest qui, com hem dit, va redactar dos tipus de manuals de forma simultània, els manuals tradicionals i els anomenats *Altres Manuals* on es recollien les compres efectuades pel monestir, així com els salaris d'aquelles persones que prestaven alguna servei a la comunitat. Thomas Rostet va exercir fins el 1411 i va redactar un total de sis manuals inclosos els dos de despeses.

3. DISTRIBUCIÓ I ADMINISTRACIÓ DELS INGRESSOS

Seguint l'esmentat llibre de Canteles de l'exercici 1409-1410⁶³, la partida que més despeses suposava al monestir era la referent a la Procuradora. En aquest any el càrrec era ocupat per sor Constança çà Pera. Aquesta rebia setmanalment una quantitat de diners de mans del procurador per a les despeses habituals que ella anotava sota l'epígraf de *Condiments*, sense especificar. La quantitat no era fixa, sinó que variava segons les setmanes, així, mentre que la primera setmana del mes de juny de l'any 1409, només, va rebre i gastar 5 sous i 11 diners, a la segona, les despeses van augmentar a 10 sous i 9 diners, molt similar al que va rebre durant la tercera i quarta setmanes, 10 sous i 1 diner, i 9 sous respectivament; mentre que a la cinquena, es van multiplicar a 42 sous i 3 diners, a causa del fet que es tractava de la setmana de Cinquagesima. Si analitzem mes per mes, es pot observar que els diners rebuts per aquest concepte era en setmanes normals, de 9 a 10 sous, mentre que en les que hi havia alguna festa aquesta quantitat es disparava segons els productes comprats per aquella celebració. Així, per exemple, a la quarta setmana del mes de juny que es van celebrar les festivitats de sant Joan i sant Pere, les despeses van pujar a 104 sous a causa de la compra de carn de vedella, fet excepcional. Igualment, les despeses de la festa de sant Esteve van pujar 165 sous que era el preu de la compra de 28 parells de gallines a raó de 4 sous i 10 diners el parell, amb les quals també es va fer pitaça. L'altre gran celebració del monestir, si atenem a la despesa realitzada, era la de la verge Maria d'agost. En aquest cas es van gastar 147 sous en la compra de pollastres, xai, formatge i ous.

63

Utilitzem aquest any com a model d'estudi per ser el que es conserva més complet. Els dos llibres següents han perdut diversos folis per la qual cosa l'import total de les despeses varia de la suma aportada aquí; amb tot, es pot observar que moltes despeses eren fixes per la qual cosa podem pensar que els resultats no degueren variar significativament en aquests tres anys.

Una altre gran despesa mensual de la procuradora era el companatge que es donava mensualment a les monges i a la resta de dones serventes que vivien al monestir; a les primeres, a més, se'ls donava normalment, una ració de formatge. Aquesta despesa oscil·lava entre els 500 i els 600 sous segons els mesos. En determinades festivitats com les de santa Maria de setembre, la de sant Miquel, Carnestoltes, Advent, sant Aparici, santa Maria de febrer, Quaresma, Pasqua i dilluns de Pasqua, les monges rebien una quantitat extra de formatge de Mallorca, com a pitança, que es pagava en una sola vegada el mes d'abril, i pujava la suma de 165 sous. A més d'aquestes pitances extraordinàries per a les monges, en certes festivitats importants es doblava la ració que els corresponia als frares.

La resta de despeses anotades corresponen a les compres mensuals dels aliments habituals. Al mes de maig va destacar entre les altres, la compra d'una gran partida de cansalada, 6 quintars i 8 lliures, a un carnisser de Sarrià, Joan Rifós, que van costar 219 sous; també va significar una gran despesa la compra de peix fresc i salat que va costar 147 sous. A les darreries del mes es van tornar a adquirir més sardines salades. La sal i la salsa van completar les compres del mes que pujar un total de 1099 sous, i 45 diners.

Els aliments adquirits al mes de maig són els habituals, als que s'hi afegien d'altres productes com olives; mel, que es comprava molt sovint; determinades espècies com el pebre o la canyella; una varietat de llegums que incloïa els cigrons, les lletnies i les faves; fruits secs: ametlles, avellanes, panses blanques, nous i pinyons, a més d'arròs, alls i ceballots que es portaven de Palma.

No sembla que correspongués a la procuradora l'adquisició del blat que, com veurem, es comprava en gran quantitats, no obstant, també es registra en determinats mesos, com el novembre del 1409 i el gener de l'any següent, la compra d'alguna quartera de blat provinent de Sicília.

Entre tots, el producte que s'adquiria amb més quantitat i freqüència era el peix. Aquest es comprava, salat o fresc, la primera setmana de cada mes. Sense que s'especifiqui, es pot deduir pel preu pagat que les quantitats no devien diferir massa d'un mes amb un altre. Normalment, oscil.lava al voltant dels 150 sous mensuals. A més de la compra habitual, als mesos de gener, febrer i març s'hi van afegir compres extraordinaries pel període quaresmal. El primer d'aquests tres mesos es van adquirir 2000 sardines seques i mil de remullades en previsió per l'esmentat període de dejuni, que van suposar una despesa extra de 160 sous. Al mes següent se'n van comprar un miler més de seques. Ja el mes de març en que finalitzava el període amb la celebració de la Pasqua, a més del peix habitual es van adquirir una quantitat de bonítol i 4 lluços.

L'anàlisi dels productes adquirits al llarg dels mesos, assenyala perfectament els diferents períodes de l'any des del punt de vista litúrgic i, encara que en una mesura menor a causa de les poques variacions en la dieta que venia determinada per la regla, els cicles propis de les estacions, tal com analitzarem més endavant.

Les despeses de la Procuradora van anar repartides segons mostra el següent quadre i van suposar la despesa més important del conjunt de les partides, un 55%.

-Quadre V-

DESPESES DE LA PROCURADORA ANY 1409-1410		
Maig	2002 Sou	9 Diners
Juny	922 Sous	10 Diners
Juliol	776 Sous	4 Diners
Agost	1092 Sous	4 Diners
Setembre	938 Sous	8 Diners
Octubre	882 Sous	4 Diners
Novembre	896 Sous	8 Diners
Desembre	822 Sous	7 Diners
Gener	1011 Sous	6 Diners
Febrer	612 Sous	4 Diners
Març	806 Sous	10 Diners
Abril	1009 Sous	6 Diners
TOTAL	10872 Sous	9 Diners

La despesa més important de la sagristia, administrada per sor Anglantina de Caixans, era la compra de cera per les diferents llànties que cremaven tant a la sagristia i a l'església, com a les dependències del monestir, i els ciris que adquiria de diferents tamanyes, pes i color segons ho requerien les diferents celebracions. Entre les lluminàries fundades a Pedralbes destacaven la dels 24 ciris blancs que havia estat instituïda pel prevere Pere Despujol, sagristà de l'església de Vic i canonge de la Seu de Barcelona, l'any 1399, amb intenció que cremessin cada dissabte durant la missa conventual i durant les principals festivitats que se celebressin a Pedralbes⁶⁴. Aquests 24 ciris, que havien de tenir un pes de 24 lliures i estar decorats, van costar aquell any a sor Anglantina, 19 sous i 3 diners que es pagaven amb els diners deixats pel seu fundador.

⁶⁴ AMP, Llibre 1er de Pergamins. Calaix 3. Rectories i beneficis.

A més de la cera, que en aquell moment tenia un preu de 21 diners la lliura si era de la nova, i 36 diners si era la blanca, la sagristana va adquirir al llarg de l'any diverses peces de tela per fer cobrealtars i algunes vestimentes sacerdotals, com una casulla de cotonina per a la celebració de l'ofici de difunts i un sobrepellís per l'escolà. Es va comprar igualment, una peça de cuir vermell per arreglar dues cobertes de llibres que li van costar tres sous, i una sèrie d'estores per a les cadires. Al costat d'aquestes compres consten anotats 22 sous que es van pagar al prevere Miquel Pasqual per fer-se càrrec de la sagristia.

No figura en aquest any cap despesa extraordinària per la compra d'objectes de culte o ornaments, a excepció feta de tres ampolles de vidre per guardar el vi de missa, i altres sis ampolletes per les capelles i un salpasser. Consta també, l'adquisició al mes de febrer, de 2 lliures d'encens, i 3 lliures de corda de llinyol per enramar i ornar l'església per a la festivitat de la verge d'agost. En total les despeses d'aquest any 1409 van pujar 1550 sous, quantitat que suposava el 8% dels gastos del monestir.

L'altra gran partida corresponia a les despeses d'infermeria. L'infermera, sor Blanquina Mirona, va anotar al llarg de l'any totes les compres i els salaris pagats als responsables de la cura de les malaltes que estaven al seu càrrec. Cal ressenyar que tal com senyalava la pròpia regla, les malaltes necessitaven d'una atenció especial que les eximia de complir molts dels rigors que imposava la norma, principalment, en allò que afectava als dejunis i abstinències de carn. D'aquí que entre les despeses d'infermeria s'hi trobin compres de carn al mateix carnicer que subministrava normalment el producte al monestir, Joan Rifós del terme de Sarrià; aquestes quantitats es comptaven a part de les partides generals que adquiria la procuradora. En un determinat

moment es van comprar 3 quintars d'esquenes de porc que van costar 65 sous, comptades a 25 sous el quintar. Aquesta despesa sobrepassava en molt a la resta de pagaments, si exceptuem els salaris pagats al barber, que era de 220 sous anuals, i el del metge, Francesc de Pedralbes, que duplicava aquesta quantitat, 440 sous, que se li donaven en dues pagues.

La resta de despeses anotades corresponien, principalment, a la compra de plantes medicinals que s'adquirien a l'especier i droguer, Bartomeu Senós: Camamilla, Agàric, Cristili, Batafalua, Alcaravia, Comí, Polioli, Gínjol, Corona de rei, Bolí d'Armini, Sinigrec. A més d'aquestes plantes, es fa referència a una plata que l'esmentat Senós preparava expressament, pel monestir *pels temps de les epidèmies* i que costava 12 sous. Es comprava també al mateix especier, la *salsa*, que es troba, igualment, en la dieta de les monges sanes i que corresponia a una barreja d'especies que possiblement servia per la condimentació del menjar.

Es registren d'altres compres de fruites determinades, excepcionals en la dieta de les sanes, com prunes, llimones, peres i pomes -aquestes últimes adquirides al més d'octubre-, a més de cereals com l'ordi o el blat de Murta, també es fa menció de l'adquisició d'una quantitat de sal gemma.

Les despeses de l'infermeria d'aquell any van recollir la compra de diferents peces de terrissa: escudelles, 2 dotzenes d'olles i 2 cassoles, a més d'una quantitat de palla que havia de servir per omplir algunes màrfegues de la mateixa infermeria. En total es van gastar 1.226 sous i 5 diners, que significaven un 6% del total de les despeses.

Les despeses del Refetor eren minses si les comparem amb la resta ja que, tal com exposàvem en parlar de les atribucions de la

refetorera, a aquesta, en aquell any, sor Joaneta Bassa, només li pertocava el pagament del companatge que es donava mensualment a les serventes del monestir que rentaven la roba i a una dona que les ajudava, que pujava dos sous, a més del salari dels dos homes que per la festa de sant Joan netejaven les taules i empal·liaven el menjador, per la qual cosa se'ls pagaven 4 sous i 6 diners.

Entre les compres efectuades per la refetorera es troben diverses quantitats de sal, una roba mensual, que comprava al preu de 3 sous. Aquesta sal sembla tenir alguna relació amb aquest rentat de la roba a l'igual que la compra de cassoles grans per portar foc que, probablement, havien de servir per escaldar-la. Per proveir el refetor es van adquirir una sèrie de peces de vaixel·la, algunes d'elles anaven destinades expressament, per a la celebració de la festa de Quaresma. Concretament per aquest fi, es va adquirir una dotzena d'ampolles, una de tasses i una de brocals, a més de quatre talladors de terra, sis escudelles de Màlica i quatre més de terrissa, a més de quatre gresoles del mateix material. Durant la resta de l'any es van anar comprant més peces de vaixel·la: escudelles i gresoles de terra, a més de culleres. Per la neteja de l'estança es van comprar draps per fer eixugamans, escombres i sanalles. Totes les despeses del refetor van sumar 29 sous i 6 diners que van suposar, només, l'1% del total gastat en aquell any per la comunitat.

No era competència de la monja pastissera sor Francesca Caselles i la seva ajudant, sor Blanca des Valls, la compra del blat, per la qual cosa les despeses per aquesta partida es centraven en la compra dels utensilis necessaris per a la confecció del pa i en el manteniment del pastim.

La major part de les quantitats anotades corresponen a compres

de peces de tela ja teixides, o bé de cànem, fil de lli o estopa per filar i confeccionar estovalles i altres draps per cobrir el pa i les taules del pastim. Es van adquirir també, en aquest any, diversos sedassos i unes balances grans de Palma per pesar la farina. A més de les compres s'havia de pagar el sou d'una dona siciliana que ajudava alguns dies a les monges a pastar, i el d'una altra dona, Maria Bona, que a més d'ajudar en el pastim s'encarregava de les compres. En total es van gastar per tots aquests conceptes 398 sous i 10 diners, el 2% del total de les despeses.

De la mateixa manera que la pastissera, la monja encarregada del celler, sor Manda de Guardiola, s'havia de fer càrrec del manteniment d'aquest i de l'adquisició dels utensilis necessaris per la conservació del vi, així com del pagament dels salaris de les persones que intervenien al llarg de tot el procés de producció.

Les despeses més elevades provenien, precisament, de la retribució d'aquests empleats. La quantitat més elevada, 213 sous i 4 diners, va correspondre al pagament del sou de diverses persones de Sarrià que van emplear diversos dies en la verema i el transport del raïm al celler del monestir amb els seus propis animals de càrrega. A més d'aquests salaris es van pagar altres 29 sous a cinc homes que van ajudar durant quatre dies, als propis empleats del monestir a fer la verema a la vinya del cenobi. A més del sou, es proveïa als treballadors d'una ració de formatge de Casp. La compra de les cinc lliures d'aquest formatge va costar a la cellerera 3 sous i 4 diners.

A més del vi que es recollia a la vinya pròpia, el monestir recollia el delme d'aquest producte en les possessions que tenia en alou. Entre les despeses es troba anotat un pagament de 40

sous al bracer Bernat Mas, ciutadà de Barcelona, que se li va encarregar la recollida d'aquest delme la qual cosa va fer amb el mul del monestir, i posteriorment va ajudar a trepitjar el raïm. A més de l'esmentat Bernat Mas, en la recollida del delme hi va intervenir el propi batlle de Sarrià que durant diversos dies va anar acompanyat de dos traginers per les diverses possessions del terme. A tots ells se'ls va pagar un salari i la part que els pertocava de companatge, tot plegat va sumar 6 sous i 9 diners.

D'altres habitants del terme de Sarrià van ajudar a la recollida de la verema, al seu transport fins el cup del celler, i, en el procés, posterior, del premsatge que es feia al propi celler del monestir. En aquest procés final hi intervenien diverses persones, dones i homes, als que es pagava un salari, a més de proveir-los de la roba i el calçat adequat. El manteniment de tot aquest personal va pujar la suma de 49 sous i 6 diners.

A més de totes aquestes persones relacionades directament amb la collita i premsa del vi, el manteniment del celler exigia la contractació de treballadors per netejar les botes i els cups, i adobar-los si calia. Aquell any es van haver d'arreglar diverses botes i cups, tasca que es va encarregar al boter Bernat Leveyol que hi va emplear diversos jornals ajudat per un aprenent seu, el sou que se li va pagar va ser de 38 sous i 3 diners, a més de donar-los companatge. La neteja de les botes per un tal Martí, durant tretze dies, va costar sis sous i sis diners i a més, per ajudar-lo, es va contractar durant tres dies a un altre *lavador*, en Bernat Codina de Sarrià, que va cobrar per la seva feina 10 i 6 diners més, a raó de 3 sous i 6 diners diaris. A aquests *lavadors* també se'ls proporcionaven una ració de formatge, a més de vestimenta adequada, camises i barrets, que s'havien confeccionat al propi monestir amb sis canes de drap de cànem que s'havien adquirit al preu d'11 sous, a raó d'1 sou i 11 diners la cana.

A la quantitat que pujaven el total de tots els salaris, el

companatge i la roba quan s'esqueia, s'hi va haver d'afegir la compra de diverses escudelles i altres peces de terrissa i vidre. Tot plegat va sumar un total de 539 sous i 2 diners. El fet que el monestir no tingués necessitat de comprar cap quantitat d'aquest producte rebaixava les costes del celler a només un 3% del total de les despeses.

La resta de les partides que recull el Llibre fan referència als dispendis que originava el manteniment dels preveres i frares que vivien al monestir, tal i com havia disposat la reina en les seves successives ordinacions. En el cas dels preveres les sumes donades es desglossaven amb vestuari d'una banda i companatge d'altra. Per vestuari se'ls donava 700 sous, a raó de 100 sous anuals per prevere, i per companatge, uns 630, que se'ls hi abonava en tres vegades. Tot plegat pujava 1338 sous i 9 diners. Igualment es pagava una quantitat al frares del Conventet pels seus serveis. La quantitat donada pujava en aquest cas, a 1413 sous, que comprenia el menjar i 100 sous per vestir a cada un dels sis frares que hi havia en aquell moment al monestir, el mateix que es donava als preveres per idèntic concepte. La procuradora encarregada de la cura dels frares va anotar en una altra partida, un dispendi de 148 sous i 9 diners, que havia gastat en la manutenció i els salaris pagats a diversos frares aliens al monestir, que hi havien acudit al llarg de l'any per predicar en les festivitats solemnes⁶⁵.

-QUADRE VI-

TOTAL DE LES DESPESES DE L'EXERCICI 1409-1410			
Dades dels frares menors	1.413	Sous	1 Diner
Dades dels Preveres	1.338	Sous	9 Dinners
Procuradora	10.872	Sous	9 Dinners
Sagristana	1.550	Sous	
Infermera	1.226	Sous	5 Dinners
Refretorera	129	Sous	6 Dinners

⁶⁵ AMP, *Llibre de Canteles*, C/83 bis (1409-1410).

Procuradora dels frares	148	Sous	9 Diners
Pastissera	398	Sous	10 Diners
Cellerera	539	Sous	2 Diners
Oliera	2.059	Sous	9 Diners
TOTAL.....	19.676	Sous	1 Diner

A més dels productes esmentats, el monestir esmerçava una bona part dels seus ingressos en la compra de tres productes bàsics en la vida quotidiana de la comunitat: oli, blat i llenya. Només el primer d'ells, l'oli, era puntualment recollit en els llibres de Cauteles dins de les despeses de la monja oliera, càrrec ocupat en l'exercici 1409-1410, per sor Sibil·la Mascorda.

A diferència del vi en el que el monestir era autosuficient, la major part de l'oli que consumia la comunitat havia de ser adquirit a l'exterior; la resta l'obtenia del delme i d'altres censos que rebia de les possessions de Sarrià i Piera, sense que en puguem determinar la quantitat exacta.

L'oli era utilitzat per a la cocció dels aliments i també per a l'il·luminació, juntament amb les llànties de cera, per la qual cosa el consum devia ser força elevat. Sor Mascorda va detallar en la partida corresponent de l'any 1409-1410, els quartans d'oli que va anar rebent al llarg dels diferents mesos d'aquell exercici, i el preu que en va pagar; no esmenta però, la procedència del producte ni el nom del comerciant a qui s'havia adquirit. No obstant això, en el cas de l'oli, com el del blat i la llenya dels que després parlarem, disposem d'informació complementària que proporcionen els esmentats manuals de compra del notari Ramon Forest, que recollien un bon nombre de compres efectuades pel monestir des de l'any 1399 al 1412. Si sumem les dades que ens proporcionen els dos tipus de llibres, es pot determinar el volum total de compres d'oli pel que es refereix al període comprès entre el 1409 i el 1411, anys en que coincideixen totes dues fonts.

Del maig de 1409 a l'abril del 1410, sor Sibila Mascorda va anotar unes compres d'oli per un total de 571 quartans que li havien suposat una despesa de 2059 sous i 8 diners. Aquesta quantitat era molt similar a la que es gastaria durant l'exercici següent, 2.136 sous, i superior a la del tercer del que tenim documentació, 1411-1412, 1.127 sous. Es probable que la baixada que s'observa en aquest tercer any es degui, simplement, a que el monestir guardava excedents de l'any anterior en que la quantitat adquirida havia estat superior a la dels altres. Si ho repartim per anys naturals, tal com mostren les gràfiques, i hi afegim les quantitats corresponents dels primers mesos de l'any, a més d'altres compres que, per algun motiu, no va recollir l'oliera però que es troben als manuals, la provisió d'oli de l'any 1409 va ser de 535 quartans i la de l'any següent, 735.

Si atenem al llibre de *Cauteles* que dona una informació més completa, les compres s'efectuaven al llarg de tot l'any, com es pot apreciar a la gràfiques, i en quantitats força regulars, al voltant dels 30 quartans cada cop o de múltiples d'aquesta quantitat. Els manuals confirmen aquestes quantitats, amb pics registrats en determinats moments, com els 158 quartans del mes de juny del 1406 o els 121 del febrer del 1408. Es probable que aquesta regularitat en les mesures s'hagi de relacionar amb la capacitat del transport o la dels contenidors del producte.

No sembla que es pugui establir una causa especial que determinés la quantitat a comprar d'oli, sinó que el volum vindria condicionat per les necessitats que tingués la comunitat en cada moment. Potser es podria pensar que el major volum de compra, 126 quartans i mig, que s'observa al mes de març del 1410 guardes alguna relació amb la celebració de la festivitat de la Pasqua que en aquell any, va caure en aquell mes; moment en que es devia consumir més oli tant en il·luminació com en la preparació dels menjars⁶⁶.

⁶⁶ AMP, *Llibre de Cauteles*, C/83bis (1409-1410), C/84 (1410-1411); C/85 (1411-1412).

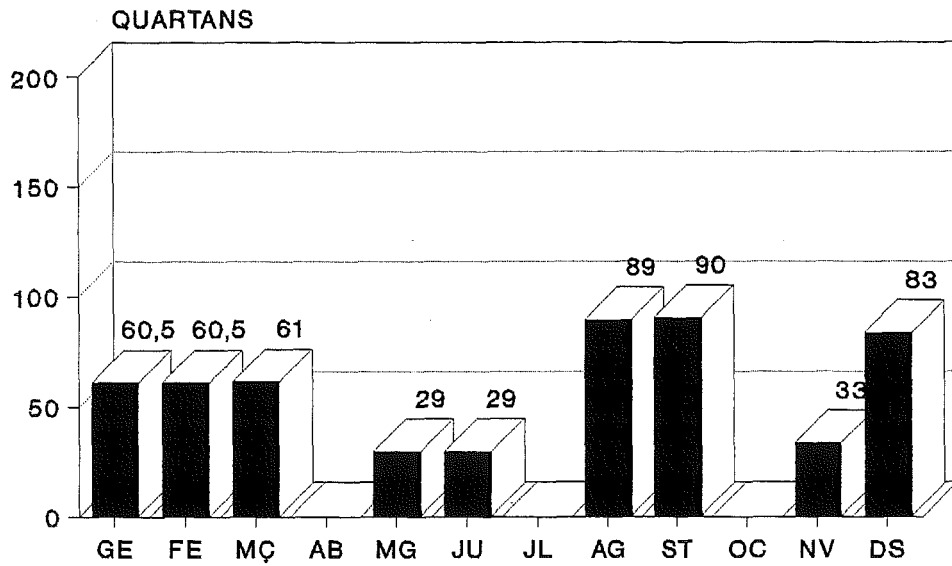
El monestir no adquiriria aquest producte a la ciutat de Barcelona, a la Plaça de l'Oli, sinó que comptava amb uns proveïdors habituals que procedien, majoritàriament, d'Olesa de Montserrat, tot i que en alguns casos, aquestes compres es van completar amb d'altres efectuades a mercaders de Barcelona com Guillem Blancarda. El proveïdor més habitual era Ferrer Calsina, de l'esmentada població d'Olesa, aquest apareix servint al monestir almenys, des de l'any 1403 i seguia encara fent-ho el 1412. A més d'ell, al llarg d'aquests anys trobem d'altres proveïdors provinents de la mateixa població: Romeu d'Orts, Bernat Calaf, Guillem Beguer i Jaume Llobet, als que s'ha d'afegir l'esmentat Guillem Blancarda, de Barcelona, qui va efectuar una venda el 1404 i Joan Font, de la mateixa ciutat, esmentat el 1410. Per últim, és cita un tal Pere Puig de Sarrià qui també, va vendre certa quantitat d'oli al monestir l'any 1409.

No s'observen diferències importants en el preu entre els diferents proveïdors que venien al producte al monestir, però sí unes oscil·lacions del preu del quartà al llarg dels anys que analitzem, tal com mostren les gràfiques adjuntes. A principis de l'any 1404 un quartà costava al voltant dels 40 diners, a partir d'aquest moment, s'observa un lleuger descens fins el mes d'agost en que va assolir el seu preu més baix, al voltant dels 37 diners, posteriorment, va tornar a augmentar.

**COMPRES D'OLI DEL MONESTIR DE PEDRALBES
ENTRE 1404 i 1411**

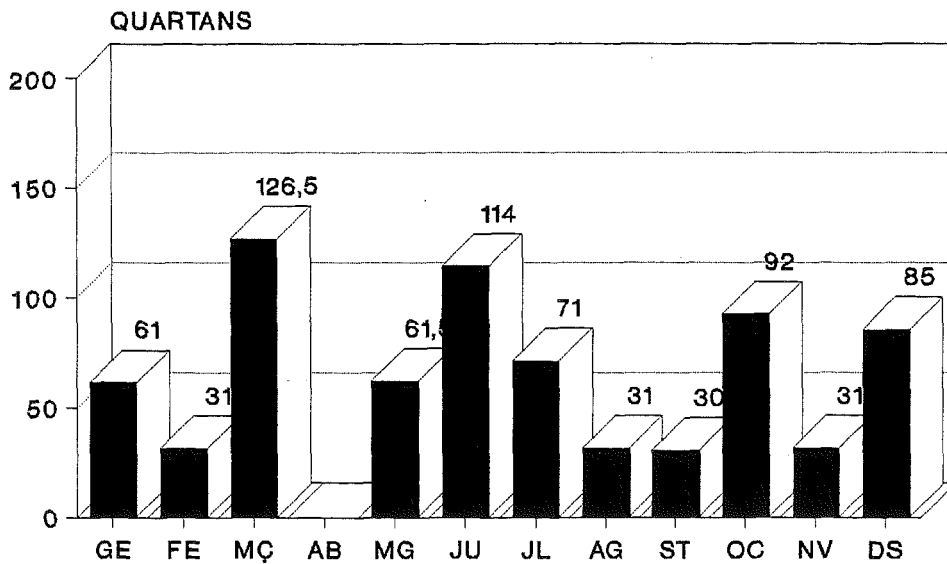
NOM/ PROCEDENCIA	QUANTITAT Quartans	PREU			PREU / Quarta		DATA
		LL	Ss	Dn	Ss	dn	
FERRER CALSINA OLESA DE MONSERRAT	58	0	198	2	3	5	26-03-1404
	30	0	105	0	3	6	21-10-1404
	30,25	0	80	8	8	8	20-12-1404
	32	0	74	11	2	5	05-05-1405
	57	0	137	9	2	5	12-05-1405
	58	0	140	2	2	5	XX-05-1405
	31	0	74	11	2	5	26-05-1405
FERRER CALSINA OLESA DE MONSERRAT	61	0	147	5	2	5	XX-06-1405
	61	0	147	5	2	5	30-06-1405
	60	0	145	0	2	5	06-07-1405
	20	0	58	4	2	11	01-04-1406
	158	0	460	11	2	11	30-06-1406
	61	0	193	2	3	2	15-12-1406
	60	0	185	0	3	1	07-09-1407
	121	19	13	3	3	3	17-02-1408
	30	0	96	3	3	3	04-04-1408
	31	0	99	5	3	2	22-05-1408
	31	0	99	5	3	2	26-05-1408
	31	0	98	2	3	2	31-05-1408
FERRER CALSINA OLESA DE MONSERRAT	51	0	165	9	3	3	08-07-1408
	31	0	100	9	3	3	25-07-1408
	30	0	115	0	3	10	08-01-1409
	30,5	0	116	11	3	10	22-01-1409
	29	0	111	12	3	10	23-02-1409
	31,5	0	120	9	3	10	28-02-1409
	30	0	115	0	3	10	14-03-1409
	31	0	118	10	3	10	30-03-1409
FERRER CALSINA OLESA DE MONSERRAT	30	0	109	0	3	7	09-08-1409
	61,5	0	215	3	3	6	22-05-1410
	31	0	108	6	3	6	06-06-1410
	32	0	112	0	3	6	18-07-1410
	31	0	108	6	3	6	13-08-1410
	30	0	105	0	3	6	02-09-1410
	61	0	216	0	3	6	27-10-1410
31	0	98	2	3	2	08-01-1411	
FERRER CALSINA OLESA DE MONSERRAT	58	0	183	8	3	2	03-01-1411
	30,5	0	91	6	3	0	20-02-1411
	61	0	172	10	2	10	02-04-1411
	30,5	0	83	11	2	9	08-04-1411
	61	0	162	8	2	8	02-05-1411
	61,5	0	174	3	2	10	20-05-1411
	30,5	0	85	6	2	10	24-07-1411
GUILLEM BLANCARDA BARCELONA	146	21	18	0	3	0	02-08-1404
ROMEU ORTS BARCELONA	74	11	14	4	3	2	10-09-1406
BERNAT CALAF OLESA DE MONTSERRAT	61,25	0	209	3	3	5	13-09-1406
GUILLEM BEGUER OLESA DE MONTSERRAT	30	0	100	0	3	4	08-09-1406
	60	0	180	0	3	0	21-01-1407
PERE PUIG SARRIA	33	0	121	0	3	8	20-11-1409
JAUME LLOBET OLESA DE MONTSERRAT	39	0	129	10	3	5	10-07-1410
JOAN FONT BARCELONA	83	0	287	0	3	5	20-06-1410

COMPRES OLI 1409

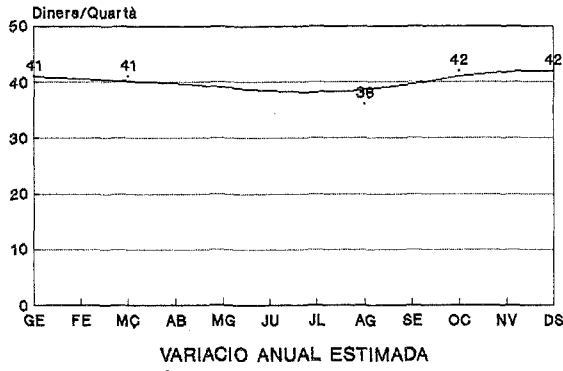
TOTAL : 535 quartans

COMPRES OLI 1410

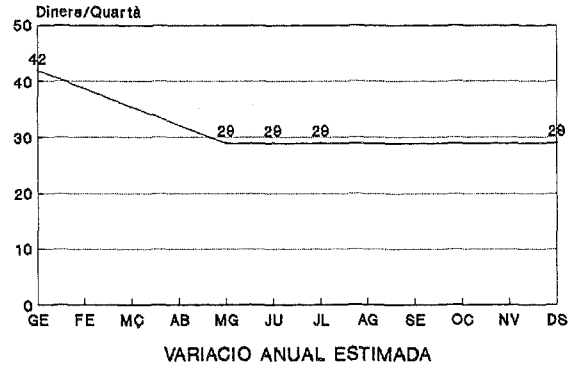

TOTAL : 735 Quartans

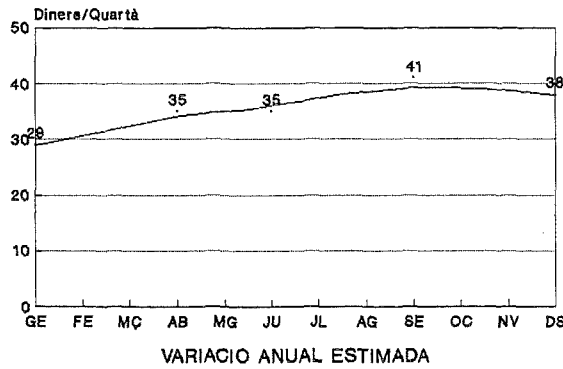
PREUS OLI
1404

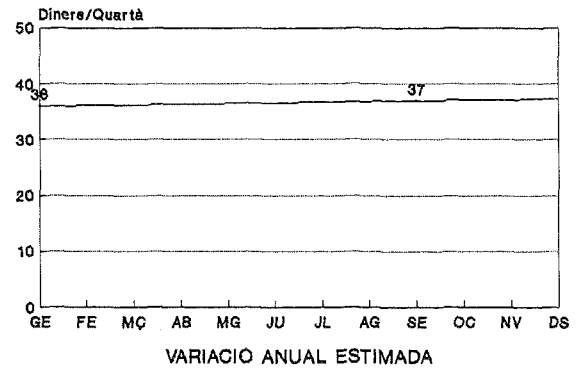
PREUS OLI
1405

PREUS OLI
1406

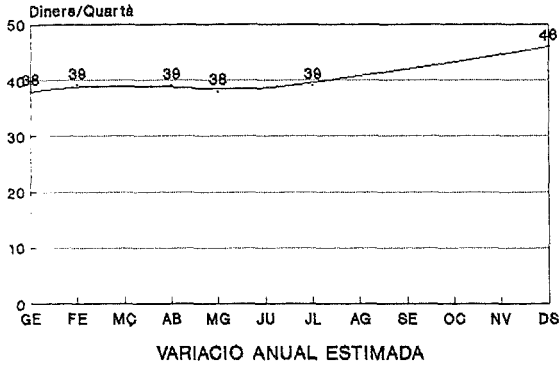

PREUS OLI
1407

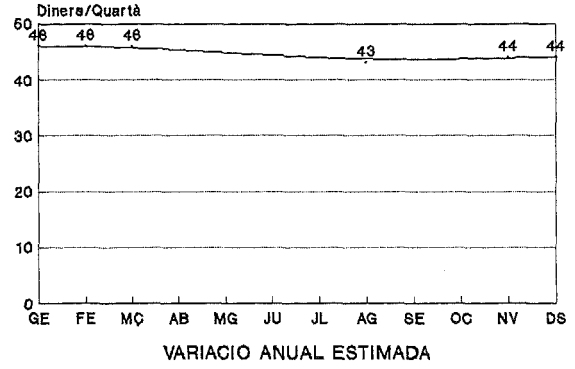

- GRAFICA 4 -

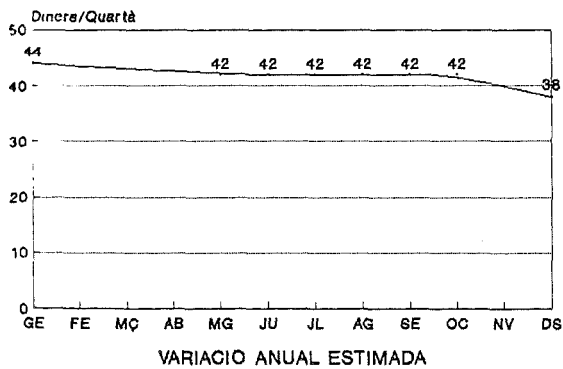
PREUS OLI
1408

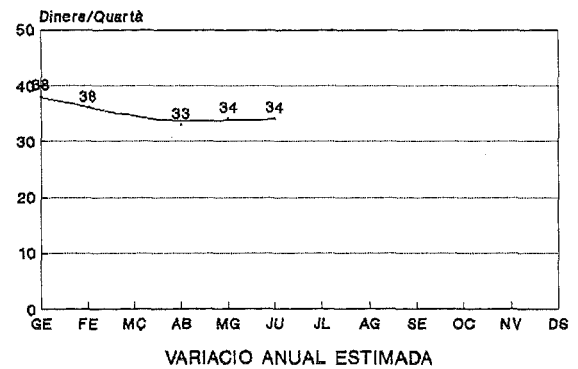
PREUS OLI
1409

PREUS OLI
1410

PREUS OLI
1411

Al gener de l'any següent, el preu de l'oli va iniciar una davallada fins el mes de maig en que els preus es van estabilitzar, lleugerament, per sota dels 30 diners el quartà, i així va continuar fins a les darreries d'aquell any. El gener del 1406 s'inicià una nova pujada fins a situar-se, al setembre d'aquell any, al mateix preu que havia tingut a inicis del 1404, 40 diners. El preu es va estabilitzar el voltant dels 38 diners, i es va mantenir constant fins el mes de juliol de l'any 1408. Les dades que posseïm indiquen que a la segona meitat d'aquest any, el preu havia pujat novament, fins arribar al nivell màxim del període estudiat, uns 47 diners. Preu que es manté fins el març del 1409, amb una lleugera tendència a la baixa que s'acusa clarament, a les darreries del 1410. El mes de desembre d'aquell any ja tornava a estar per sota dels 40 diners i va seguir la tònica a la baixa, almenys fins el mes de juliol del 1411, fi del període que analitzem.

Tot i aquestes variacions, les diferències no eren excessives si tenim en compte que a l'inici del període que analitzem, el gener del 1404, el preu rondava els 41 diners i al final, juliol del 1411, el quartà d'oli costava al voltant de 35 diners, una diferència de només de 6 diners, que suposava una oscil·lació aproximada del 14%. Per tant, durant tots aquests anys, el monestir de Pedralbes va pagar al voltant de 3 sous per quartà d'oli.

En el total de les despeses del monestir, tenint com a punt de referència l'esmentat exercici del 1409-1410, les compres d'oli van suposar el 10% del total de les despeses, la quantitat més elevada després de la de la procuradora.

L'adquisició de blat, producte bàsic en l'alimentació del monestir, a l'igual que per a la resta de la societat medieval, suposava un dels dispendis més considerables per a la comunitat. Com ja hem exposat, no era competència de la monja encarregada del Pastim, la compra d'aquest producte, per la qual cosa no disposem d'anotacions tant precises com les que teníem per l'oli. Hem de recórrer, en aquest cas, a la informació que ens proporcionen els manuals de compres, que si bé, com hem dit, no aporten la totalitat de les quantitats adquirides, proporcionen almenys, una idea del volum d'aquestes, la distribució de les compres al llarg de l'any, la procedència del gra i el tipus. És probable, que l'alt cost que representaven aquestes compres fos la causa que fossin dutes a terme directament pel procurador general del monestir, qui n'estenia les corresponents èpoques de rebuda, d'aquí que la informació es trobi anotada, només, en els esmentats manuals de notari. Aquests, com ja hem vingut dient, s'inicien l'any 1404, i permeten resseguir tot el període fins el 1411.

A més d'aquestes compres, a l'igual que passava amb l'oli i el vi, el monestir rebia unes quantitats determinades de blat provinents del delme que recollia a les seves possessions, majoritàriament, de Sarrià però també de Piera i Berga. Com exposàvem en parlar d'aquest terme, els aloers pagaven l'import del delme amb espècies, amb els productes de la collita, preferentment, blat. Normalment, es pagava una quartera i, en alguns casos, 4 quartans. En aquests casos la quartera de blat equivalia a 15 sous. A més, havien de pagar delme sobre la molta del blat que, probablement, es devia realitzar al Molí d'en Carbonell, propietat del cenobi.

Dels diferents tipus de cereals, el monestir només adquiria blat i, amb una quantitat molt inferior, ordi. No es constata la compra de cap altre gra dels considerats secundaris: mestall, civada, sègol, espelta, mill, panís o sorgo, per a la confecció del pa, per la qual cosa es pot pensar que al monestir, només, es consumia pa blanc. Aquest fet no es pot considerar

excepcional, ja que es constata que el pa blanc era el més apreciat per la societat i, excepte en situacions excepcionals de penúria, fins i tot les capes més populars el consumien. La mateixa Pia Almoina només, adquiria *forment*, blat comú, per a la confecció del pa que donaven als necessitats, tot i disposar de bones quantitats d'ordi provinents de les seves possessions⁶⁷. Tampoc no sembla que Pedralbes utilitzés l'ordi per a la confecció de pa sinó que, probablement, el reservaria per menjar del bestiar.

El monestir, durant els anys que recullen els llibres, va adquirir el blat a través d'un únic proveïdor, Berenguer Maçanet, resident a la pròpia ciutat de Barcelona. Aquest els proporcionava blat de dos tipus: l'anomenat de *Candeyalosa*, i el de *Xeixa*. Aquest últim també era adquirit per la Pia Almoina que el considerava inferior en qualitat al blat comú que anomenava, *froment*. També Pedralbes preferia el tipus *Candeyalosa*, que solia pagar un sou més car que el segon.

El blat de *Candeyalosa*, que sembla correspon a l'anomenat *Candial* o *Candeyal*, té un color més blanc i un gust més savorós que la resta. Dins aquest tipus, en alguna ocasió s'adquiria la variant de *Tosella*, que feia un grà més petit i es recollia més tard que la resta. El blat de *Xeixa* era, igualment, de gran qualitat i molt fi. Entre totes les variats de blat aquests dos tipus eren els més apreciats.

La procedència del blat adquirit pel monestir era diversa. En el cas del tipus *Candeyalosa* no se sol especificar l'origen, a excepció de la *Candeyalosa* de *tosella* provinent de França. La resta, és probable, que provingués de Tortosa. En el cas del blat de *Xeixa*, les procedències són diverses. En algunes compres aquest blat apareix esmentat, només, sota el genèric de *Xeixa*, però en d'altres, s'especifica que procedia de Montnegre, d'Aragó o de Llitera. Les compres registrades al manuals especifiquen les

⁶⁷ Ortí i Gost, 1992: 383-384.

proporcions adquirides d'un o altre tipus, tal com mostren les gràfiques adjuntes. L'any 1404, del que tenim registrades les compres de només dos mesos, setembre i novembre, es va comprar més blat de Candeyalosa que de Xeixa que, en aquest cas, provenia d'Aragó. L'any següent, 1405, es va comprar meitat per meitat dels dos tipus, en el cas de la Xeixa, provinent de diversos indrets. L'any 1406 es va evidenciar la preferència per les compres del blat de Candeyalosa que van superar en molt les de Xeixa; aquesta tendència va seguir l'any següent en que, només es va comprar grà d'aquest tipus. Contràriament, el 1408, les compres de Xeixa van tornar a augmentar tot i que sempre, la meitat del grà adquirit corresponia al primer tipus. Curiosament, en aquest any, la procedència de la Xeixa va ser molt variada. La mateixa tònica es va mantenir els anys successius en que disposem de les compres corresponents a més mesos. La manca de regularitat en les dades que posseïm, impedeix determinar amb total seguretat l'existència d'un període concret de l'any en que s'adquirís més quantitat de cereal, tot i que sembla que no existia tal preferència, i que les compres es realitzaven al llarg de tot l'any segons les necessitats de cada moment.

Si es pot observar que les compres eren en quantitats molt regulars, 50 quarteres, o al voltant dels múltiples d'aquesta quantitat. Un cop més, tal com exposàvem pel cas de l'oli, aquesta regularitat sembla respondre a la capacitat dels mitjans de transport i els contenidors.

Probablement el blat no es devia transportar al monestir en grà, sinó un cop ja mòlt. Tal com hem exposat, el monestir posseïa des de la seva fundació, per donació de la reina Elisenda, el Molí nomenat d'en Carbonell, emplaçat al lloc conegut com a Coll de la Solada, al Rec Comtal. Aquesta propietat era compartida amb el monestir de Jonqueres tant pel que feia referència a les despeses com els guanys. Cada un dels dos propietaris podia arrendar la seva part, com feia el monestir de Pedralbes. El monestir de Jonqueres tenia el dret d'escollir el moliner tot i que requeria l'aprovació de l'altra part. La mesura del forat que

regulava l'aigua d'entrada al molí va provocar l'any 1421 una controvèrsia entre els dos monestirs i la ciutat de Barcelona. Els consellers van optar per tapar part del forat per reduir el cabal d'aigua, la qual cosa originà un plet que culminà amb la restitució del cabal original als monestirs. La mesura d'aquest forat d'entrada, que prenia l'aigua del Rec pel cantó de la muntanya, i la del forat de sortida que servia per regar els horts de les rodalies, es va marcar en uns dibuixos, una còpia dels quals es troben a l'arxiu del monestir⁶⁸.

La reina havia rebut la propietat del Molí de mans del rei Jaume qui ja havia manifestat l'intenció que servís per al monestir que s'havia de fundar a Pedralbes. Aquesta possessió permetia al monestir estalviar-se els costos que representava la mòlta del blat i els impostos conseqüents que, altres institucions com la Pia Almoïna, havien de pagar, per la qual cosa el preu final del blat hauria d'haver estat sensiblement més barat per a Pedralbes que per altres. A més, al molí hi podien acudir a moldre d'altres particulars, el que proporcionava guanys als propietaris, tot i que sembla que aquests no eren considerables ja que aquest molí no disposava d'un traginer, i obligava als que hi volien moldre els seus grans a procurar-se el transport ells mateixos. El monestir disposava d'un traginer propi a sou, que es devia encarregar de portar el grà un cop molt al monestir. Per tant, el preu que el monestir pagava pel cereal que comprava era net i no hi havia d'afegir cap altre despesa addicional com la de transport, i els impostos de purgar i moldre el blat que es cobraven normalment els molins, ni el de coure, ja que aquesta última tasca es feia al pastim del monestir; despeses que com mostra, Pere Ortí en el seu estudi de la Pia Almoïna, havia de pagar aquesta institució i tots els particulars que adquirien grà a Barcelona, a la Plaça del Blat, o al Porxo del Forment.

El preu del blat va patir grans oscil·lacions al llarg del segle

⁶⁸ AMP, *Llibres de Privilegis Reials*, P/17, fols. 203-207; Perg. núm. 92; *Llibre de Privilegis Reials*, P/18, fols. 170-174; S/22 (1625).

XIV, motivades per moments de crisi de males collites, epidèmies o guerres, sempre seguint una tendència a l'alça com esmenta Eva Serra⁶⁹. Aquestes crisi, algunes generals com la del 1345-48, o la del 1374-76 que va afectar l'àmbit mediterrani, i altres particulars, com la del *Mal Any Primer* (1333) que va afectar el camp català, disparaven el preu del blat. A inici del XIV el preu sembla que era de 10 sous per quartera, el mateix que es pagava a inici del segle següent segons Del Treppo, tal com recull la mateixa autora. Teresa Vinyoles per la seva banda, esmenta una quantitat similar per l'any 1400, 11 sous i 8 diners pel blat sense moldre, i 16,5 sous pel mòlt⁷⁰. A diferència del període anterior, no es disposa de tants estudis pel que respecte al darrer quart del segle XIV i primers del XV.

Les compres de blat que tenim documentades a Pedralbes corresponen precisament als primers anys del segle XV i mostren uns preus superiors als senyalats pels esmentats autors. Considerant una variació de preus entre els diferents tipus, com dèiem, pel blat de Candeyalosa se solia pagar un sou més que pel de Xeixa, l'any 1404, el monestir ja va pagar pel de Candeyalosa 16 sous i 6 diners la quartera; el maig de l'any següent aquest mateix blat havia augmentat a 18 sous i 10 diners la quartera i va seguir augmentant fins a situar-se al voltant dels 19 sous per quartera, fins el 1406 en que va iniciar una lleugera baixa. A mitjans del 1407 tornava a costar 18 sous. A les darreries d'aquell any, el blat escassejava a la ciutat, tal com recull un document notarial que es troba a l'arxiu del monestir. Aquesta circumstància havia obligat als consellers de la ciutat a fletar diversos vaixells per anar a buscar blat⁷¹ i podria ser la causa que expliqués la nova puja dels preus.

69 Serra, 1988: 87.

70 Vinyoles, 1994: 21.

71 AMP, *Manual 3 de Ramon de Forest* (1406-1409). fols. 85v-90). La necessitat d'armar aquests vaixells havia obligats als consellers a vendre un cop més, un censal al monestir per a sufragar les despeses.

Amb lleugeres oscil·lacions, com mostra la gràfica adjunta, el preu mig durant tot el període va ser de 18 sous, si bé a les darreries del 1410 es tornava a observar una tendència a la baixa, pagant-se en aquell moment 16 sous i 8 diners per quartera de blat de Candeyalosa, i 13 sous i 6 diners per la de Xexa⁷².

⁷² AMP, *Altre Manual 1er de Ramon Forest* (1399-1406); *Altre Manual 2on de Ramon Forest* (1406-1412).

**COMPRES DE BLAT DEL MONESTIR DE PEDRALBES
ENTRE 1404 I 1411**

NOM VENEDOR	QUANTITAT TOTAL	TIPUS DE GRA	QUANTITATS PARCIALS	PREU			PREU/QTRA		DATA
				LL	Ss	Dn	Ss	Dn	
BERENGUER MAÇANET	100	1	70	80	5	0	16	6	17-09-1404
		2M	30				15	0	
	50	1	25	51	5	0	22	0	07-11-1404
		2LL	25				19	0	
	100	1	50	91	5	0	18	10	??-05-1405
		2	50				18	0	
	50	1	25	48	2	6	19	6	30-05-1405
		2	25				19	0	
	100	1	50	93	15	0	19	3	11-06-1405
		2M	50				18	3	
	100	1	50	91	5	0	19	0	19-11-1405
		2A	50				17	6	
	20CA	1	10	118	4	5	??	??	17-02-1406
		2C	10				??	??	
	50	1	25	46	5	0	19	0	11-03-1406
		2C	25				18	0	
	15CA	1	15	93	11	0	??	??	15-04-1406
	200	1	200	0	3533	4	17	8	10-09-1406
	100	1T	100	83	6	8	16	8	14-06-1407
	150	1T	100	132	18	4	17	4	19-08-1407
		1T	50				18	6	
	50	1T	50	45	0	0	18	0	27-09-1407
	50	1	25	40	12	6	17	??	09--2-1408
		2TH	25				15	??	
	200	1	80	164	7	6	17	6	20-04-1408
		2B	80				15	0	
		1T	50				17	0	
	100	1	50	0	1650	0	18	0	15-11-1410
		2A	50				15	0	
(*) Factura de vendes del 14 de Maig de 1408 fins el 4 de Gener de 1409 amb data Maig de 1409.	600 (*)	1	100	531	4	2	17	6	14-05-1408
		2A	100				16	0	
	1	25	17				6	02-07-1408	
	2	25	16				6		
	1	25	17				6	31-07-1408	
	2	25	16				6		
	1	25	18				8	29-09-1408	
	2	25	17				0		
	1	25	19				6	17-10-1408	
	2	25	17				6		
	1	30	19				6	14-11-1408	
	2	20	18				0		
	1T	12	18				6	12-12-1408	
	2	12	18				0		
	1T	13	19				6	20-12-1408	
	2	13	18				0		
1	50	19	6	04-01-1409					
	2	50	18	0					

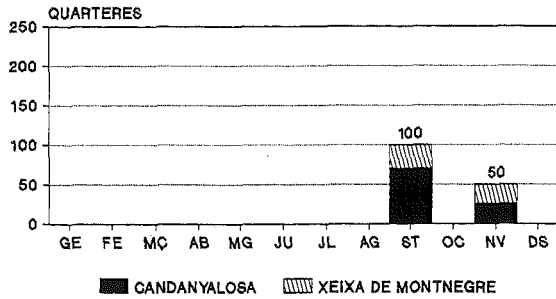
CODIG TIPUS:	1	BLAT	CODIG PREU:	LL	LLIURES
	2	XEIXA		Ss	SOUS
	T	TOSELLA		Dn	DINERS
CODIG PROCEDENCIA:	M	MONTNEGRE	TH	THAUST	
	LL	LLITERA	B	BELXIT	
	A	ARAGO	TF	TOSELLA DE FRANÇA	
	C	COMALARS			

**COMPRES DE BLAT DEL MONESTIR DE PEDRALBES
ENTRE 1404 I 1411**

NOM	QUANTITAT TOTAL	TIPUS DE GRA	QUANTITATS PARCIALS	PREU			PREU/QTRA		DATA
				LL	Ss	Dn	Ss	Dn	
BERENGUER MAÇANET	100	1 2A	50 50		1850	0	19	0	09-02-1409
	50	1 2A	25 25		925	0	19	0	18-02-1409
	50	1 2A	25 25		925	0	19	0	19-02-1409
	100	1 2A	50 50		1850	0	19	0	16-03-1409
	100	1 2LL	50 50		1725	0	18	0	03-07-1409
	100	1 2LL	67 33		1634	0	17	0	21-08-1409
	100	1 2LL	50 50		1625	0	17	6	07-10-1409
	100	1 2	50 50		1675	0	17	6	21-11-1409
	20	1TF 2A	10 10		320	0	16	0	21-12-1409
	100	1 1TF	50 50		1725	0	18	0	24-12-1409
	100	1 2	50 50		1675	0	18	0	08-02-1410
	100	1 2	50 50		1550	0	16	6	8-5-1410
	100	1 2	50 50		1550	0	16	6	26-06-1410
	50	1 2 1T	25 13 12		762	0	16	0	23-08-1410
	100	1 2	50 50		1533	4	16	2	15-09-1410
	100	2	100		1450		14	6	08-11-1410
	50	1	50		850		17	0	21-11-1410
	50	1	50		850		17	0	08-01-1411
	100	1 2	50 50		833	4	16	8	20-02-1411
	100	1 2	50 50		675	0	13	6	

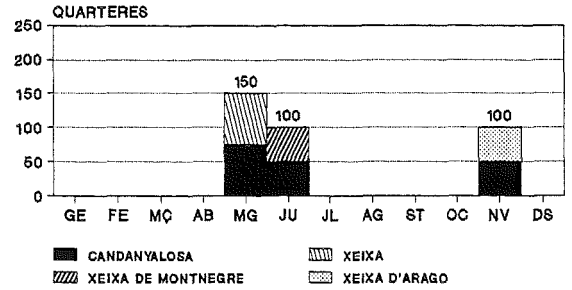
CODIG TIPUS:	1	BLAT	CODIG PREU:	LL	LLIURES
	2	XEIXA		Ss	SOUS
	T	TOSELLA		Dn	DINERS
CODIG PROCEDENCIA:	M	MONTNEGRE	TH	THAUST	
	LL	LLITERA	B	BELXIT	
	A	ARAGO	TF	TOSELLA DE FRANÇA	
	C	COMALARS			

**COMPRES BLAT
1404**

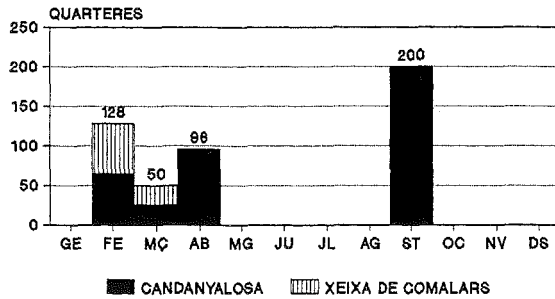
TOTAL : 150 Quarteres
PREU : 2650 Sous

**COMPRES BLAT
1405**

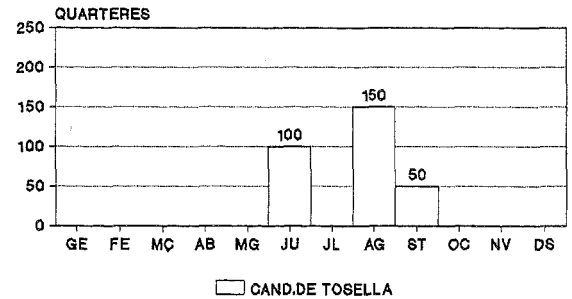
TOTAL : 350 Quarteres
PREU : 6487.5 Sous

**COMPRES BLAT
1406**

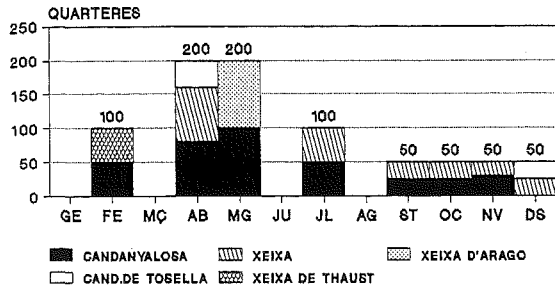
TOTAL : 474 Quarteres
PREU : 6487.5 Sous

**COMPRES BLAT
1407**

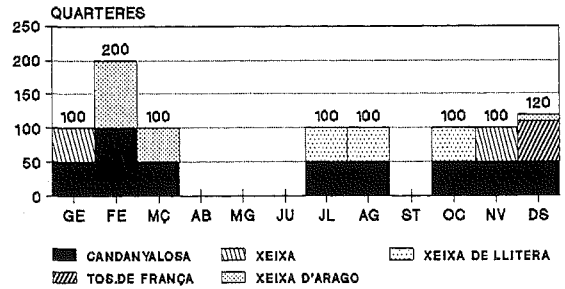
TOTAL : 300 Quarteres
PREU : 5225 Sous

COMPRES BLAT
1408

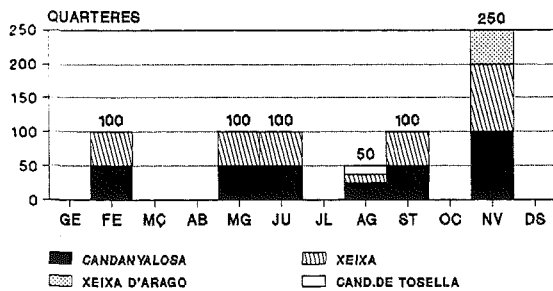
TOTAL : 750 Quarteres
PREU : 14237 Sous

COMPRES BLAT
1409

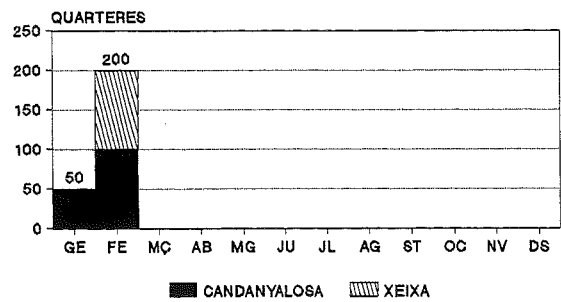
TOTAL : 920 Quarteres
PREU : 14741 Sous

COMPRES BLAT
1410

TOTAL : 700 Quarteres
PREU : 11020 Sous

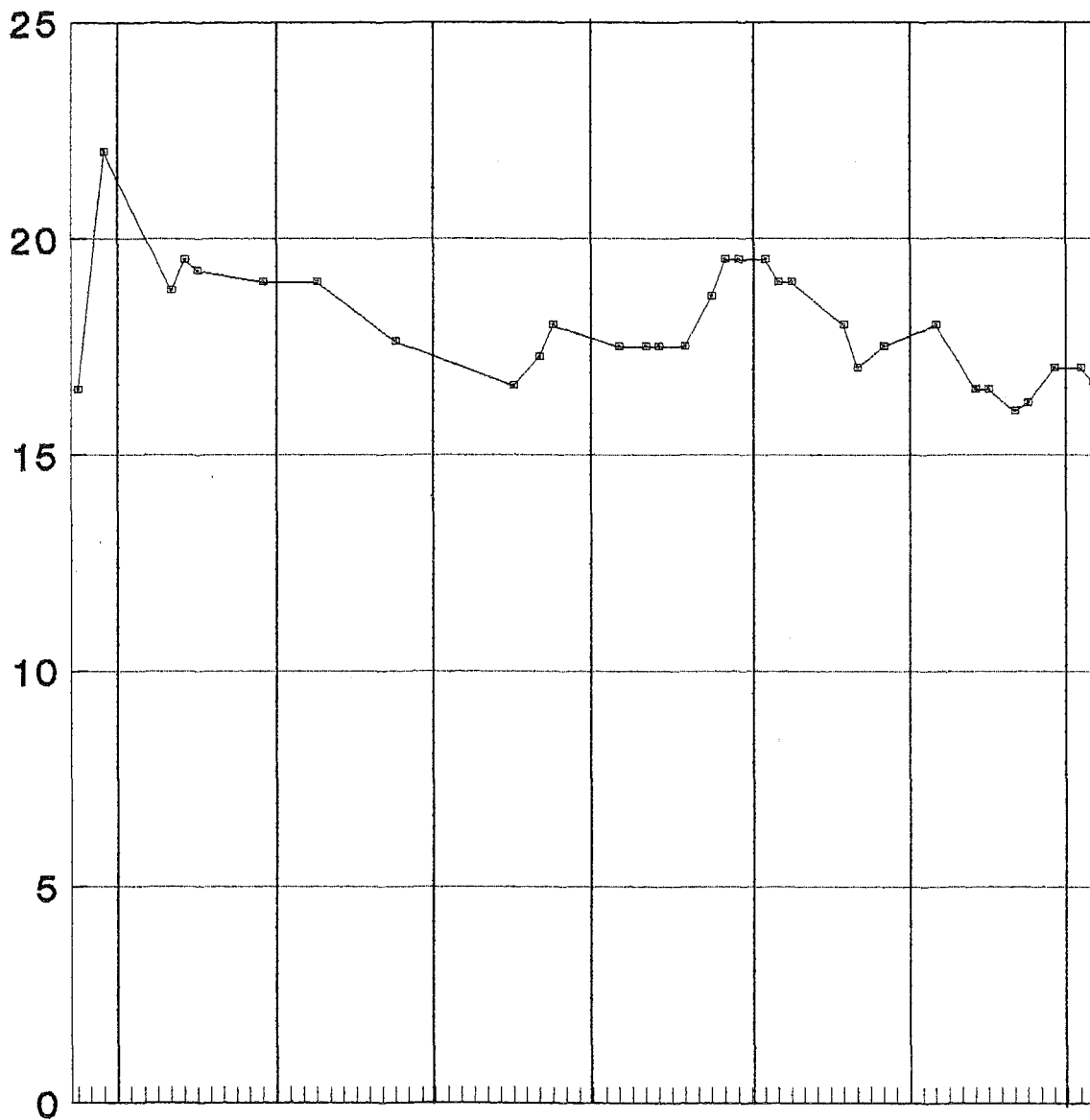
COMPRES BLAT
1411

TOTAL : 250 Quarteres
PREU : 3866 Sous

VARIACIO PREUS BLAT

PERIODE: SETEMBRE 1404 - FEBRER 1411

—□— SOUS / QUARTERA

Tot i que no puguem determinar amb exactitud el volum total de blat adquirit pel monestir, només amb les dades que disposem podem assegurar que era considerable. Per exemple, l'any 1408 en que posseïm força informació, es van gastar 14.237 sous, i l'any següent, 14.741; el 1410 en que tenim més llacunes, se n'havien gastat, 11.020. A aquestes quantitats adquirides s'hi havia de sumar el blat provinent del delme ja esmentat, difícil de calcular. L'adquisició de blat era, en molt, la despesa més important del monestir, per sobre del que havia gastat la procuradora el mateix any 1409, 10.872 sous, en la resta de menjar i d'altres productes necessaris a la comunitat.

La darrera gran despesa del monestir no contemplada en els llibres de Cauteles, correspon a l'adquisició de llenya. De la mateixa manera que passava amb el blat, en no disposar de una sèrie continuada no és possible determinar amb exactitud el volum total de les compres. Un cop més ens hem de basar en els Manuals de compres que tot i no proporcionar una informació tan completa, és molt interessant.

El monestir s'abastia de llenya que adquiria a diferents proveïdors, provinents, tots ells, dels pobles de la rodalia: Santa Maria de Vallvidrera, Valldoreix, Olorda, Sant Cugat, i Sarrià. Només en una ocasió va recórrer a un proveïdor de Barcelona.

Les quantitats adquirides diferien notablement d'una vegada a una altra, sense que es pugui establir una pauta. Així es pot trobar la compra feta el 9 de febrer del 1409, a Simó Figueres de només 41 quintals, davant els 363 quintals adquirits a Bartomeu Ferrer, el maig del 1410.

Malgrat el gran nombre de proveïdors diferents, es pot apreciar una constant en el preu pagat per quintar. La llenya més cara va ser la venuda per Bartomeu Ferrer de Barcelona, els mesos de maig i agost de l'any 1410, per la que es va pagar un preu de 21 i 22 diners per quintar respectivament, i, la més barata, la proporcionada per Jaume Barús de Sarrià, a 10 diners per quintar, el 27 de juny 1411. Pocs dies abans, el monestir havia adquirit diverses quantitats de llenya a un tal Francesc Jordà de Sant Cugat, i cada partida es pagar a un preu que oscil.lava entre els 14 i els 16 diners. Aquesta disparitat en el preu es podria deure a una varietat del tipus de llenya que no queda especificada en el document de venda. La resta de les compres efectuades al llarg de tots aquells anys pel monestir van mantenir sempre el mateix preu, 16 diners el quintar.

- QUADRE IX-

COMPRES DE LLENYA DEL MONESTIR DE PEDRALBES ENTRE 1404 i 1411

NOM/ PROCEDENCIA	QUANTITAT QUINTALS	PREU			PREU/Quintal (DINERS)	DATA
		LLIURES	SOUS	DINERS		
MATEU GOMBAU	90	0	120	0	16	09-08-1403
VALLVIDRERA	50,5	0	67	4	16	25-07-1404
PERE DE PUIG	210	14	0	0	16	01-08-1404
VALLDOREIX	180	0	240	0	16	17-11-1405
	83	0	110	8	16	14-04-1408
	159	0	212	0	16	03-07-1408
RAMON LLOBET	47	0	60	0	16	19-07-1404
OLORDA	272	0	340	0	15	19-07-1404
BERNAT ORIOL	160	0	216	0	16	XX-12-1404
VALLVIDRERA	142	0	189	4	16	29-03-1409
RAMON LLOBET	167	0	194	10	14	21-11-1405
OLORDA						
PERE DE COLL	112,5	7	10	0	16	06-11-1405
VALVIDRERA						
BERNAT MARCET	113	0	150	8	16	19-06-1406
S.CUGAT						
BERNAT MAGAROLA	130	0	173	4	16	21-01-1406
S.CUGAT	141	0	188	0	16	17-09-1406
	174	11	12	0	16	06-06-1408
	146	0	194	8	16	13-07-1408
JAUME ROBERT	92	0	122	8	16	22-11-1406
SARRIA						
BONNAT CALOPA	98	0	130	8	16	23-01-1406
VALLVIDRERA						
BONNAT MANECH	120	0	160	0	16	24-11-1406
??????	159	0	212	0	16	09-01-1409
	53	0	70	8	16	27-10-1410
FRANCESC FERRIOL	123	0	164	0	16	30-06-1406
OLORDA						
PASCUAL MAGER	160	0	213	4	16	08-05-1406
VALLVIDRERA	216	0	288	0	16	16-07-1409
JACME CARAVAL	270	0	360	0	16	XX-04-1406
S.CUGAT						
FRANÇESC PUIG	156	0	208	0	16	11-06-1407
S.CUGAT						
PERE CARDONA	79	0	105	4	16	07-07-1407
VALLVIDRERA						
GUILLEM PASCUAL	290	19	4	0	16	05-06-1408
S.CUGAT						
FRANCESC CAPMANY	140	0	186	8	16	30-03-1409
VALLVIDRERA						
BERNAT MARTORELL	180	0	240	0	16	07-07-1409
VALLVIDRERA						
PASCUAL ROURE	239	0	318	8	16	08-05-1409
BCN.S.PERE						
SIMO FIGUERES	41	0	54	8	16	09-02-1409
??????						
BERTOMEU FERRER	363	0	635	4	21	22-05-1410
VALLVIDRERA	145	0	259	10	21	20-08-1411
	73	0	130	10	22	20-08-1411
GUILLEM MORERES	140	0	186	8	16	22-04-1410
VALLVIDRERA						
BERENGUER SARRADA	246	0	328	0	16	03-10-1410
S.CUGAT						
FRANCESC PASCUAL	102	0	136	0	16	01-08-1411
VALLVIDRERA						
JACME BARUS	336	0	280	0	10	27-06-1411
SARRIA						
FRANCESC JORDA	192	0	256	0	16	09-06-1411
S.CUGAT	75	0	87	6	14	09-06-1411
	125	0	156	4	15	09-06-1411

Com dèiem a l'inici del capítol, l'estudi econòmic del monestir de Pedralbes en el període que abraça des del moment de la seva fundació l'any 1327 fins al 1411, moment en que donem per finalitzat el nostre anàlisi, permet senyalar dues etapes diferenciades que vindrien determinades en gran mida, per la presència de la seva fundadora. Durant la primera d'aquestes etapes, la reina, en tant que fundadora, va anar dotant al monestir de rendes; és el moment en que es crea i configura el que serà el patrimoni bàsic del monestir. La seva mort ocorreguda el mes de juliol de l'any 1364, es podria considerar com la fi d'aquest primer període- tot i que no en sigui la causa única-, i marcaria l'inici d'una nova etapa. Aquesta es caracteritzaria més per la consolidació d'aquest patrimoni, que no per la seva expansió; però, fonamentalment, per l'establiment d'un sistema administratiu molt ben estructurat.

La documentació que es conserva al monestir és un reflex d'aquests dues etapes. Pertanyen a la primera època tots els documents de donacions i ordinacions de la reina, i els privilegis reials i episcopals amb que es va anar conformant el patrimoni del monestir. Al costat d'aquests es troben els primers manuals i capbreus de rendes que recullen els beneficis obtinguts dels cobraments de delmes i altres drets, de les diferents propietats sota senyoria del monestir. No es troba, però, un manual específic referent a l'administració i distribució d'aquests beneficis. Tampoc els manuals notarials donen molta informació d'aquesta mena, ni recullen massa notícies referents a compres o altres despeses efectuades pel monestir en aquells primers anys.

Contràriament, la segona etapa es caracteritzarà per la confirmació per part dels nous monarques, dels privilegis obtinguts anteriorment, i per una forta inversió en el mercat de capitals a llarg termini, els censals i els violaris. Això va permetre al monestir implicar-se molt directament en el seu entorn social, fins a convertir-se en un dels acreedors més importants del municipi barceloní. Aquestes inversions li van

reportar grans beneficis, com deixen palès els llibres de l'arxiu.

A partir del darrer quart del segle XIV, i primers anys del XV, la documentació econòmica del monestir augmenta significativament, amb nous tipus de llibres. Les sèries de manuals de rendes d'algunes propietats com Sarrià es mantenen, i fins i tot, es redacta el primer *Capbreu Jurat* (1409) on es recull tots els drets i possessions sobre el terme, però, a més, apareix el primer *Manual de Violaris i Censals* (1387-1392), on de forma sistemàtica es recullen tots els beneficis obtinguts amb aquest tipus d'inversions al llarg d'aquests anys. Molt interessants són també els llibres de cauteles, el primer dels quals, avui desaparegut, corresponia a l'exercici de l'any 1408-1409, però es conserven els dels tres anys següents, fins l'any 1412, i els d'etapes posteriors fora, ja, del nostre estudi. En aquests manuals, el monestir mostra que portava a terme una administració acurada dels recursos, seguint uns exercicis econòmics que s'iniciaven el mes de març i tancaven l'abril de l'any següent. Aquests mateixos períodes econòmics eren seguits per altres institucions com la Pia Almoïna de Barcelona.

No es pot dir que el monestir portés a terme una comptabilitat doble, com la duta a terme per la companyia Mitjavila, Espaser i Puigmoradell, precursors d'aquest tipus de comptabilitat a Catalunya⁷³, ja que no disposava d'un llibre únic on es recollissin totes les entrades i les sortides, -fet, d'altra banda, difícil d'efectuar si tenim en compte la diversitat dels ingressos-, però a partir del moment en que es comencen a redactar els esmentats llibres de cauteles es possible analitzar les despeses globals del monestir paral·lelament al de les entrades, que es troben recollides en diversos llibres, com hem vingut exposant. La informació que aporten aquests nous llibres es complementa amb d'altra que, apareix també, a partir d'aquest moment, dins una nova sèrie de manuals notariais que es venen a

73

Treppo, 1967:481-485. Riera i Melis; Feliu i Montfort, 1991: 238-240.

denominar *Altres Manuals*. Aquests manuals es redactaven al costat dels habituals, i semblen tenir com objectiu preferent, l'enregistrament de totes les èpoques corresponents a les compres efectuades pel monestir.

Malgrat l'abundància de documentació de caire econòmic, les dades són disperses i, en alguns casos, incompletes. Amb tot, encara que només sigui a tall d'hipòtesi, es pot intentar establir una relació entre totes elles.

Com hem vist en el cas de Sarrià, sembla que els beneficis que n'obtenia el monestir van ser força constants al llarg del període que estudiem. Al mateix sembla que es pot dir d'altres possessions com Piera, de les que es cobraven unes quantitats ja establertes, a l'igual que passava amb Terrassa, Berga i la duana del castell de Càller, per la qual cosa els rèdits obtinguts havien de variar poc. Pel que respecte als beneficis aconseguits per la compra de censals i violaris, és evident que van experimentar més variacions, però si ens centrem amb un moment concret, el darrer quart de segle, moment del que disposem més informació, és possible establir unes guanyes determinats. La documentació que posseïm és més fragmentària pel que fa a les rectories, tot i això, també sembla que podem deduir-ne uns beneficis més o menys constants al llarg del període. Les dades menys fiables són, inevitablement, les derivades de les deixes i dels establiments de fundacions i altres beneficis, que van anar variant, significativament, al llarg del període que analitzem.

En el capítol de despeses, com hem dit, la documentació comença a ser més abundant i seguida, a partir dels primers anys del segle XV, amb anterioritat a aquesta data només registrem algunes compres esporàdiques que poden aportar informació sobre el preu de determinats productes en el mercat però no, sobre el conjunt de les despeses. Així doncs, amb les degudes reserves, si sumem la totalitat dels beneficis obtinguts per diferents conceptes dels que tenim constància, es pot aventurar que el monestir, cap

a les darreries del segle XIV i inici del següent, podia obtenir uns guanys que oscil·larien al voltant dels 75.000 sous.

Pel que respecte a les despeses, és necessari prendre com a punt de referència un any concret, ja que aquestes degueren experimentar, forçosament, variacions, motivades tant per les adquisicions de determinats productes en moments concrets, com per les variacions que van poder experimentar els preus dels productes adquirits. Per tant, prenen com exemple l'any 1409, any del que disposem força informació, podem concloure que les despeses del monestir van pujar, aproximadament, uns 37.000 sous.

Amb aquestes dades, es pot establir que el monestir obtenia, aproximadament, una renda anual neta que equivalia a la meitat dels seus ingressos. Les dades documentals evidencien, clarament, que la major part dels beneficis els obtenia no del que li aportaven els censos i altres drets senyoriais de les seves possessions, sinó de l'inversió del seu capital en la compra de censals i violaris. Així mentre el conjunt de les rendes patrimonials li reportaven uns guanys de 30.396 sous, les inversions en crèdits a llarg termini li van reportar durant l'exercici 1386-87, per elles soles, 43.500 sous. És evident que el monestir de Pedralbes va optar per la mobilització dels seus ingressos, seguint la tònica imperant al moment, en lloc d'optar per seguir augment el seu patrimoni territorial com hagués estat propi de segles anteriors.

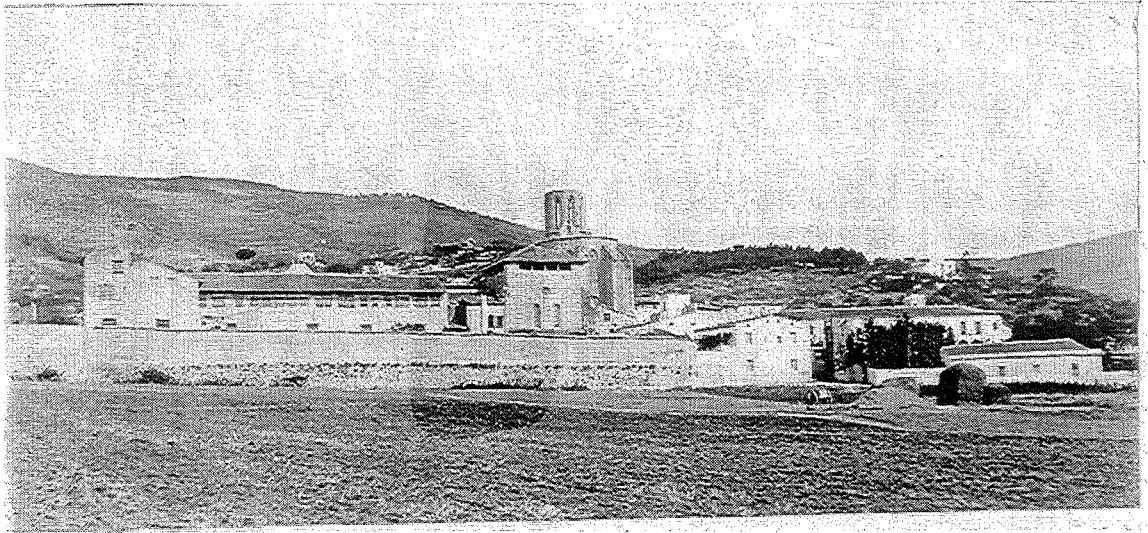
L'anàlisi conjunta dels beneficis que el monestir obtenia de les seves possessions i el de les seves principals despeses, ens permeten dibuixar l'entrellat de relacions que el monestir va establir amb el seu entorn, al mateix temps que dona a conèixer aspectes molt concrets de la vida quotidiana de la comunitat a l'interior del claustre, tal com analitzarem posteriorment.

-QUADRE VIII-

SALARIS PAGATS PEL MONESTIR (1403-1411)			
NOM	OFICI	SALARI	ANY
Bernat Cererol	Cellerer	160 Sous/Anuals	1403
Domènec Blasco	Fuster	4 Sous/Jornal	1404
Deuslovol Sabater	Mestre de Cases	4 Sous/Jornal	1404
Narcís Pagès	Baster	35 Sous, 4 Dnrs/Jornal	1404
Ramon Forest	Notari	100 Sous/Anuals	1404
Vidal Clotes	Menescal	66 Sous/Anuals	1404
Miquel Pascual	Escolà	80 Sous/Anuals	1404
Ramon Meder	Traginer	240 Sous/Anuals	1405
Gillem Puig	Batlle	100 Sous/Anuals	1405
Bernat Mas	Hortalà	240 Sous/Anuals	1405
Rda Canyelles	Pastadora	100 Sous/Anuals	1406
Antoni Català	Causídic	55 Sous/Anuals	1407
Garnos Castella	Comprador	240 Sous/Anuals	1408
Elisenda Olzina	Serventa	80 Sous/Anuals	1408
Jaume Codina	Batlle de Sarrià	100 Sous/Anuals	1409
Joan Asal de Duc	Traginer	240 Sous/Anuals	1409
Guillem Arcs	Causídic	55 Sous/Anuals	1409
Guillem Colell	Hortalà	240 Sous/Anuals	1410
Guillem Arcs	Causídic	77 Sous/Anuals	1410
Antoni Giragós	Peixater	38 Sous, 6 Dnrs/Anuals	1410
Ramon Molera	Hortalà	200 Sous/Anuals	1411

-QUADRE XI-

PREUS DE DIFERENTS PRODUCTES ADQUIRITS PEL MONESTIR L'ANY 1409	
PRODUCTE	PREU
Esquenes de porc	25 sous/ quintar
Carn de xai	14 dnrs/ lliura
Carn salada	36 sous/ quintar
Salsa	16 sous/ aluda
Sal	6 sous/ quartera
Pebre	3 sous/ lliura
Cigrons	27 sous/ quartera
Llenties	23 sous/ quartera
Ametlles	10 sous/ quartera
Faves	13 sous, 6 dnrs/ quartera
Arròs	60 sous/ càrrega
Olives	11 dnrs/ quartera
Gallines	4 sous, 10 dnrs/ parell
Arengades	35 sous/ miler
Congre sec	3 sous/ lliura
Formatge de Mallorca	9 dnrs/ lliura
Celiandre	6 dnrs/ quartera
Fil d'estopa filada	2 sous, 2 dnrs/ lliura
Fil de lli	4 sous/ lliura
Fil d'estopa	2 sous, 2 dnrs/ lliura
Drap de cànem	1 sou, 11 dnrs/ cana

IV. LES RELACIONS DEL MONESTIR AMB EL MON EXTERIOR

Des del moment del seu ingrés, les monges passaven a formar part d'una nova família que convivia dins el redós del monestir. Però tot i l'estricta clausura, que pretenia aconseguir un aïllament total, els vincles de les monges amb el món del que provenien i amb aquell que, tot i que reservades, vivien, no es trencaven en cap moment.

L'entrada d'una monja en un monestir li conferia un rol social especial. En el cas que el lloc escollit fos important, i Pedralbes, ho era, la seva oblació podia significar per a la família, a banda de poder *col·locar* un dels seus membres, en molts casos, excedent, assegurar la seva presència en un centre de poder important i, al mateix temps, aconseguir una veu mitjancera que s'encarregaria de vetllar per la salut espiritual dels membres de la família, i de les seves relacions amb el més enllà.

Es tracta d'establir en aquest capítol, la procedència d'aquestes monges: el seu entorn familiar, l'*status* social, les circumstàncies que van envoltar l'entrada al convent i determinar, per tant, si el motiu de la seva professió va poder respondre a una voluntat personal o a una imposició del seu entorn. Els documents són pocs a donar informació d'aquesta mena; es conserva molt poca documentació de caire estrictament particular, com si aquesta no hagués existit mai, o no hagués estat considerada de prou interès per haver-se conservat, cal cercar algunes notícies aquí i allà, que fassin referència a afers concrets d'alguna monja, de les relacions personals amb la seva família o amb el món que es trobava fora dels murs del monestir.

Els documents més precisos són lògicament, aquells que recullen el moment d'entrada de la novícia al monestir, la seva donació personal i la consegüent acceptació per part de la comunitat; són aquests documents els que permeten determinar en la majoria dels casos en que això ha estat possible, l'origen familiar d'algunes monges, la procedència geogràfica, l'edat, el nom dels pares, dels germans o tutors, l'estament social d'aquests o el seu ofici, les possibilitats econòmiques de la família que s'evidencien amb l'import de la dot, i les clàusules que, en molts dels casos, regiran la futura relació de la monja amb els seus parents. És gràcies a aquest conjunt de dades que en determinats casos, podem deduir les possibles raons que van motivar l'entrada de la novícia al convent.

Com dèiem, en entrar al monestir, la monja passava a formar part d'una nova família, una germandat amb la que establia uns nous lligams. No tractarem aquí els vincles entre els membres d'aquesta nova família, tema que serà objecte d'un anàlisi més endavant, sinó de les que, com a part integrant de la comunitat, sostenia amb l'exterior. Un apartat, doncs, d'aquest capítol el dedicarem a analitzar les relacions que les monges, de forma col·lectiva, en tant que monestir, van mantenir amb els diferents estaments de la societat civil al llarg dels anys que analitzem.

L'entrellat de relacions que generava un monestir amb un potencial econòmic com el Pedralbes era complexa. El cenobi va jugar com hem vist, un important paper social en donar suport econòmic a les principals institucions del país, com la corona, en algunes de les empreses importants dutes a terme al llarg de la segona meitat del segle XIV i primers anys del segle següent; igualment el trobem com a comprador de bona part del deute públic amb el que es subvencionava la universitat de Barcelona, i en l'establiment de censals i violaris amb els que diferents viles van haver de fer front a les seves obligacions reials o senyoriales. Paral·lelament, el trobem servint, igualment, de font de finançament de bon nombre de particulars, igualment a través

de la compra de crèdits a llarg termini: censals i violaris.

Aquestes tipus de relacions que podríem qualificar de mundanes, revestien una importància major en aquells indrets en que el monestir en detentava la propietat senyorial, tal era el cas de Sarrià, amb el seguit de drets que això suposava, drets similars als que ostentava també, a les viles de Berga o Piera. Les relacions de vassallatge que mostren alguns documents són especialment interessants en la mesura que presenten l'abadessa, en tant que representant de la comunitat, ostentant un poder que rarament podia arribar a assolir una dona dins la societat civil.

Un segon vincle unia fortament el monestir amb l'exterior, en aquest cas, amb la jerarquia eclesiàstica. Si amb la societat civil es podien donar uns lligams d'una certa igualtat i, fins i tot, de superioritat, la situació era radicalment diferent dins l'organigrama eclesiàstic del que formava part el cenobi. En tractar-se d'un monestir de dones, Pedralbes havia de servir, forçosament, una dependència absoluta envers l'autoritat eclesiàstica, exclusivament, masculina.

Dins el marc de les relacions eclesiàstiques, cal establir en primer lloc, quins lligams va sostenir amb la branca masculina de l'orde, els franciscans, amb els seus superiors i amb la resta dels seus membres, i, a través d'ells, o independentment, amb el papat. Relacions que en part, es van donar en un moment especialment delicat, provocat pel cisma papal i la consegüent desorientació i desorganització que l'existència de les dues obediències va provocar en tots els estaments eclesiàstics. En quina mesura mostren els documents aquests fets? Van afectar realment a la vida del cenobi? Va poder ser aquesta la causa que portés a l'intent d'una primera remodelació del monestir en tombar el segle XV?

En el cas concret de Pedralbes, els contactes amb els fra menors, van tenir una segona vessant, a través dels llaços de convivència que es van establir entre les monges i la petita comunitat de

freres assentats al costat del monestir, destinada al seu servei. La qüestió de la cura de les monges, tant en l'aspecte espiritual com material, venia suscitant des de l'inici de la fundació dels dos ordes un forta controvèrsia que no es va apaivagar mai del tot, i que sembla constatar-se en les relacions de les dues comunitats. És d'interès esbrinar en quina mesura es tractava només, de la vella qüestió interna de l'orde, o si hi intervenia el factor afegit de les difícils relacions que havia de comportar la dependència d'uns membres masculins sota l'autoritat d'una dona, l'abadessa. Són factors difícils de deslligar l'un de l'altre, ja que tots dos responien a la mateixa qüestió, les relacions dins de l'orde entre els dos sexes. Aquesta mateixa situació es pot extrapolar, també, a les relacions amb els preveres beneficiats instal·lats igualment, al costat de la comunitat femenina i que, de la mateixa manera que els freres, es trobaven al servei d'aquesta.

Les relacions amb la Seu episcopal és un altre punt a determinar. no deslligada de les relacions amb el papat. Des de la seva fundació el monestir va poder gaudir d'un seguit de privilegis atorgats pels diferents papes que l'eximien en molts aspectes del control episcopal, quines relacions va mantenir, doncs, el cenobi amb la seu episcopal? quin paper li corresponia al bisbe i als seus representants en la vida de la comunitat?.

Un últim punt a tractar en les relacions que el monestir sostenia dins la comunitat eclesiàstica són les que el vinculaven amb d'altres monestirs. En aquest cas, és interessant determinar si Pedralbes va funcionar com una cèl·lula autònoma o va seguir mantenint alguna mena de dependència respecte a la casa mare, el monestir de Sant Antoni, lloc de provinença de les monges fundadores, i si aquestes relacions es donaven a nivell institucional o particular. A banda, d'aquest, el monestir mantenia contactes amb d'altres comunitats? eren aquestes del mateix orde o d'altres diferents? quina mena de relacions els unia? Es pot determinar alguna mena de vincle comú entre els diferents monestirs relacionats?.

Si intentéssim determinar un grau d'importància en l'escala de relacions que Pedralbes va establir amb el seu entorn, probablement el primer lloc seria ocupat per les que l'unien amb la comunitat eclesiàstica però, almenys en una primera època, aquestes van estar molt mediatitzades per la figura de la fundadora del monestir. La reina Elisenda no es va limitar a actuar al moment de la fundació i dotació del nou monestir, sinó que es va immiscir de tal manera en la vida de la comunitat que no es poden explicar bona part dels vincles establerts, ni l'especial importància adquirida pel monestir en el seu entorn social, sense la seva presència. És a ella a qui correspon l'elevat nombre de rendes de què va gaudir el cenobi des d'un inici, i també bona part dels privilegis papals que se li van concedir i que li permetien l'autonomia episcopal ressenyada. A ella també, li corresponia el fet d'aconseguir una especial relació amb la casa reial que li va oferir protecció i importants exempcions fiscals que van ajudar a augmentar, encara més, el seu patrimoni i prestigi social. La presència física de la reina, instal·lada al costat del propi monestir, el seu entorn social i les relacions amb la comunitat s'entreveuen a través de diversos documents.

Tot el seguit de qüestions que plantejem és l'objectiu d'anàlisi d'aquest apartat, en la mesura que les fonts disperses i, moltes vegades, incompletes, ho permetin. Val a dir que els estudis que actualment s'estan començant a fer en d'altres monestirs sobre algun dels aspectes que aquí analitzem, permeten establir algunes comparances i omplir alguns buits que deixa la documentació del monestir. Tot i això, ens basarem fonamentalment, en la documentació que conserva el ric arxiu del monestir per intentar analitzar les qüestions aquí plantejades, perquè entenem que és a partir de la síntesi d'estudis concrets que, finalment, es poden establir conclusions més general.

1. La comunitat eclesiàstica

L'autoritat apostòlica. Els vincles amb el Papat

Amb la promulgació de la butlla fundacional de Pedralbes, el papa Joan XXII acollia sota la seva protecció el nou monestir de clarisses de Barcelona.¹ Des del seu naixement, els papes van exercir una especial tutela sobre el segon orde franciscà, el femení, especialment en el conflicte que van sostenir amb els germans franciscans, del que després, tractarem més amplament. En aquesta especial protecció de les monges per part dels papes va destacar especialment, Gregori IX. Ell mateix havia exercit el càrrec de cardenal protector, abans de ser nomenat papa, i va redactar una primera regla per a les clarisses, la ja comentada regla Hugoliana de l'any 1218. De fet, tot i la primera *Fórmula de vida* dictada per Francesc per a servir de model a Clara a l'inici de la seva vida conventual -cal recordar que ella va haver de professar per obligació, la regla benedictina-, van ser papes qui van anar promulgant les diferents regles per les que es van regir la major part de les comunitats sorgides amb l'ideal franciscà, a excepció d'alguns convents que, com ja hem vist, van preferir el rigorisme de l'ideal primer de l'orde, plasmat per Clara en la seva pròpia regla que havia estat aprovada poc abans de la seva mort. Finalment, la regla definitiva, i que es va seguir majoritàriament a tots els monestirs, inclòs el de Pedralbes, havia estat dictada, igualment, per un papa, Urbà IV, l'any 1263.²

Ja amb anterioritat a la promulgació de la regla definitiva, els papes van emetre diferents privilegis adreçats als monestirs de monges que s'anaven creant, per tal d'assegurar-ne la

¹ AMP, P/15, f. 25v-26; Perg. núm. 113; P/16, f. 81-83.

² Tota aquesta qüestió l'hem tractada en parlar de la reglamentació del monestir.

subsistència. Aquest és el cas del seguit de privilegis que s'havien anat donant al monestir de Santa Clara de Barcelona i que, posteriorment, es van fer extensius al de Pedralbes. Un d'aquests primers privilegis va ser l'atorgat pel papa Gregori IX l'any 1237, i pretenia, justament, ratificar l'especial protecció al cenobi per part del papat.

La major part dels privilegis que la seu pontifícia va anar promulgant en aquests primers temps de vida de les clarisses, tenien l'expressa finalitat de consolidar l'autoritat de l'abadessa dins el sí de la comunitat davant les pressions externes, que provenien, en molts casos, de les respectives seus episcopals. De fet ja el 1239, el bisbe de la seu barcelonina es va veure obligat, sens dubte per pressió papal, a fer renúncia expressa al cobrament dels drets diocesans i canònics que, com a màxima autoritat, li corresponia del monestir de Sant Damià de Barcelona.³ D'altres privilegis papals posteriors van anar revalidant aquest punt, i ampliant les exempcions sobre d'altres drets que tradicionalment també, corresponien al bisbat, com per exemple, una part de les donacions i darreres voluntats fetes a esglésies i monestirs. Respecte a això, el papa Alexandre IV va dictar, el 7 de febrer del 1256, un privilegi en que eximia al monestir de Sant Antoni de Barcelona de fer efectius aquests pagaments.⁴

Com diem, aquests privilegis i exempcions posteriorment, van ser vàlids també, pel monestir de Pedralbes, per la qual cosa, l'autoritat episcopal sobre el monestir va ser molt minsa al llarg del període que analitzem. La seva presència es va veure reduïda a actes de tanta rellevància com la consagració de l'abadessa, la professió de monges, o benedicció de noves capelles, actes dels que, d'altra banda, no n'han restat els documents.

³ AMP, P/15, f.7-7v; Perg. núm. 133; P/16, f.7-10.

⁴ AMP *Llibre de Privilegis*, P/15, f. 5v; Perg. núm. 164; *Llibre de Privilegis Apostòlics*, P/16, f. 145-148.

Tot i el bon clima que sembla presidir les relacions de les monges i el papat en els primers temps, des de la regla del papa Urbà ja s'havia anat imposant una certa distància, i un dels capítols de la nova normativa prohibia, expressament, que les monges viatgessin a la cort pontifícia personalment, a excepció que fos una qüestió molt especial. Aquesta situació es va posar de manifest l'any 1406, quan dins el context de confusió que vivia en aquells moments l'església per raó del cisma papal, les monges, davant la impossibilitat d'anar-hi elles mateixes, van haver d'enviar un delegat a la cort d'Avinyó amb una missiva per tractar amb el papa la qüestió d'un canvi d'hàbits.⁵ Per la preparació de la visita, es va requerir la intervenció d'un segon intermediari, el prevere beneficiat a la seu de Barcelona, Joan Teixidor, que es va encarregar de tractar l'assumpte amb l'enviat especial, el ciutadà de Barcelona Lluís d'Aversó. El tema no afectava, només, a les monges de Pedralbes, sinó que la visita papal es va organitzar conjuntament amb el convent de santa Clara de Barcelona i la universitat de la mateixa ciutat, fet que posa de manifest la rellevància del tema. La missió va suposar una despesa de 111 florins d'or. No s'especifica com es va efectuar aquest pagament en el que hi devien participar totes les parts implicades, però és curiós ressenyar, que per la seva banda, el monestir va posar com a fiança de l'esmentada quantitat, una vaixela de plata de la seva propietat.

Es de gran importància aquesta petita època que es troba continguda en el manual notarial que recull els afers de la comunitat en aquells anys, ja que és un dels pocs testimonis que conserva l'arxiu de la situació del monestir en aquests anys, especialment, significatius per a la vida de la comunitat, per estar-se gestant la seva primera reforma.

Durant el que qualifiquem com a primera època de la vida del monestir, que coincideix bàsicament amb la vida de la reina Elisenda, com ja exposàvem en tractar l'economia del monestir,

⁵ AMP, *Altre Manual Zon de Ramon de Forest*, fol. 2v.

les relacions amb el papat van tenir dues etapes. En la primera d'elles, durant el pontificat de Joan XXII, no sembla apreciar-se cap mena de tensió; contràriament, aquest papa va anar atorgant tota la sèrie de privilegis que hem ressenyat en la part referent a la reglamentació del monestir, la major part d'ells, tendents a assegurar la major independència possible del monestir respecte de la resta de la jerarquia eclesiàstica, i a aconseguir un cert alleugeriment de certs punts de la regla.

La situació va variar amb la mort d'aquest pontífex i l'elecció de Benet XIII, l'any 1334. La reforma que va realitzar aquest papa en tots els ordes monàstics va afectar també a Pedralbes, on la comunitat es va veure obligada a acceptar unes noves constitucions que afectaven, fonamentalment, a dos punts cabdals, l'organització econòmica del monestir i, un cop més, el tema de la clausura. Hem parlat ja, de la promulgació d'aquestes constitucions a Pedralbes, de l'oposició de les monges a acceptar-les, polèmica en la que, fins i tot, i va intervenir la casa reial, davant el fet que algunes de les prerrogatives de la reina Elisenda quedaven en entredit, i hem vist, també, com les Constitucions van ser aprovades finalment, i les conseqüències que això va comportar⁶. Però a més, la seva promulgació va significar un punt d'inflexió en les relacions entre el monestir i el papat, i ens atreviríem a dir, entre el moviment monàstic femení en general, i la jerarquia eclesiàstica.

Tot i que amb la mort del papa Benet Pedralbes va recuperar bona part dels privilegis que disposava anteriorment, la situació havia canviat. Des de la defunció de la reina l'any 1364, que va coincidir amb la de la seva neboda, l'abadessa Francesca ça Portella, es pot observar una desaparició quasi total de privilegis, tant papals com episcopals, tot coincidint amb el període en que s'inicia el cisma papal. No es troben esments a la documentació d'aquells anys que fassin referència a les

6

Hem tractat aquestes Constitucions més detingudament, en el capítol referent a la diferent reglamentació que va regir el monestir al llarg del període que analitzem.

relacions del convent amb la jerarquia eclesiàstica, fins que comencen a observar-se els primers símptomes d'intent de reforma de la comunitat en documents escarits del tipus de l'esmentada època, que recollia l'anada a Avinyó pel tema de la reforma dels hàbits.

Aquesta visita a la cort papal, assentada aleshores a Perpinyà sota la protecció del rei Martí, es va produir el 4 de desembre del 1406, i uns dies més tard, el 10 del mateix mes, el monestir de Pedralbes, un cop més, actuant conjuntament amb el monestir de Santa Clara de Barcelona, va enviar una nova missiva al papa, aquest cop a través de Romeu Gibert, beneficiat a la parròquia de Sant Miquel, a causa d'un conflicte que tenien plantejat amb el ministre general de l'orde franciscà.⁷ No s'especifica de quin conflicte es tracta, però pel seguit d'esdeveniments que s'anaven produint en aquells anys, es devia relacionar amb els intents de reforma que els frares estaven portant a terme en diversos monestirs de clarisses, seguint les directrius marcades al respecte per l'anti-papa Benet XIII, l'aragonès Pere de Luna. A Pedralbes la situació es va aguditzar els anys següents, i el 1408, una carta del rei Martí adreçada al ministre provincial de l'orde, Tomàs Olzina, feia referència explícita a la reforma que el ministre estava realitzant per encàrrec papal a Pedralbes.⁸ El contingut és prou eloqüent per entendre que l'afrontament girava entorn al vell problema de la clausura i del grau d'acceptació d'aquesta per part de les monges. És aquest un tema del que ja hem parlat en parlar de la reglamentació del monestir, i del que tornarem a tractar per ser un dels aspectes més conflictius i que més va determinar la vida de la monges en aquells anys.

El gener de l'any següent, 1409, una nova època signada per Miquel Lopiz, prevere beneficiat a la Seu de Barcelona deixa

⁷ AMP, *Altres Manuals Zon de Ramon Forest*, f. 3r.

⁸ ACA, *Registres de Cancilleria*, f.6. publicat a l'article de Girona i Llagostera, 1915: 515-654. que tracta de l'itinerari del rei Martí dut a terme entre els anys 1403 i el 1410.

constància d'haver rebut uns diners per part del procurador de Pedralbes, per haver copiat dos instruments en els es recollien les *Reformacions del Monestir de Pedralbes*, que havien estat dutes a terme pel ministre general Tomàs Olzina, com a comissari delegat del papa Benet⁹. Aquest mateix any, i dins el marc de la reforma, es va fer definitiu el canvi d'hàbits de les monges tal com recollien dues cartes, l'una emesa pel papa, i l'altra per l'esmentat Tomas Olzina, documents dels que avui només tenim constància pel rebut de 501 sous i 8 diners que el monestir va haver de pagar pera la seva tramesa.¹⁰ Tot aquest afrontament va portar com a conseqüència la renúncia de l'abadessa Violant de Pallars al seu càrrec, l'any 1409 i la seva substitució per la llavors vicària Isabel March, que ja ocupava el càrrec el mes de març d'aquell any.

El moviment de reforma no se circumscribia, només, al monestir de Pedralbes, sinó que se'n troben indicis per les mateixes dates, en molts d'altres monestirs femenins, tant de clarisses com d'altres ordes, de diferents indrets, com per exemple el monestirs de clarisses de Tarragona i el de Vilafranca del Penedès entre d'altres. No és per casualitat que, justament el mateix any 1408, a Besançon, Coletta de Corbie portés també a terme una reforma que donaria peu a una nova observança, les anomenades *clarisses coletines*. Aquest fet sembla evidenciar que el fenomen no es reduïa a uns llocs determinats, sinó que era més extens, i podria tenir les seves arrels en el context de desorientació que patia el conjunt de l'església en aquells anys, que propiciava que s'aguditzessin els problemes latents com el de la clausura, i, més concretament dins l'orde franciscà, d'altres conflictes com el de les relacions entre els membres masculins i femenins.

⁹ AMP, *Altre Manual Zon de Ramon Forest*, f. 41.

¹⁰ AMP, *Altre Manual Zon de Ramon Forest*, f. 47v. Ara com ara no hem pogut trobat aquests documents en que es recull la reforma esmentada i tampoc, sor Anzizu en diu res a la seva obra, per tant ens hem de limitar a seguir-ne el procés per documents col.laterals que en fan referència.

Com hem vingut observant, les relacions de les monges amb el papat van passar per diverses etapes. En un primer moment es podria parlar d'una certa simpatia dels papes envers els nous convents femenins, constatant-se un clar suport d'aquest enfront les pretensions d'altres autoritats eclesiàstiques com ara, els bisbes, i exercint al mateix temps, de mediador en els conflictes amb els seus germans franciscans. Aquest ajut se segueix donant durant la primera època d'existència del cenobi de Pedralbes, sempre per intercessió de la reina Elisenda qui, per les seves relacions amb la cort havia de ser benvinguda pels papes que tenien en els reis d'Aragó uns fidels defensors. No obstant, des de la mort de Joan XXII la situació començà a variar, i amb l'inici del període cismàtic, que dividirà l'església en dues obediències, s'observa un allunyament clar entre les monges i el papat que es perllongarà al llarg del segle XV, fora ja del nostre estudi. Aquesta distancia progressiva s'evidencia, no només en allò que efecte al monestir de Pedralbes, sinó a nivell més general.

A partir dels darrers anys del segle XIV, els papes adopten una actitud diferent en la seva relació amb els frares i les monges franciscanes, tot passant a actuar, justament, a través dels membres masculins de l'orde per imposar la seva disciplina a les monges. Aquesta nova actitud només es pot entendre per l'actitud presa pels frares en aquells anys que va condicionar les seves relacions amb el papat i amb les monges. Cal analitzar, doncs, aquests lligams que els unien i que marcaven bona part dels contactes de les monges amb l'exterior.

La jurisdicció de les clarisses

Des dels inicis del moviment franciscà, els nexes d'unió entre homes i dones van esdevenir ambigus, en gran mida, a causa de la pròpia actitud de sant Francesc que va adoptar una posició canviant respecte al moviment femení que havia organitzat conjuntament amb Clara d'Assís. De l'obra sobre la vida del sant, escrita pel seu deixeble Celano, sembla despendre's, tal com apunten Rosalind i Christopher Brooke¹¹, que, originàriament, Francesc havia destinat un paper important per a les dones en la seva fundació, no massa diferent del dels homes, però al final de la seva vida va canviar i rarament visitava personalment a les monges; fins i tot, retreia als seus companys les excessives familiaritats amb elles, prohibint-en la visita si no era estrictament necessari. Les causes que van poder motivar aquest canvi d'actitud podien haver estat, segons els mateixos autors, que Francesc creies que l'actitud de fugida de Clara de casa seva -una família creient i benestant-, per unir-se al seu projecte, podrien ocasionar problemes a la pròpia Clara per veure acceptada la seva obra, si se seguia donant una excessiva familiaritat entre les dues branques. Una altra causa podria haver estat, tal com, també apunta Brenda Bolton¹², que Francesc no veies de bon grat que s'exigís als frares la cura espiritual de les monges, per què això comportava una trava per la missió mendicant dels frares. És probable, tal com plantegen els primers autors que, en la idea originària, Francesc pensés en dos ordes independents, un per homes i l'altre, per dones, però l'estricta ordenació donada pel IV Concili del Laterà ho feia del tot inviable i, d'altra banda, hagués provocat un fort refús social. La

¹¹ Brooke, R. B.; Brooke, N.L, 1978: 275-287

¹² Bolton, 1976: 141-158. Aquesta autora tracta del comportament del sant dins un context més ampli que parla del paper jugat per les dones dins el moviments eclesiàstics femenins de l'edat mitjana.

problemàtica relació entre les dues branques va ser, doncs, constant des d'un inici, i va necessitar de la intervenció papal per regular-ho, tot i que, com veurem, els conflictes ressorgien periòdicament.

Com ja hem apuntat, la regla del papa Urbà IV pretenia assentar, definitivament, alguns aspectes que havien anat variant d'unes regles a unes altres i que portaven a confusió dins el mateix orde. Un d'aquests aspectes era, justament, el de la jurisdicció d'aquestes fundacions de clarisses. De manera contrària a com ho havien establert normatives anteriors, a partir de la nova regla es disposava que els convents femenins no depenguessin directament dels frares menors, sinó del cardenal protector, que havia de ser el mateix que per la branca masculina, en aquell moment, Joan Gaietà Orsini, que ostentava el títol de cardenal de Sant Joan de *Carcere Tulliana*. Sota el seu govern quedaven tots els monestirs masculins i femenins, i totes les persones que hi vivien: *so és a saber dels capelans e de les converses e de les companyes per evitar que en trobar-se sota comanaments distints no observessin adeqüadament la nova Regla. Per so que per defaliment de cert governament no'ns puscats departir de la observació d'aquesta present regla damunt scripta, la qual segons una manera en tot loc volem e manam per totes les sors ésser observada quan pus diligentment poran, e per tal que no puscats caer en diverses maneres de viure sots magisteri de diverses maestres, a l'amat fil nostre Johan de Sent Nicholau, el carrer Tullia, diache, cardenal, governador e defensor e corregidor de l'orde dels frares menors, plenament comanat cura e governament de vos e de tots los monestirs del vostre orde.*

Corresponia al cardenal protector fer-se càrrec de supervisar els monestirs mitjançant visites periòdiques, personalment o per delegació en un visitador, que podia ser, o no, de l'orde franciscà, tot i que es tendia que ho fos: *Los monestirs d'aquesta religio per visitador los quals reeben actoritat e forma e manera del dit cardenal*¹³.

¹³ Omaechevarria, 1972: 66

El fet que la nova normativa d'Urbà IV col·loqués els monestirs femenins sota la figura del cardenal protector, era un intent d'acabar amb els afrontaments entre les dues branques de l'orde, però amb tot, van ser necessàries un seguit de cartes entre el mateix cardenal i els representants dels fra menors per tal que aquests acceptessin fer-se finalment, càrrec, de la cura espiritual de les monges per delegació.

Amb l'elecció de fra Bonaventura com a general dels frares, es va poder arribar a un cert enteniment, tot i ell tampoc n'era partidari. Fra Bonaventura, que després seria declarat sant per l'església, es va caracteritzar per la seva postura pragmàtica que va intentar conciliar l'esperit de pobresa absoluta, que significava un desarrelament de tota cosa i lloc, amb les necessitats que comportava la pràctica de la vida quotidiana. Va ser aquest pensament el que el va portar a acceptar, a prec del cardenal protector, que els frares es fessin càrrec de les monges amb certes excepcions. Aquesta posició l'expressava en varis opuscles i cartes dirigides als ministres provincials, textos tots ells coneguts i publicats¹⁴.

Són conegudes les cartes que va enviar el cardenal protector als monestirs de la Toscana que es troben en un còdex conservat al monestir de Sant Iacherini, prop de Pisa. El lligall conté nou missives enviades les unes a les monges per tal que acceptessin i respectessin la nova regla, les altres al visitador dels convents i al ministre provincial. Juntament amb aquestes, se'n troben també d'altres trameses pel propi cardenal protector. Totes elles daten de l'any 1263¹⁵. La mateixa carta, o molt semblant, per tal que acceptessin la nova regla d'Urbà, també va ser enviada a un monestir de clarisses d'Oristà a Sardenya,

¹⁴ Sobre el pensament de sant Bonaventura, general de l'orde franciscà s'ha escrit molt. Un compendi d'aquests estudis es troba en l'obra dirigida per Fliche i Martin, *Historia de la Iglesia*, vol. XIV, 1974: 246 i 274-275, i també, Brunel-Lobrichol, 1988: 265.

¹⁵ Lazzeri, 1910: 677-679; id., 1911: 81-83; Omaechevarria, 1972, 66-67.

convent que sembla que existia almenys des de la primera meitat del segle XIV, però que no correspon a l'actual de Santa Clara on es troba avui el document. En aquest cas, la missiva va ser enviada una mica més tard, el 5 de maig de 1264. Aquesta carta es troba en un còdex, adjunta al text en llatí de la pròpia regla, però no va acompanyada de les altres cartes que hem esmentat en el cas de la Toscana¹⁶.

D'igual forma que al còdex d'Oristà, també a Pedralbes, adjuntes al propi *Llibre de la Regla*, es troben unes cartes del mateix caire que les esmentades de la Toscana. El motiu, a l'igual que aquelles era reafirmar el que ja s'anunciava a la regla respecte de la jurisdicció dels monestirs i de les relacions entre les dues branques. A diferència del monestir de la Toscana, al còdex de Pedralbes solament s'hi van incloure tres cartes: la primera d'elles enviada pel cardenal protector Joan Gaietà Orsini - després nomenat papa amb el nom de Nicolau III- al visitador dels monestirs de la província d'Aragó; segueix una segona missiva del mateix cardenal al ministre provincial de l'orde a Aragó i, per últim, una tercera, aquesta del ministre general dels fra menors al mateix ministre provincial. També aquestes cartes van ser redactades l'any 1263, justament, als mesos anteriors i posteriors a la publicació de la butlla *Beata Clara*. Els documents responien al que disposava la regla d'Urbà respecte a l'autoritat del cardenal protector a qui corresponia elegir el visitador.

La primera carta tramesa correspon a la del ministre general franciscà adreçada al ministre provincial d'Aragó, fra Bernat¹⁷.

¹⁶ Mele, 1985: 18-20.

¹⁷ L'orde en què van ser inserides les cartes en el còdex de Pedralbes no es correspon amb el que van ser redactades i trameses; nosaltres optem per aquest últim per entendre millor l'evolució dels esdeveniments. Respecte al ministre provincial que s'esmenta en la carta, no n'hem trobat cap altra referència. En la sèrie cronològica dels ministres provincials d'Aragó que publica el pare Sanahuja es diu explícitament que es desconeix el nom del provincial entre els anys 1252 i 1275, Sanahuja, 1959: 243. Nosaltres sols podem aportar que es deia Bernat.

La missiva va ser redactada a Assís el 27 de setembre de l'any 1263, abans, doncs, de la promulgació de la mateixa regla d'Urbà, que ho fou el 18 d'octubre del mateix any. El pare Saldes, l'any 1912, es feia ressò d'aquesta carta que deia que era inèdita fins al moment, tot i que era confosa amb la que el mateix ministre va enviar *ad omnes ordinis Ministros Provinciales*. Ell mateix tampoc la va transcriure i que ens consti, segueix sense ser-ho¹⁸.

En iniciar-se, el ministre general, l'esmentat sant Bonaventura, es feia ressò del litigi sostingut per motiu de la negativa dels frares de fer-se càrrec de la cura espiritual dels monestirs de dones: *Tua frater charissime discretio nosse debet quantis periculis, laboribus, atque litigiis fatigatis fuerit hactenus Ordo noster occasione Monasteriorum Sancte Clara*, la qual cosa havia motivat una carta del propi papa als fra menors reunits en capítol a Pissa, amb data de 15 de maig d'aquell mateix any, demanant-los que se'n fessin càrrec com havien fet sempre: *nec non et quam graviter in curia Summi Pontificis impetitus, ut eis per frater nostros solita obsequia reddentur prascripta consuetudine*, en tant que les Damianites eren membres del mateix cos. Hem de pensar que en redactar aquesta missiva, el ministre general en devia haver rebut una altra d'anterior del propi cardenal protector, en la mateixa línia que la missiva papal.

Per les expressions del document: *Pro pudor*, podem suposar el malestar que provocava l'assumpte entre els frares; malgrat això, sembla que el mateix sant Bonaventura, donat el seu caràcter conciliador, va acceptar la recomanació i, tal com s'observa a la carta, ho va fer acceptar a l'orde. La tasca que s'exigia als frares, segons la missiva, era la d'actuar com a confessors de les sors, per la qual cosa es demanava al ministre provincial que n'escollís dos que considerés idonis per oferir aquest servei als

18

Hem cregut interessant transcriure la carta ja que tal com hem dit, si bé el pare Saldes es va fer ressò de la seva existència, no ens consta que hagi estat transcrita fins al moment. Vegeu apèndix documental.

monestirs de la seva jurisdicció. Aquests frares havien d'assistir al convent dotze vegades l'any, coincidint en això amb aquell punt de la regla en què es deia a les monges: *Penitència e los altres sacraments de la esgleya reeben d'aquels qui auran poder d'assò per manament o per auctoritat del cardenal la qual aquest orde serà generalment comanat, si doncs alguna sor no era en perill de mort, i més avall afegia que: Totes les sors fassen confessió reglarment almenys una vegada en cascú més.* A més de la confessió s'autoritzava els frares a celebrar la resta dels sacraments eucarístics: comunió, extremunció i exèquies; la missa era dita regularment per un capellà adscrit al monestir o, en cas de no tenir-lo, per un capellà qualsevol de fama reconeguda. A la carta es recordava que els confessors escollits havien d'actuar segons els modus i termes establerts a la regla. Aquesta en parlava en un apartat dedicat a les persones de les quals les sors n'havien de rebre els sacraments: *Con alcuna sor volrà parlar de confessió al prevere, confessa al parlador e a qui eleix parle là doncs a aquel matex prevere d'aqueles coses que pertanyen a confessió... Mas si alcuna era axí greument malaute que bonament al parlador no pogués venir e avia necessitat de confessar o de combregar o altres sacraments a reebre, lo prevere qui deu donar aytals sacraments entre e estia dins, vestit ab alba e ab estola e ab maniple, ab dos companyons religiosos o almenys ab .I. vestit ab alba o almenys ab sobrepelís, e oyda la confessió o donat altre sacrament, així con hi eren entrats vestits, assí se'n isquen, ne fassen aquí gran estació e guarden-se encara que dementre seran dins lo monestir là un no's partesca de l'altre en tal guisa que là un pusca veer l'altre, així se deuen aver en la recomendació de la ànima. Mas a l'offici, lo qual se deu fer quant alcuna sor és morta, lo prevere no ente dins la claustra mas defora en la capela fassa lo offici. Emperò, si a l'abbadessa e al covent era viyares que per fer lo offici de la morta degués dins entrar, entre vestit ab los companyons axí con damunt és dit e ordonat e, sebelida la morta, ab los companyons se'n isca sens triqua.*

A més dels dos confessors, el ministre general també facultava el provincial per escollir un frare perquè fes la missió de visitador. Aquest, per manament exprés del cardenal protector, estava autoritzat a tot allò que aquell li detallava en una carta

al respecte -d'aquesta carta també se'n va incloure una còpia en el *Llibre de la Regla de Pedralbes*-. Corresponia al provincial, segons el mateix general, corregir els possibles excessos dels visitadors, i a substituir-los en cas de mort, o si ho creia necessari, sempre que li ho notifiqués. S'encarregava així mateix a un frare la missió de predicar als monestirs, o d'encarregar-ho a un altre sinó li era possible fer-ho personalment.

Però potser la part més interessant de la missiva es troba en la part final, on el general recorda al provincial que aquestes missions ho faren els frares *per gratia et non de justitia*, és a dir, perquè així ho volen fer i no per obligació. D'aquesta manera, els cenobis visitats es veien forçats a fer un reconeixement públic mitjançant un instrument validat amb el segell del monestir. Al document, l'abadessa i els convents respectius haurien de confessar als frares que el que aquests feien *ex debito non tenentur* i per tant, no podien obligar el visitador a donar-los cap servei per obligació. Només d'aquesta manera, recordava el general al provincial, els frares acceptarien la recomanació del cardenal protector¹⁹. Aquest darrer punt era el mateix que el ministre proclamava en la seva missiva enviada dos dies més tard a fra Lotari, com a visitador de les monges de la Toscana. En un to més assossegat se li recomanava igualment que tinguessin cura dels monestirs de la seva jurisdicció però sense cap obligació²⁰.

La carta del cardenal protector a la qual feia referència el general de l'orde, on es dictaven les normes de visita als monestirs, no va ser enviada fins al 13 de desembre d'aquell mateix any, i seguia a una altra redactada el dia anterior adreçada al ministre provincial. En aquesta última el cardenal, després de recordar que per ordre expressa del papa Urbà IV, li pertocava la cura espiritual de les monges del orde de Santa

¹⁹ AMP, R/25; *Carta del Ministre General al Ministre Provincial d'Aragó*, dins el llibre de la Regla esmentat.

²⁰ Lazzeri, 1910: 679, doc. núm. IV.

Clara, demanava l'auxili del provincial perquè escollís un frare visitador per atendre les necessitats dels convents que es trobessin sota la seva jurisdicció. El visitador per delegació seva, tindria plenes facultats per administrar tots els sagraments eucarístics, inclosa l'extremunció i les exèquies de difunts, tal com ja li devia haver expressat el ministre general en la seva carta²¹.

És en la darrera carta que es conserva, on el cardenal Orsini es dirigia al frare elegit per visitar els monestirs de la província d'Aragó, que li detallava altre cop les facultats de què disposava, i com havia de dur a cap la visita seguint la normativa expressada pel papa en la regla.

En iniciar-se la missiva es reiterava un cop més, que el visitador havia de vigilar que es complís la regla donada pel papa Urbà, en la qual es legitimava entre d'altres coses el mateix ofici de visitador. Així mateix, s'insistia en l'obligació que tenien tots els residents al monestir d'obeir el visitador, tant les abadesses com les sors, les servicials, els capellans i conversos; tot seguit s'estipulava de forma detallada com s'havia d'efectuar la visita.

En primer lloc, es recomanava al frare visitador que corregís tot allò que cregués convenient, sempre que no hagués estat ja sancionat per l'abadessa, o en cas que ho hagués estat de forma incorrecta. També se li observava que no destituís del seu càrrec cap abadessa sense la voluntat de tot el convent o almenys, de la major part d'aquest. En cas d'haver-se'n d'elegir una de nova, es creia convenient jutjar després d'obtenir consell i informació del ministre provincial, el custodi o el discretori.

Respecte a les germanes servicials, es dictaminava que no fossin

²¹ AMP, *Carta del Cardenal Protector al Ministre Provincial d'Aragó*, dins el *Llibre de la Regla*, R/25. No ens consta tampoc que aquesta carta hagi estat mai transcrita per la qual cosa ho fem a l'apèndix documental. Vid apèndix gràfic núm.

traslladades d'un monestir a un altre, ni que se'n rebessin provinents d'altres sense una autorització expressa del mateix cardenal.

Sobre les possessions del monestir i el seu regiment, s'exhortava el visitador a controlar-ho però, si creia que era correcte, se li aconsellava no intervenir-hi.

Es concedia permís al mateix frare per poder celebrar els sagraments eclesiàstics si li eren requerits per la comunitat, segons s'explicava en la mateixa regla i en les cartes que el mateix visitador havia d'haver rebut dels ministres general i provincial (les altres dues que es conserven al monestir). Se'l comminava també que examinés els estatuts que regien cada comunitat de manera que aquests, juntament amb la regla, fossin respectats al màxim; en cas contrari, se'l exhortava a corregir tot allò que cregués necessari. Per últim se li recordava que en cas que tingués algun dubte, podia recórrer al consell del mateix cardenal.

La carta va ser escrita a Civitavecchia el 13 de desembre de l'any 1263²². Una carta idèntica a aquesta però amb un encapçalament diferent, va ser tramesa el mateix dia, adreçada al visitador de les monges de la Toscana²³.

La carta ratificava el que s'exposava en la regla, en el capítol dedicat al visitador i al seu ofici, especificant-se amb detall alguns punts que en la normativa oficial quedaven oberts, per tal que fos el mateix cardenal protector qui els definís segons el seu criteri. Per exemple, el que feia referència a la destitució de l'abadessa, o la ratificació en el càrrec, punts que com ja

²² *Carta del Cardenal Protector al frare visitador de les monges de Santa Clara* dins el *Llibre de la Regla*, R/25. Tot i que aquesta carta es coneix per haver-se'n enviat còpies a d'altres convents, la transcrivim per conservar tot el context. Vid apèndix documental.

²³ Lazzeri, 1911: 80-83. En aquest article es transcriu la carta íntegrament, i es pot apreciar que són idèntiques.

hem vist, estipulava el cardenal.

Un altre aspecte a destacar és aquell que fa referència a la correcció de tot allò que es cregués oportú. Tant la regla com la mateixa carta recomanaven al visitador que no exercís aquesta autoritat si no era estrictament necessari o, si no havia estat corregit abans per l'abadessa. Tant l'un com l'altre text, deien respecte a això: *Mas excés qui serà sufficientment castigat, no sia corretgit altra vegada en neguna manera per lo visitador*²⁴.

Sembla que d'alguna manera es volien respectar les prerrogatives de l'abadessa per fer complir i sancionar tot allò que cregués oportú, amb una certa autonomia, almenys respecte a certs assumptes interns de la comunitat. Es podria veure en això, tal com plantegen alguns autors, que es tractava d'un intent per part de la jerarquia eclesiàstica de respectar l'autoritat de l'abadessa dins els murs del monestir, davant la progressiva pèrdua de control sobre els assumptes externs de la comunitat, motivat per la impossibilitat de moviment que implicava la cada cop més estricta clausura²⁵. Entre les qüestions que es consideraven un assumpte intern de la comunitat hi hauria la possible destitució de la mateixa abadessa que s'entenia que havia de ser feta amb el consens de la comunitat, a més de l'aprovació del cardenal protector.

Amb les disposicions que donava la regla i les cartes que certificaven la seva aplicació, s'intentava posar fi a la controvèrsia que havia estat enfrontant les dues branques des d'un origen, però el punt i final no es donaria fins la publicació pel papa Bonifaç VIII de la butlla *Quasdam litteras*, el 4 de juny de 1296, on es dictava que les monges tornessin a dependre directament dels superiors dels fra menors, tot i seguir

²⁴ AMP, R/25; *Carta del Cardenal Protector al frare visitador de les monges de Santa Clara*, citat.

²⁵ Tibbets Schulenburg, 1984: 51-86.

subsistint la figura del cardenal protector²⁶.

L'existència a Pedralbes de les tres cartes esmentades, annexes al còdex de la regla, pot semblar un anacronisme; havien passat més de seixanta quatre-anys des que s'havien publicat, o alguns més si el còdex fos uns anys posterior a la fundació del monestir. Si bé podríem simplement pensar que el fet que aquests documents es trobin a Pedralbes es deu simplement al fet que les pobladores del nou monestir els van dur des de Santa Clara, la cal·ligrafia tant del propi text de la regla, com de les cartes, ho desmenteix en la mesura que es tracta de còpies fetes al segle XIV, i per tant, suposem que van ser fetes expressament per a Pedralbes. La raó, doncs, sembla que cal buscar-la en el contingut. Des d'aquesta perspectiva és lògic que aquests documents formessin un únic bloc amb la regla ja que, com hem vingut dient, eren la materialització d'alguns dels punts que en la normativa papal només s'esbossaven. Per tant, les missives seguien tenint plena vigència al segle XIV, si exceptuem l'únic punt ja esmentat, del control directe de les monges per part dels franciscans en lloc del cardenal protector, com es deia a la regla i a les cartes.

És també significatiu el fet que a Pedralbes no hi apareguin totes les cartes que es troben al lligall de la Toscana, sinó només aquelles que fan referència explícitament a la qüestió de la relació amb la branca masculina; per contra no es troba la missiva dirigida a les monges on se les exhortava que complissin la nova regla donada pel papa. La causa potser radica en el fet que mentre al lligall de la Toscana s'hi troba també aquesta missiva a causa de la resistència que oferien les monges a la nova normativa, a Pedralbes això ja no feia cap falta perquè, passats els anys, ja no es qüestionava la seva acceptació. Amb tot, tampoc aquest punt el podem afirmar ja que en el còdex del monestir de Santa Clara d'Oristà, l'única carta que s'hi va adjuntar és justament aquesta del cardenal Orsini exhortant les

26

Omaechevarria, 1972: 67; Brunel-Lobrichon, 1988: 264.

monges. En aquest cas, de forma molt similar al de Pedralbes, es tracta d'una còpia del document original feta al mateix moment que la resta del còdex de la regla, que s'ha vingut a datar entre el 1353 i 1376²⁷.

27

És de destacar especialment aquest còdex perquè com després tornarem a exposar, presenta moltes similituds amb el de Pedralbes. A més de la data, que pot ser molt similar, cal tenir en compte que en aquells anys, l'illa de Sardenya formava encara una única província franciscana amb Aragó. En trobar-se regides pel mateix ministre provincial, és de suposar que les normatives devien ser molt semblants. Mele, 1985: 7-37

A banda del problema que plantejava la jurisdicció de les monges, i que semblava ja resolt al moment en que es va inaugurar el monestir, les relacions entre les dues branques del mateix orde no semblen haver estat especialment conflictives, almenys, fins a les darreries del segle, i si ens centrem a observar els llaços que el monestir sostenia amb els frares del convent de sant Francesc de Barcelona. Però en el cas de Pedralbes el nexa amb els franciscans es donava per partida doble, en trobar-se assentat al costat del monestir de dones una petita comunitat de franciscans amb la missió única i expressa de vetllar per les necessitats de les monges. Cal tractar doncs, els dos punts per separat ja que les relacions que es van donar entre les dues comunitats van ser obligadament diferents.

Des de la fundació del monestir, s'observa sempre la presència d'un frare al costat de les monges, ja fos del Conventet o vingut del convent dels Fra Menors de Barcelona, presidint al costat de l'abadessa tots els actes rellevants de la comunitat.

Tal com manava la regla i el seguit de missives que hem tractat, pertocava al ministre provincial la visita d'inspecció al monestir. No trobem cap document d'aquesta mena tot i que sabem que, efectivament, es van realitzar encara que en desconeixem la periodicitat²⁸. Només en casos molt excepcionals, quan per exemple, es van promulgar les esmentades constitucions de Benet XII l'any 1337, es fa menció que es van publicar en el decurs d'una visita i que, posteriorment, el mateix visitador va realitzar un inventari dels bens del cenobi. En aquest cas, el

28

És també a partir del mateix segle XIV que es comencen a trobar registres de les primeres visites pastorals dutes a terme pel bisbe o els seus delegats a les parròquies. Tal com hem pogut constatar en estudis que hem dut a terme en diverses parròquies de l'actual província de Barcelona, aquestes visites eren molt escardes i es centraven, bàsicament, en el reconeixement de la rectitud moral dels parroquians i del propi rector.

visitador va ser el ministre provincial d'Aragó, fra Ramon de Bas²⁹.

Era doncs, també potestat del ministre provincial, o d'un delegat seu, el control de les finances del monestir tal com ho dictava la regla i reafirmaven les constitucions. Efectivament, seguint aquestes prerrogatives, sol observar-se la presència d'un o diversos frares al costat de l'abadessa i de les monges que formaven el capítol, en molts dels documents que fan referència a temes econòmics, com per exemple en els documents en que es feia reconeixement de la tasca duta a terme pel procurador del monestir³⁰.

Tot i que en algun cas es faci menció expressa de la presència del propi ministre provincial en aquest tipus d'actes, en d'altres no és del tot clar si aquests frares que apareixen procedien del monestir de Barcelona, o formaven part de la comunitat de Pedralbes, ja que no coneixem el nom de tots els frares que van habitar el Conventet al llarg d'aquells anys, detall que permetria comprovar-ho.

Tot i això, sembla que, efectivament, el propi ministre provincial, o en el seu defecte, el custodi o el guardià del convent de Barcelona devien portar a cap alguns negocis de rellevància en nom del monestir, tal com s'esmenta en una petició feta al papa Gregori l'any 1376. En aquest any el monestir va escollir uns delegats, habitants tots ells a la ciutat d'Avinyó, perquè recollissin del pontífex un privilegi en el que es ratificava una concessió donada pel seu antecessor, el papa Urbà, en que es permetia a les monges rebre donacions de particulars i novícies i, al mateix temps es donava autorització perquè els

²⁹ AMP, Llibre de la Regla, R/25. Saldes, 1912, VIII: 53-57.

³⁰ Són nombrosos els documents en que apareix un frare al costat de l'abadessa, ressenyem només aquí com exemple la sèrie de l'any 1376, en que sor Agnès ça Rovira va ratificar en el càrrec a Jaume Despujol i va nomenar nous sub-procuradors en ser escollida nova abadessa. AMP, *Manual 1er de Tomas Rostet*, f. 69v-75v.

freres poguessin portar a terme certs negocis en nom del monestir, els beneficis dels quals havien de revertir al comú del monestir³¹. En aquest documents, a més de signar tota la comunitat, tant les monges professes com les no professes, es torna a fer notar la presència de diversos freres revalidant el document, en aquest cas, fra Arnau Renards, fra Bernat Brull, mestre en Sagrada Pàgina, fra Bernat Mestre i fra Guillem Deuslosaul. El fet que un d'ells fos mestre en Teologia sembla induir a pensar que eren freres provinents del convent de Barcelona, tot i que el nom del darrer apareix molts cops esmentat en documents de la comunitat, per la qual cosa és possible que residís al Conventet.

A banda d'aquestes tasques de tipus més mundà, sembla que la missió principal dels freres era servir de confessors i consellers espirituals de les monges i se'ls requeria per a solemnitzar les festes del monestir. Aquesta missió se la repartien entre els freres instal·lats a Pedralbes i els de Barcelona.

És clar del que es despren dels privilegis i diferents normatives que hem exposat en el capítol corresponent, que en un primer moment no es va pensar en instal·lar una comunitat de freres de forma permanent al costat de les monges. En la línia del que manava la regla, la reina Elisenda ja en la primera ordinació dictada el juliol del 1327, va destinar una quantitat de diners, 200 sous, per a pagar els quatre freres que acudissin al monestir amb els seus acompanyants, per fer de confessors de les monges³². Que els freres no residien encara al monestir ho ratifica la missiva que el propi Joan XXII va enviar el setembre de l'any següent al guardià del monestir dels fra menors de Barcelona perquè envies a Pedralbes, igualment quatre freres, per a celebrar els oficis solemnes de les festes principals del

³¹ AMP, *Manual 1er de Thomas Rostet* (1373-1380), f.84r-85v.

³² AMP; P/15, f.27-32v, Perg. núm. 999; Lligall núm. 124.; Fundacions.

monestir; Santa Maria, Sant Francesc i Santa Clara³³. El novembre del mateix any, el mateix vicari general de l'orde permetia que alguns frares poguessin entrar a l'interior de la clausura per dirigir les processons de determinades festes especials, i per fer les absoltes al cementiri³⁴. És a partir de la segona ordinació dictada per la mateixa fundadora l'any 1334, que ja es disposa que els frares, sempre en número de 4, s'assentessin definitivament al monestir, amb la qual cosa, tal com hem exposat més detalladament en parlar d'aquest text, van deixar de rebre un salari com les persones alienes al monestir, per passar a ser mantinguts en les seves necessitats, a l'igual que els preveres que ja residien al recinte des del principi³⁵. En aquest moment els frares encara no disposaven del Conventet com a residència.

A partir d'aquest moment les funcions de les dues comunitats de frares es clarifiquen. Els frares de Barcelona tenien, només, la missió d'assistir als seus germans de Pedralbes i als preveres, per solemnitzar determinades festes i, fonamentalment, predicar, que era, justament, la missió principal de l'orde.

És de remarcar que eren sempre franciscans els encarregats de fer els sermons de les festes principals del monestir. Les despeses que la seva presència generava ja havien estat contemplades per la reina en les seves ordinacions, al marge del que suposava el manteniment dels altres frares fixes. Anys més tard, trobarem anotades aquestes despeses en els llibres de Cauteles³⁶, que ja hem analitzat en tractar de l'administració econòmica de la comunitat.

A l'exercici de l'any 1409-1410, la monja encarregada de la

³³ AMP, P/15, f. 26-27; Pergs. núm. 111 i 112, P/16, f. 97-100 i 125-127.

³⁴ AMP, P/15, f. 2v-3; Perg. núm. 109; P/16, f. f.129-131.

³⁵ AMP, Segona Fundació de la Reina. Perg. núm. 1000.

³⁶ AMP, Cauteles, C/83 (1409-1410)

missió d'atendre els frares que acudien al monestir al llarg de l'any va anotar el nom d'aquests i la festivitat per la qual va estar requerits, tal com mostrem en el quadre adjunt.

-QUADRE XII-

Frares que van acudir al monestir a predicar del Maig 1409 a l'abril 1410	
Nom del Frare	Festivitat
Fra Closa/ Fra Roca/ Fra Vilardell	
Fra Verneda	Ascensió
Frare Guardià	Quinquagèsima
Fra Pere Valls	Diumente de Trinitat
Fra Pere Valls/ 3 companys	Corpus Christi
Grau/ 1 company	Sant Joan
Fra Devesa/ 1 company	Sant Onofre
Fra Cenon/1 company	Sant Jaume
Fra Verneda/1 company	Sant Llorenç
Fra Matarodona/3 companys	Santa Clara
Fra Ferrer Lloberas/1 company	Santa Maria de Setembre
Fra Jaume Mestra/ 1 company	Sant Miquel
Fra Cenon/1 company	Sant Francesc
Fra Cenon	Tots Sants
Fra Lloberas/1 company	Concepció de Sta Maria
Diversos frares	Nadal /Sant Esteve/ Sant Joan
Fra Esteve de Sant Joan/ 1 company	Sants Innocents
Fra Jaume Mestre	Sant Aparici
Fra Joan Pagera/ 1 company	Diumente de Passió
Fra Pi/1 company	Ofici de Pasqua
Fra Joan Pagera	Sta Maria de Març

A banda d'aquestes dues missions bàsiques, els frares del convent franciscà també eren requerits com a consellers de les monges i de la reina, en tots aquells assumptes que afectaven a la relació entre els dos convents de Pedralbes, el de monges i el de frares i més, tenint present l'estreta relació entre les dues comunitats masculines. Un exemple clar del que diem és el fet que era, precisament, un frare del convent de Barcelona el que havia de ser escollit per l'abadessa com a confessor principal de les monges, i un cop nomenat, passava a ser el cap de la petita comunitat de Pedralbes.

Els Preveres i els Frares del "Conventet". Una convivència difícil

Els frares assentats a Pedralbes depenien en última instància dels superiors de l'orde, i tot viure al marge de la comunitat principal formaven part del tronc comú, per la qual cosa es trobaven involucrats en totes les vicissituds que afectaven l'orde. En aquest sentit els frares instal·lats a Pedralbes formaven part del corrent que dins el franciscanisme es va venir a denominar *Conventualisme*. En molts dels documents apareixen esmentats sota aquest epítet el que fa pensar que a la mateixa Barcelona n'hi devien haver, també, de l'altra facció, els *Observants*. L'existència de les dues tendències es troba al darrera dels conflictes que finalment afectaran a les monges a les darreries del segle.

En l'acte d'inauguració del monestir hi trobem entre els assistents que mereixen ser destacats pel cronista, el ministre provincial dels fra menors, en aquell moment, fra Ramon Bancal que va acudir a l'acte al costat d'altres frares de la seva comunitat.

És interessant la figura d'aquest ministre provincial ja que va tenir un paper força destacat en els afrontaments que en aquell moment havien ressorgit dins l'orde, i que l'havien dividit en les dues faccions esmentades, una de les quals, finalment, s'acabaria enfrontat amb el papat. Les causes del conflicte, a l'igual que passava amb el de la cura de les monges, venien de molt enrera. El motiu de la polèmica no era altre que la qüestió de la pobresa i determinar en quina mesura l'havien d'observar els frares. Sorgien en la branca masculina els mateixos problemes que s'havien produït en la femenina i que havien provocant l'emissió de diferents regles, però precisament l'adopció d'una vida conventual i de clausura, havia portat que s'admitís més ràpidament la necessitat de la possessió de béns per part dels convents femenins, d'aquí havia sorgit la regla d'Urbà.

L'afrontament entre els frares per aquesta qüestió s'havia iniciat poc després de la mort del sant, i com hem vist, havia tingut una forta repercussió en la configuració dels monestirs femenins al que s'havia oposat la pròpia Clara. Des d'un inici, es van manifestar dos corrents dins l'orde, els *Espirituals* que volien mantenir una pobresa extrema tot imitant la pobresa de Crist, i que creien que era l'ideal de Sant Francesc, -posició que els portaria a un primer acarament amb el papat- i els *Observants* que tot i seguir la regla del sant, amb rebuig de béns materials, es mantenien dins l'obediència del papa i de l'església. Durant el generalat de fra Bonaventura es va poder arribar a un cert consens entre les dues tendències gràcies al seu sentit pràctic, del que ja hem parlat anteriorment, que va permetre conjuguar les exigències de la regla que representaven l'esperit del fundador, amb les necessitats del moment, a les quals l'orde s'havia d'adaptar. No és casual que fos en aquell moment que es va publicar la regla urbanista en la redacció de la qual es creu que hi va intervenir el mateix general de l'orde.

A les darreries del segle XIII, la polèmica per la mateixa qüestió es va exacerbar sobretot a la Toscana, a causa de les prèdiques de fra Ubertino de Casale, i a la Provença amb Joan Olivi. Alguns *espirituals* van arribar a Catalunya, però Jaume II va fer costat al papa Joan XXII iniciant-ne la persecució. Tant el papa com el rei van adoptar una postura contrària a aquests corrents d'extrema pobresa, i quan la qüestió va passar de ser un problema intern de l'orde per convertir-se en una qüestió teològica, les postures es van radicalitzar. Es plantejava si Crist i els apòstols havien tingut mai res en propietat o si, contràriament, tot ho disposaven en usdefruit. Aquesta qüestió va enfrontar bona part dels frares menors amb el papat, sobretot a partir del capítol general celebrat per l'orde, el 1322, on el propi ministre general, Miquel de Cesena, es va declarar favorable al postulat de la total pobresa de Crist, perquè entenia que així es defensava la pobresa evangèlica dins l'orde. El final de la controvèrsia va venir de Joan XXII que va declarar herètic el postulat que comprometia, greument, la postura oficial

de l'església, i això ho manifestà en la butlla *Cum inter non nullos*, publicada el 8 de desembre de 1323. En aquesta es decretava que el papat deixaria d'acceptar en endavant la propietat de tots aquells béns que havien estat donats als fra menors, com havia vingut fent tradicionalment. La nova posició del papat va provocar un fort desconcert en els franciscans, més encara després de la destitució del mateix general de l'orde.

La importància dels esdeveniments va transcendir a tot l'orde dividint-lo entre els partidaris del ministre general i els del papat. Sembla que els diferents provincials d'Aragó que es van succeir per aquests anys, van seguir les directrius donades per Miquel de Cesena; entre aquests es trobava Ramon Bancal, el mateix que trobem assistint a la inauguració del monestir de Pedralbes. El ministre va protagonitzar un seguit d'afrontaments amb els frares favorables a les tesis de Joan XXII, que li van ocasionar diversos requeriments del papa. Posteriorment a l'acte de Pedralbes, no es troben més mencions d'aquest ministre provincial, el que pot fer pensar que va ser substituït per un de nou més favorable a les tesis del papat³⁷.

Amb la butlla papal del 1323, es va imposar la branca més laxa dins el franciscanisme, els *Conventuals*, que sembla que, un cop destituït l'esmentat ministre provincial, també van prendre possessió del convent de Barcelona, no és estrany, doncs, que fossin conventuals els que s'instal·lessin a Pedralbes, al *Conventet*. Amb el triomf del Conventualisme no només les monges podien posseir bens en comú, sinó que també els hi estava permès als frares, per la qual cosa la convivència en aquest aspecte entre els frares i les monges de Pedralbes no havia de revestir cap problema.

I així sembla en efecte, ja que quan la reina va dictar les seves ordinacions estava organitzant un monestir en el que hi havien de conviure la comunitat de dones, els preveres i els frares, i

³⁷

Arcelus Ulibarrena, 1991: XV-CXII; Pou, 1991 reed.: 22-33, 207-236; Sanahuja, 1959: 133-149; Schenk, 1979: 244-248, 280-291.

per a tots ells va seguir un criteri comú a l'hora d'organitzar el seu manteniment. Tant els frares com les monges, com també els preveres, havien de rebre uns diners del comú del monestir pel seu manteniment personal. Mes endavant quan torna a guanyar pes la postura més rigorosa dels observants, és quan es comencen a generar nous conflictes entre les monges i els frares, però val a dir que aquests van venir més de banda dels superiors de l'orde que dels companys del Conventet.

Els desacords que es produïen a Pedralbes eren més d'ordre intern, generats per la pròpia convivència, tot i que, darrera, romania subjacent el problema de la relació entre els dos sexes. Primer la reina i, després, l'abadessa disposaven sobre quins drets i quines obligacions havien de tenir els frares i, encara que els frares no estessin obligats com els preveres a retre reconeixement d'obediència a l'abadessa, la seva autoritat era inqüestionable dins el si de la comunitat.

Tot i que els frares franciscans, com hem vingut dient tenien la missió universal de predicar i d'aquí havien sorgit els problemes per fer-se càrrec de les monges, la missió dels frares instal·lats a Pedralbes, era únicament, oferir servei espiritual a les monges; fins i tot sembla que, si els preveres podien exercir d'altres funcions dins l'organigrama del monestir, com per exemple el càrrec de procurador general, no així els frares que es limitaven a ser els confessors de les monges i a resar i oficiar misses en cas que també haguessin estat ordenats preveres. Tampoc sembla que se'ls hi assignessin funcions fora del monestir ja que per aquestes, se solia recórrer als frares del convent de Barcelona, tot i que dins de les previsibles despeses de la comunitat es contemplava la possibilitat que els frares haguessin de sortir del Conventet per fer algunes missions, a l'igual que també feien els preveres.

Les seves obligacions i els conseqüents drets per la seva tasca, estaven ben definits en les successives ordinacions redactades per la reina. A partir del moment en que es van assentar a viure

a Pedralbes, la seva situació es va semblar força a la dels preveres que ja hi tenien residència des del moment de fundació del monestir. Els unia, a més, el sexe, per la qual cosa els seus problemes amb les monges o amb l'exterior, podien ser molt semblants. Els documents en parlar de les dues comunitats els anomena sempre plegats, i així és com s'han d'analitzar ja que es més possible trobar lligams entre les dues comunitats que, per exemple, entre els frares de Pedralbes i els de la resta de convents del seu orde.

La dependència dels frares i preveres respecte de les monges era total, de manera que, tal com exposàvem en parlar de la reglamentació que regia les dues comunitats, gairebé es podria parlar d'un "monestir doble", com els s'havien constituït a l'alta edat mitjana, tal seria el cas de Fontevrault, però a diferència d'ells, en que homes i dones seguien una mateixa regla, a Pedralbes, malgrat pertànyer a un tronc comú, seguien dues regles diferents, una per a les dones, i l'altra, per als homes. Tot i que en els dos casos els homes estaven al servei de les dones, en última instància, els franciscans de Pedralbes es devien als superiors del seu orde, sota dels quals també estaven les monges, incluída la pròpia abadessa³⁸.

En els cas dels preveres, la seva màxima autoritat era el bisbe, tot i que en acceptar el benefici havien de retre obediència a l'abadessa seguint una fórmula que recitava l'abadessa segons recull un manual del monestir:

E vos iurats per deu e per aquests Sants .IIII. Evangelis, que en aquest monastir farets continua residencia, e que be felment e

38

La distància del convent dels franciscans de Barcelona fins al monestir, hauria estat la causa, per a Jill Webster, que hauria portat a la construcció d'un convent específic pels frares, al costat del de les religioses. Segons la mateixa autora, l'existència de *Conventets* seria una pràctica força comuna i estesa en d'altres regions de la Corona Catalano-Aragonesa, però, per ara, només el de Pedralbes permet analitzar el tipus de relacions que s'establien entre les dues comunitats. Webster, 1995: 925-933.

*diligentment farets lo servey del vostre benefici e d.aquesta esgleya sagons que per la senyora reyna es stat ordonat, e que procurarets sagons vostre poder, lo profit e la honor del monastir, e que tot dan d.aquell esquivarets, e que obeyrets a tots manaments meus e de les succehidores a mi en la abbadia leguts e honests, e que a mi axi com a senyora e patrona del monastir e a les mies succehidores deguda reverencia farets*³⁹.

Deia un petit escrit que es troba recollit en un lligall, que la reina va estipular també, que, en cas que els preveres no complissin això que juraven, se'ls podria privar de la ració corresponent de pa, vi i companatge, durant tants dies com l'abadessa i el convent jutgessin convenients, i si el prevere en qüestió seguia amb la seva rebel·lia se'l podia substituir en el càrrec per un altre⁴⁰.

Aquesta submissió va generar ja en vida de la reina algun problema, i encara que cap document el detalla, va ser el motiu que va portar a la reina a escriure el text que hem vingut a denominar *Remodelació del 1345*⁴¹, i que hem analitzat en l'apartat corresponent.

Es tractava, com ja hem dit en el seu moment, d'un intent de la reina per solucionar les possibles ambigüitats i els problemes sorgits en la convivència entre les dues comunitats, d'aquí que tornes un cop més, a fixar els drets i obligacions tant de les monges com dels frares i preveres. No tornarem ara a esmentar aquests punts que hem detallat en un altre apartat, però cal recordar que en el text es deixava molt clar que, tant els frares com els preveres tenien, únicament, dues missions: d'una banda, resar per les ànimes dels fundadors del monestir, el rei, i en el seu moment la reina, i d'altra, atendre les necessitats

³⁹ AMP, *Llibre de Defuncions*, D/1, f. 7v.

⁴⁰ AMP, *Beneficiats* (lligall 29). 1327.

⁴¹ AMP, *Institució, 1345* (lligall). El text comença dient: *Forma de paraules la qual deu tenir la abbadessa com reb nagun beneficiat novellament, la qual forma es stada treta de la institucio e ordinacio feta per la senyora reyna.*

espirituals de les monges, ja que a elles els hi estava vedat poder exercir qualsevol servei ministerial.

Quan la reina va decidir efectuar l'esmentada remodelació, ho va fer a prec dels propis frares i preveres, i després de consultar-ho amb el mateix confessor de les monges, en aquell moment, fra Berenguer Cerdà, cap de la petita comunitat de frares. Com hem dit, ho va consultar, també, amb el ministre provincial, fra Ramon de Bas, i d'altres frares d'edat. Aquest detall és prou eloqüent i mostra que, tot i la seva indiscutida autoritat, quant es tractava d'organitzar la comunitat, tampoc la reina prenia cap decisió important sense la consulta i autorització dels membres principals, masculins, de l'orde.

Però amb l'esmentada remodelació no sembla que s'acabessin els problemes de convivència entre les dues comunitats, que anaven ressorgint periòdicament, per motius diversos.

Entre les obligacions dels preveres, tal com havia dictat la reina, s'hi trobava l'obligatorietat de residir al monestir, però sembla que l'any 1376, aquest punt no era puntualment respectat, el que va motivar un requeriment per part del procurador del monestir, en nom de l'abadessa i la comunitat, perquè respectessin aquesta obligació⁴².

Novament els conflictes es van aguditzar a les darreries de segle. Tal com ja hem apuntat, no sembla que les relacions entre monges i frares es ressentissin especialment pel fet que les tesis dels seguidors de la línia més rigorosa de l'orde tornessin a adquirir més preponderància a les acaballes del segle. Però

42

AMP, *Llibre Segon de Pergamins*, calaix 6, f. 262. A partir d'aquest moment, passarem a analitzar informació procedent de diferents pergamins que es troben al mateix fons de l'arxiu del monestir. Donada l'actual impossibilitat de consulta directa d'aquests pergamins, utilitzarem, bàsicament, per al nostre estudi, tres llibres de tamany foli, que daten possiblement, del segle XVIII, on es troben resumits un bon nombre dels pergamins de l'arxiu. Aquesta informació es troba classificada en diversos assentaments, anomenats calaixos.

d'altres divergències van sorgir en aquests anys entre les dues comunitats de Pedralbes, amb motiu del patronat dels beneficis instituïts a l'església que, per manament exprés de la reina, estava en mans de l'abadessa.

Un cop més sembla que cal recórrer al descontrol que vivia l'església durant el període cismàtic per poder explicar l'allunyament progressiu d'alguns dels principis dictats per la reina en les seves normatives. Un d'aquests punts era el del patronatge dels esmentats beneficis i el dret de l'abadessa d'escollir-ne els titulars. Desconeixem en quina manera els preveres van poder arrogar-se més prerrogatives de les què els pertocaven sobre aquests beneficis però, segons una relació històrica que guarda l'arxiu del monestir, probablement redactada al segle XVIII⁴³, l'abadessa n'havia perdut el control i es va veure obligada a demanar una nova confirmació d'aquest dret al papa.

L'any 1408, el conjunt de l'església de la corona catalano-aragonesa es trobava sota obediència del papa Benet XIII, que en aquells moments residia com a refugiat a Perpinyà. Les monges hi van enviar uns delegats per aconseguir un nou breu d'aquest papa en el que se'ls hi va confirmar la seva autoritat sobre tots els patronats de l'església. Sembla que cal relacionar amb el desgavell que ocasionava l'existència de dues Seus papals i els seus corresponents partidaris, el fet que, a partir d'aquest moment, es comencin a crear noves fundacions a l'església de Pedralbes que anaven en contra de l'esperit fundacional del monestir. Gràcies a aquestes fundacions, a partir d'aquest moment podem entreveure les relacions que sostenia el monestir amb l'exterior millor que en èpoques anteriors.

43

AMP, Cronològic (1327-1598), lligall 82. Aquest cronològic és un manuscrit inèdit, que sembla va poder ser redactat al segle XVII o XVIII si atenem al tipus de lletra. Es tracta d'una relació cronològica de l'història del monestir basant-se en les notes de l'arxiu, tot i que sense fer esment de documents concrets, i relacionant-los, de forma interpretativa, amb els esdeveniments de cada moment, considerats de més importància, com per exemple l'elecció i defunció de papes i monarques.

-Quadre XIII-

Nom dels Preveres del monestir de Pedralbes Any 1409
Bernat Bertran
Joan Verdaguer
Guillem Duran
Miquel Pasqual
Francesc Pinosa
Rafael Gregori

Coneixem el nom d'altres preveres amb anterioritat a aquesta data. Concretament l'any 1366, es va fer una requesta als preveres de Pedralbes Jaume Despujol, Pere de Matamala, Jaume de Prat, Bernat Bertran, Pere Mayola, Jaume Bruguer i Pere Cristòfol, perquè paguessin el dret de tall que el bisbat de Barcelona cobrava sobre tots els beneficis instituïts en les esglésies del voltant de les muralles de la ciutat nova, obligació de la que els preveres se'n van declarar exemptes⁴⁴.

Les relacions de les monges de Pedralbes amb d'altres convents femenins

Un altre punt de contacte de les monges dins la comunitat eclesiàstica, era amb altres convents, sempre i exclusivament, femenins, si exceptuem el dels frares menors de Barcelona pels motius dels quals ja hem vingut parlant.

No són molts els documents que fassin referència a aquestes relacions entre monestirs. Cal tenir present que tot i que

⁴⁴

AMP, *Manual Notarial 3er de Romeu de Sarrià* (1365-1370), f. 17-17v.

Pedralbes formés part del mateix orde que, per exemple, el de Sant Antoni de Barcelona, cada monestir actuava com una cèdula autònoma.

Es evident que el major nombre de contactes s'havien de donar amb l'esmentat convent de monges de Barcelona, donat que, d'una banda, pertanyien al mateix orde, però, també, per ser el lloc de procedència de les primeres fundadores de Pedralbes, per la qual cosa els vincles devia ser més forts, almenys en una primera època. Les estretes relacions es troben ja a nivell jurídic, ja que, com hem vingut repetint, un bon nombre dels privilegis que s'havien atorgant a aquest monestir es van fer extensius després a Pedralbes.

Encara que el moment de fundació d'aquest monestir de Santa Clara o Sant Antoni de Barcelona es perd en la llegenda, sembla que no va poder ser fundat abans del 1233, com es despren de l'epitafi de la seva primera abadessa, morta el 27 de setembre del 1281.⁴⁵

Ja hem esmentat també, que al llarg dels anys que tractem i, fonamentalment, als darrers en què la documentació és més amplia i eloqüent, el monestir de Pedralbes va actuar conjuntament amb el de Sant Antoni per defensar els seus interessos davant el papa, dels intents de reforma que aquest pretenia imposar, el que mostra que, efectivament, aquests contactes entre monestirs es donaven tot i que la documentació és molt escadussera i en dona molts pocs testimonis. Sembla que els contactes que es donaven entre els dos monestirs a nivell comunitari venien motivats per problemes d'una certa envergadura, com les causes exposades anteriorment, que els afectaven en tant que formaven part del mateix orde; però alhora que es donaven aquesta mena de contactes de tipus més oficial, també se n'establien d'altres entre les pròpies monges a nivell més particular.

45

Sanahuja, :781-786. Fidel Fita dona també per bona aquesta cronologia en publicar els diferents privilegis que va trobar d'aquest monestir molts dels quals, com hem vingut analitzant, tenen una còpia idèntica a l'arxiu de Pedralbes. Fita, 1895: 314.

Encara que els testimonis que hem trobat d'aquest tipus de contactes siguin, igualment, escassos, mostren que entre monges dels dos convents femenins es van establir relacions de tipus familiar. Aquesta fet queda palès en un document datat el 14 d'octubre del 1381⁴⁶, on es deixa constància de la relació entre sor Agnesona ça Rovira, monja de Pedralbes i sor Subirana ça Rovira, antiga abadessa de Sant Antoni, ja difunta en aquell any, i que el document esmenta com *Amice* de sor Agnesona. El motiu que va portar a la redacció de l'escrit notarial, era de caire econòmic, similar a d'altres documents que ja hem tractat en l'apartat corresponent a l'economia del monestir, l'establiment d'un violari, però en aquest cas, mostra un interès especial perquè deixa constància dels lligams afectius que s'amagaven darrera de certs actes d'aquesta naturalesa.

Sor Subirana ça Rovira, havia disposat en vida una quantitat de diners, 700 sous, perquè es comprés un violari, i una part de la renda que aquest generaria, 100 sous, fos entregada, anualment, a la seva parenta Agnesona, monja al monestir de Pedralbes pel seu manteniment en tant visqués. La compra va ser efectuada per sor Clara de Colomer qui, juntament amb sor Constança de Senmentat, totes dues del mateix monestir de Sant Antoni, van comprar un violari a la Diputació del General de Catalunya. Difunta ja la donant i, també, sor Clara de Colomer, la pròpia abadessa, sor Constança conjuntament amb la resta de la comunitat van fer l'acte de reconeixement i entrega del dit violari a la interessada.

El document és una prova fefaent que tot i que les dues monges residien en convents diferents, reclosos en si mateixos, els vincles de sang entre les dues parentes es mantenien vius. El *Llibre de Defuncions* del monestir de Pedralbes registra dues monges amb el nom d'Agnès ça Rovira al llarg d'aquesta segona meitat de segle; la primera d'elles va arribar a ostentar el càrrec d'abadessa, com ja hem dit, i la seva defunció va ocórrer

⁴⁶ AMP, *Manual Zon de Thomas Rostet* (1380-1386), f. 54v-55v; *Manual Zon de Ramon Forest* (1404-1406), f. 81r-81v.

l'any 1396. Una segona Agnès, de la que en no coneixem la data del seu traspàs, apareix esmentada moltes vegades a la documentació com Agnesona, sens dubte per a diferenciar-la de l'altre monja homònima, però, al mateix temps, per recalcar la seva joventut, fet habitual i del que trobem d'altres exemples en monges del mateix monestir. És probable que l'abadessa de sant Antoni, sor Subirana ça Rovira, ja d'edat avançada, i potser poc abans de morir, és preocupes pel futur de la seva jove parenta, possiblement una neboda, i li volgués assegurar l'existència mitjançant una renda perpetua. És l'únic exemple d'aquest tipus del que disposem, però és prou eloqüent per mostrar com l'afecte pervivia tot i l'aïllament familiar; en el cas dels dos monestirs esmentats aquesta relació havia de ser més fàcil per la proximitat geogràfica i per pertànyer al mateix orde però, fonamentalment, pel fet que Pedralbes fos una mena de filial, per la qual cosa havien d'existir més punts d'interès comú que amb d'altres monestirs.

Però a banda d'aquests nexes amb el convent mare, es constata també, l'existència de relacions amb d'altres convents de clarisses. Un cop més, cal referir-nos al *Llibre de Cauteles* perquè recull una interessant despesa de 3 sous i 6 diners, ocasionada per l'arribada al monestir de dues *dones menorettes*, el novembre de l'any 1409⁴⁷.

L'anotació és interessant en dos sentits, l'un pel fet que les vingudes siguin nomenada *dones menorettes*, i l'altra, perquè la despesa es troba anotada dins els comptes de la infermeria.

La denominació de *dones* i no *sors* pot induir a pensar que no es tractava de monges provinent de la comunitat regular de clarisses de Manresa, sinó seglars que seguissin el tercer orde franciscà. En aquest darrer cas, formarien part del grup de dones que, encara al segle XIV, van seguir optant per la vida secular, seguint els ideals més propers al pensament originari franciscà,

⁴⁷ AMP, *Llibre de Cauteles*, C/83bis (1409-1410)

el de l'apostolat, i, principalment, al de l'assistència als pobres i malalts. Això explicaria d'una banda que s'haguessin pogut traslladar sense dificultat a Pedralbes, i d'altra, que la seva missió estés relacionada amb la infermeria del monestir. Tot i això, el papa Joan XXII va tendir a limitar els moviments d'aquestes dones i les obligava a fer vot de clausura com la resta, encara que sempre van subsistir alguns grups d'aquestes característiques, encara que no massa ben vistos per la jerarquia eclesiàstica .

Generalment els documents solen anomenar aquest tipus de dones com a beates, d'aquí que tinguem dubtes sobre si les provinents de Manresa ho eren, o si, contràriament, es tractava, efectivament, de monges de clausura que havien obtingut una dispensa per malaltia, en la línia dels privilegis que disposaven per exemple, les monges dels monestirs de Sant Antoni de Barcelona i el del mateix Pedralbes. Això podria portar a pensar que la infermeria de Pedralbes pogués haver tingut alguna fama en aquell moment, tot i que per les notícies de que en disposem no sembla especialment, important. Per últim, no hem de descartar, tampoc, que en no disposar el monestir d'una hostatgeria, tal com existia en d'altres convents, principalment masculins, en aquelles escasses ocasions en que les monges havien d'allotjar algú aliè a la comunitat, ho podien haver fet a la infermeria.

D'un altre caire eren els contactes entre Pedralbes i el monestir de Jonqueres, en aquest cas, de tipus econòmic. Tot i que en fer donació del dret que el rei tenia sobre el molí de'n Carbonell, havia deixat molt clar que a Pedralbes li pertocava la meitat dels emoluments i l'altra corresponia al monestir de Jonqueres, va ser necessària una sentència arbitral per designar altre cop aquests drets. La resolució es va emetre l'any 1367, sent abadesa de Pedralbes, sor Sibil·la de Caixans, i priora del monestir de Jonqueres, sor Alamanda de Sant Vicenç, tornant-se a dictaminar que els emoluments que resultessin del molí s'haurien de partir en parts iguals entre els dos convents, i que

tot i que el de Jonqueres tenia la potestat de nomenar el moliner, el de Pedralbes hi podia posar guardians per tal d'evitar fraus que anessin en detriment seu⁴⁸.

Els casos exposats són, només, uns exemples, ja que, com dèiem, la documentació no recull més notícies d'aquest tipus, però encara que minses, aquestes notes permeten endevinar que la comunitat de Pedralbes, tot i l'estricta clausura, mantenia contactes constants i de tipus variis amb la resta de la comunitat eclesiàstica.

⁴⁸ AMP, *Molí d'En Carbonell* (1326-1864), lligall 155.

2. La Comunitat Secular

Fora del marc estricta de la comunitat eclesiàstica, el monestir va anar teixint tot una trama de vincles de naturalesa diversa amb el seu entorn social.

Tot i que la fundació d'un monestir es degué a una iniciativa personal, com era el cas de Pedralbes, en última instància responia sempre a una necessitat social. La societat necessitava un lloc on uns membres d'aquesta mateixa societat es convertissin en mitjancers amb la divinitat pel bé comú. Però un cop fundat, la institució podia esdevenir, si disposava d'un suport important, en un centre de nous interessos econòmics i socials que s'afegien a l'interès principal, el religiós. Aquesta fet portava que el monestir establís des d'un inici un seguit de lligams amb l'exterior que podien ser de molt diversa índole.

Tot i que cada un d'aquests lligams ofería unes característiques particulars, els podríem agrupar dins dos grans grups segons el seu objectiu. En primer lloc, englobarien aquells que presentaven un caire de tipus socio-econòmics, i en segon lloc, els que oferien un clar component religiós. Donada la seva diversitat, tractarem, només, alguns vincles que presenten certs aspectes rellevants o representatius d'aquests dos tipus de relacions. Començarem per tractar aquelles relacions el nexxe d'unió de les quals era un component socio-econòmic, per passar posteriorment, als vincles estrictament religiosos.

Els vincles econòmics

A diferència de la situació de dependència en que se solia situar el monestir dins el marc de la comunitat eclesiàstica, els contactes amb la societat civil es donaven en un pla de més igualtat, i en determinades situacions, de clara superioritat per part del cenobi.

En analitzar els diferents aspectes que conformaven la vida econòmica de Pedralbes, es posava clarament de manifest l'alt grau d'importància que van arribar assolir els contractes establerts amb determinades entitats civils, algunes de la importància de la universitat de Barcelona, però també petites viles que tenien en el monestir una font de finançament important. Eren en tots els casos relacions de caire econòmic, tot i que en determinades ocasions van haver de servir per a sufragar les despeses ocasionades per algun esdeveniment de rellevància social.

Però aquests actes no es van circumscriure a l'esfera pública, sinó que des d'un inici el monestir va diversificar els seus negocis incloent-hi, també, a particulars. Els manuals notariais del monestir recullen al llarg dels anys que estudiem, un nombre elevat de compres de censals i violaris fetes a particulars, i els rebuts posteriors pels cobraments dels rèdits. L'anàlisi d'aquesta documentació evidencia que entre aquests particulars s'hi trobaven representants tots els estaments socials.

Al costat d'ells, altres més desfavorits havien de recórrer també, al cenobi per obtenir alguna mena de recurs econòmic. Es tractava d'aquells que es veien obligats a empenyorar algun objecte de cert valor de la seva propietat a canvi d'un préstec, o com a pagament d'algun servei degut al monestir.

Pedralbes podia rebre doncs, en determinats casos, certs objectes en dipòsit, tot i que no se'n feia responsable directament -tal

vegada, per una qüestió de tipus moral-, sinó que el deixava a un tercer en tant que el préstec no fos liquidat. El monestir portava un llibre⁴⁹ on s'anotaven aquests empenyoraments, el nom de la persona deutora, l'objecte empenyorat i la quantitat pagada per a recuperar-la, tal com mostrem en el quadre adjunt. D'aquest llibre només se n'han conservat els fulls relatius al mes d'abril de l'any 1409, el mateix any en que, com hem dit ja, sembla produir-se una renovació en el sistema d'administració de les finances de la comunitat.

-Quadre XIV-

Objectes empenyorats al monestir de Pedralbes Abril 1409		
Nom del deutor	Objecte empenyorat	Diners pagats
Berenguer Font	Una olla de coure	6 Sous, 6 Diners
Berenguer Mitjans	Un bací de llautó	
Pere Foxes	Una bacina de llautó	5 Sous
Bernat Olzina	Una caulera	
Madona Casals	Un bací rodó de llautó	4 Sous
Bernat Oliver	Un bací rodó de llautó	5 Sous
Romeu Lull	Una bacina plana d'aram	5 Sous, 6 Diners
Ramon des Pla	Un bací gran de llautó	5 Sous, 4 Diners

L'escàs valor de la penyora -en cap cas la peça empenyorada sobrepassava els 6 sous- podia incidir poc en l'economia del cenobi, però mostra una faceta més de les relacions que el monestir podia establir amb el seu entorn, en aquest cas amb els menys afortunats, un tipus de relacions que no sempre estaven regits pels principis cristians de la caritat.

No tractarem més aquí, els nexes de tipus econòmic que ja han estat analitzats en l'apartat corresponent, sinó que interessa ara, ressaltar d'altres aspectes que definien les relacions entre Pedralbes i la resta de la societat.

⁴⁹ AMP, *Penyores*, Lligall 177.

Com ja hem apuntat, les relacions amb l'exterior s'establien en molts casos, sobre unes bases de superioritat per part del monestir. Aquesta autoritat era molt clara en aquells indrets sobre els que el Pedralbes exercia el seu domini senyorial. L'exemple més clar, el proporciona la vila i els homes de Sarrià.

El monestir exercia la plena senyoria territorial i jurisdiccional sobre tot el terme de Sarrià des de la permuta efectuada amb la Seu de Barcelona. Les prestacions de serveis i els beneficis econòmiques resultants d'aquesta dependència ja han estat tractats en el seu moment, volem fer referència ara, a l'aspecte més representatiu d'aquesta dependència, el gest públic de reconeixement de senyoria fets pels vassalls a l'abadessa, com a màxima representant de la comunitat.

Els homes de Sarrià es veien obligats a fer acte de reconeixement cada cop que era escollida una nova abadessa, d'aquí que els manuals recullin diferents notícies referents a aquest esdeveniment, tot i que només un d'ells aporta informació de forma més completa. Es tracta d'un document datat el diumenge 3 de febrer de l'any 1376, que fa esment del reconeixement de senyoria efectuat per tots els homes de Sarrià a la nova abadessa, sor Agnès çà Rovira, escollida el desembre de l'any anterior, a la mort de la seva predecessora, sor Sibil·la de Caixans.⁵⁰

La prestació d'homenatge es va realitzar en diversos dies, dels que el document en fa una síntesi, al llarg dels quals tots els homes i dones de Sarrià van anar fent l'esmentat acte de reconeixement de les possessions que tenien en nom del monestir i de la seva pròpia persona, seguint la fórmula de *iuramentum fidelitatis et homagium ore et manibus*.

50

AMP, *Manual 1er de Tomas Rostet* (1373-1380), f. 195r-196v.

Hem parlat ja, d'un jurament semblant que prestaven els preveres beneficiats del monestir de Pedralbes, en aquell cas, atès el fet que l'abadessa era patrona dels beneficis instituïts a l'església del monestir. D'aquell acte només coneixem les paraules de requeriment de fidelitat de l'abadessa adreçades al futur beneficiat, però desconeixem la resta del cerimonial que suposem devia ser similar al realitzat pels vassalls de Sarrià, un gest de reconeixement de senyoria i l'esmentat jurament del prevere com a resposta a les paraules de requeriment de l'abadessa.

Jacques La Goff, va realitzar fa uns anys, un interessant estudi sobre la significació dels gestes simbòlics dins la vida social, i entre aquests, va analitzar, especialment, els rituals de vassallatge. En el seu anàlisi, distingia diverses fases que conformaven aquest tipus de cerimònies en les que el vassall prestava acte de vassallatge al seu senyor, alhora que aquest li donava la seva protecció. Els dos personatges passaven per diversos plànols, des d'un primer moment en que es donava una clara manifestació d'inferioritat del vassall, a altres, en les que ell i el senyor s'equiparaven en una relació de mútua dependència. Aquestes diferents fases s'iniciaven amb l'*Homenatge*, que consistia en un primer acte verbal en el que el vassall declarava la seva voluntat d'esdevenir "home del senyor", en molts dels casos, responent a unes preguntes formulades pel senyor -de la mateixa manera que l'abadessa requeria als preveres-, i un segon acte, l'*Immixtio manuum*, moment en que el vassall col·locava les seves mans entre les del senyor que les tancava en senyal de protecció; és passava així d'una primera situació d'inferioritat a una altra de reciprocitat. Posteriorment, en una segona fase es declararia la *Fidelitat* al senyor que quedava segellada amb l'*osculum*, el petó mutu a la boca, com a senyal de reciprocitat, i el jurament del vassall sobre d'un objecte sagrat. Restava només la resposta del senyor que, acceptava al vassall com a "home seu", després d'investir-lo amb un objecte simbòlic.

La Goff distingia aquestes cerimònies d'aquelles en les que només

s'hi expressava un reconeixement de patronatge. En aquest darrer cas, el cerimonial només contemplaria una *Commendatio manibus* o *in manibus*, tal com acostuma a aparèixer als documents, és a dir, la col·locació de les mans del vassall entre les del senyor. Aquest darrer simbolisme hauria estat pres del ritual d'oblació dels novicis que s'havia instaurat amb la regla de Sant Benet, i de la que farem referència més endavant en parlar de la consagració de les novícies⁵¹.

Quin tipus de ritual és el que trobem representat a Pedralbes? No hi ha cap dubte que el que es duia a terme a Pedralbes era un acte de reconeixement de patronatge, allunyat de la cerimònies d'investidura, molt més complexes, descrites per La Goff, però amb tot, presenta alguns detalls particulars que creiem interessants analitzar.

En nomenar-se una nova abadessa, el batlle de Sarrià feia requeriment en diversos dies, a tots els homes i dones del terme per què acudissin a pedralbes, *constitutum specialiter in gradario ipsius monasterii ubi ingreditur ad claustrum eiusdem monasterii*. S'observa en aquesta part del document una primera particularitat en el fet que la cerimònia no és desenvolupés a l'interior de l'església com semblaria més habitual en una cerimònia d'aquest tipus, sinó a les escales que donaven accés al claustre. Es podria pensar que el fet era conseqüència de la imposició de la clausura que no permetia a les monges accedir a l'interior de l'església, i reduïa la seva presència a l'nomenat "cor de les monges". De fet, com veurem més endavant, sembla que era més fàcil l'entrada de forasters a l'esmentat cor, que la sortida de les monges a la nau principal de l'església. Però si el motiu hagués estat la clausura, tampoc no sembla possible que l'abadessa hagués pogut sortir fora del claustre, ni tant sols a les escalinates que li donaven accés. No obstant això, hem trobat algun altre testimoni

51

La Goff, Jacques, "Les gestes symboliques dans la vie sociale. Les gestes de la vassalite" a: *XXIII Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo*, 2, Spoleto, 1976: 679-779

en que alguna monja havia sortit a les escales a acomiadar alguna parent. És possible que en casos excepcionals es pogués accedir a aquest lloc que, d'altra banda, restava dins el recinte murat del monestir.

Segueix dient el document, *prestiterunt iuramentum fidelitatis et homagium ore et manibus scilicet hominus superius vocati, venerabili et discreto Jacobo de Podiolo, presbitero beneficiato in dicto monasterio, procuratori et yconomo dicti monasterii recipienti nomine et vice dicti monasterii et eius abatisse et conventus, mulieres vero superius nominate prestiterunt ipsum iuramentum et homagium Reverende et Religiose domine sorori Agneti dei gratia abbatisse dicti monasterii.*

Dos aspectes creiem interessants a ressaltar d'aquest fragment pel seu interès, mentre els homes prestaven homenatge al procurador del monestir, que actuava en representació de l'abadessa, les dones ho feien personalment a aquesta, i tant ells com elles ho feien "a les mans i a la boca". Ressaltem aquests dos aspectes, d'una banda el fet que encara que la destinatària de l'homenatge fos la mateixa persona, l'abadessa, aquesta només podia rebre directament, l'homenatge de les dones, els homes, encara que fos en representació, ho havien de fer a un altre home. Es devia al fet que a més de l'homenatge a la mà, és fes també el petó a la boca?.

Si tornem un cop més a l'anàlisi dut a terme per La Goff sobre les cerimònies de vassallatge, no sembla que s'hagi de recórrer a la decència per explicar el motiu pel qual els homes no podien donar un petó a la boca a l'abadessa, sinó al fet que amb el petó es simbolitzava una situació en la que el senyor i el vassall es trobaven en un mateix pla d'igualtat, situació de la que en restaven exclosos les dones i els plebeus.

No és que pretenguem afirmar que sigui exactament aquesta explicació la que s'hagi de donar a la celebració de Pedralbes, ja que justament el que es donava era un acte de vassallatge per part de plebeus, però si que sembla trobar-s'hi la idea subjacent

que no es podia donar un acte d'igualtat entre un home i una dona, en canvi si que això era possible entre dones. Com recull el mateix autor, tota societat té un recurs limitat de símbols que s'utilitzen en situacions diferents per tant, tot i que la cerimònia que es duia a terme a Pedralbes, només, hagués requerit una *commendatio manibus*, com qualsevol ritual de patronatge, se li va afegir el gest de l'*osculum* propi d'un altre tipus de cerimònies més complexes.

El mateix autor apunta la possibilitat que tota aquest ritual hagués estat pres de la simbòlica familiar; certament sembla que es pot dir que amb l'acte que es realitzava a Pedralbes es reforçava la idea que tots els que hi participaven formaven part, d'alguna manera, d'una mateixa família que es trobava sota la protecció dels seu cap, en aquest cas l'abadessa.

És difícil poder determinar si els homes de Sarrià acceptaven de bon grat aquesta relació de clara dependència, tot i que, en tant que homes propis del monestir, no se'n podien eludir. És possible però, que generés algunes reticències tal com es podria despendre del requeriment fet a Pere Masseguer pel batlle de Sarrià, Jaume Codina, el 3 de juliol del 1409, per tal que acudís, personalment, a retre jurament d'homenatge a la nova abadessa, Isabel Marcha.⁵² Cal tenir present que aquesta ocupava el càrrec almenys, des de començament d'any després que hagués estat destituïda la seva predecessora, Violant de Pallars, a les darreries del 1408⁵³.

Sembla doncs, que el document pugui apuntar cap a una certa rebel·lia a acceptar les relacions de domini que exercia el monestir. Uns anys abans, el 8 de setembre del 1402, l'antecessor en el càrrec de batlle de Sarrià, Guillem Puig, també havia hagut d'emetre diversos requeriments a diferents habitants del terme per tal que satisfessin els drets que pertocaven a l'abadessa, dels pactes d'esponsalici que havien acordat en celebrar els seus

⁵² AMP, *Altre Manual 2on de Ramon Forest* (1406-1412), f.49v.

⁵³ AMP, *Altre manual 1er de Ramon Forest* (1399-1406), f. 37.

respectius matrimonis. El considerable nombre de requeriments, 11 en total, porta a pensar que el refús a satisfer l'esmentat dret a l'abadessa, havia estat elidit des de feia temps per part de diversos habitants del terme, fet que reafirmaria la idea exposada d'una certa resistència a acceptar els vincles que imposava el monestir.

El monestir com a centre de representació social

A l'altre cantó de l'escala social, el monestir sostenia uns especials llaços d'unió amb la casa reial pel fet de tractar-se d'una fundació reial. Aquests llaços es van veure propiciats, principalment en la seva primera etapa, per la presència física de la reina al monestir. Tal com exposarem més endavant, la reina tot i que va decidir fixar la seva residència dins el recinte del monestir des del moment en que va enviudar, va seguir mantenint els seus contactes amb la cort. Martínez Ferrando en parlar d'ella exposa que va mantenir molt bones relacions amb el nét del seu marit, el rei Pere⁵⁴. Aquesta circumstància i la seva personalitat, explicarien que el monestir, emplaçat just al costat del palau de la reina, es pogués convertir en un centre de representació social.

Un exemple del que diem va ser la pròpia inauguració del monestir a la que hi van assistir al costat del rei i la reina, totes les personalitats rellevants del moment, polítiques i religioses, a més d'una representació dels estaments socials més preeminents, no en va el monestir hauria d'acollir principalment, a les filles d'aquestes classes privilegiades.

Hem parlat ja d'aquest acte i de la constitució de la primera comunitat en aquell mateix moment, per tant referirem un altre

54

Martínez Ferrando, 1948, vol I:277-284

esdeveniment social de rellevància que va tenir lloc igualment, a la pròpia església del monestir. En aquest cas, l'acte no afectava directament a les monges, la qual cosa explicaria que no se'n trobi cap constància entre la documentació del cenobi, però, en la mesura que el monestir va servir de lloc de celebracions, interessa analitzar-ho com a mostra dels diferents tipus de nexes que lligaven Pedralbes amb el món exterior.

El dilluns 7 de desembre el 1360 el rei Pere, com agraïment pels serveis prestats pels fills, va nomenar cavaller a Jaume March, senyor de la baronia d'Aramprunyà, a l'església del monestir de Pedralbes.

Tal com hem dit, no es troba cap referència entre els documents de l'arxiu, però la cerimònia i els prolegòmens previs a aquesta, van quedar magníficament descrits en un llibre nomenat *Llibre de la Baronia d'Aramprunyà*, on es recollia la història d'aquesta baronia i els seus senyors. Avui aquest llibre es troba inaccessible als estudiosos, però a inicis del segle actual Bofarull y Sans el va poder estudiar i publicar-ne una monografia, *El Castillo y la Baronia de Aramprunyá*. En l'apartat destinat a analitzar la figura de Pere March, el prohoms, i els seus descendents, va publicar per primera vegada aquesta text⁵⁵; és per això que no tornarem a reproduir el text en la seva totalitat, sinó només, aquells paràgrafs als que fem especial referència.

La narració escrita en primera persona, suposadament pel propi Jaume March, va detallant els diferents esdeveniments de forma

⁵⁵ Bofarull, 1911: 92-97. Aquest text ja havia estat llegit per l'autor en la sessió del 18 de novembre del 1907 de la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, com il·lustració a un estudi sobre ordes, condecoracions i divises a la Corona d'Aragó i, especialment, de l'orde de Sant Jordi. Abans d'ell el P. Ribera en la seva obra *Milícia Mercenaria*, p. 20 i 21 ja en feia referència tot i que no el va publicar. Posteriorment, a la publicació de l'esmentat llibre de la *Baronia* de Bofarull, també l'arquitecte Bonaventura Bassegoda va tornar a publicar el document en la seva obra sobre el monestir de Pedralbes, Bassegoda, 1922: 57-61.

evolutiva, des de la notificació per part del rei de la voluntat d'investir-lo cavaller, fins al mateix acte. Interessa ressaltar, especialment, de la primera part de la narració, el desig que va expressar l'interessat per a consultar la gràcia reial amb dos personatges peculiars, el primer, fra Pere d'Aragó, fra menor i fill del rei Jaume, i la segona, la mateixa reina Elisenda.

A banda que el fet mostra l'estret lligam que unia a Jaume March amb la família reial, es interessant fer notar la figura de fra Pere, que en aquest moment, només, feia dos anys que havia professat a l'orde franciscana. Ben aviat, però, la seva personalitat visionària, li havia de reportar un gran prestigi, fins el punt d'aconseguir que, seguint els seus consells, el papa Urbà V retornés a Roma el maig del 1367, tot i que no va poder evitar el cisma posterior. Les visions de fra Pere van portar fins i tot, a obrir una investigació per dictaminar la seva veracitat, sense que s'arribés a una conclusió clara⁵⁶. És interessant constatar que Jaume March recorrís a un personatge de tant prestigi per demanar-li consell. No obstant, tot i la curiosa figura del primer conseller, és de més interès encara, ressortir, que la segona persona l'opinió de la qual li va merèixer més respecte, va ser la reina Elisenda. Pretenem dedicar un apartat a analitzar la figura de la reina, per la qual cosa ens limitem a ressaltar ara el prestigi de que sembla gaudia dins els cercles de l'elit social, tot i estar-ne oficialment, apartada.

Tant un com altre personatge van aconsellar a Jaume March, que acceptés el privilegi de cavalleria que li volia atorgar el rei i es va decidir que la cerimònia es realitzés a l'església de Pedralbes, al cor de les monges. La reina a més, va voler regalar la vestimenta que havia de portar el futur cavaller que va escollir per l'ocasió unes vestimentes blanques, a to amb l'aire privat i auster que volia tingués l'acte.

56

Pou y Martí, 1991 reed.: 347-396; Ivars, 1928, XXIX: 21-97.

Efectivament, Jaume Marc, que es descriu com un home d'uns seixanta anys, un cop rebut els consells favorables de l'infant i la reina, va expressar al rei que acceptava l'honor, i que desitjava que la cerimònia fos secreta cosa a la que el rei va contestar: *Pus vos volets que sie secret quant a ara no y cal, com conexerienho aquests qui son en la Cambra, mas aytant se valla.*

Un cop més cal referir-nos a l'estudi dut a terme per Jacques La Goff sobre aquest tipus de cerimònies, per poder analitzar els diferents detalls de l'acte que va tenir lloc a Pedralbes. Diu l'autor que una dels aspectes que caracteritzaven aquests actes era la seva solemnitat i el fet de comptar amb la presència de testimonis, Jaume March va aconseguir que fos una cerimònia discreta, però no, secreta.

El dimarts 8 de desembre del 1360, el rei acudí al monestir *secretament fort ab poques persones*, per fer cavaller a Jaume March. Després d'una nit de vetlla a l'interior de l'església del futur cavaller acompanyat de deu dels seus parents, l'endemà, dia de la Concepció de Santa Maria, va iniciar-se la cerimònia amb l'arribada del rei. Un cop allà, juntament amb la reina, amb qui va presidir l'esdeveniment, van entrar al monestir de les dones, i amb ells, la resta dels assistents per acudir el cor de les monges on es duria a terme l'acte.

Hem de notar arribat a aquest punt, com un com més es degué trencar la clausura exercint el dret que el papa havia atorgat a la família reial per entrar al monestir en determinats actes, ja que si bé era possible que per accedir a l'esmentat cor, s'hagués pogut passar per l'interior de l'església, sembla que la comitiva va entrar a l'interior del claustre amb direcció que als peus de l'església, des d'on pujarien cap el cor.

Un cop en el cor es va efectuar un ofici en el que hi van estar present: *Primerament, lo senyor Rey
e la senyora Reyna Elizen,
e lo senyor Infant frare Pere Daragó.
L'onrat frare Sanxo D.Aragó, Archabisbe de Cayller,
lo noble en Guillabert de Senteylles*

*lo noble en Berenguer D.Abeylla
lo noble en G.Galceran de Rochaberti,
lo noble en P.Galceran de Pinos,
lo noble en Gasto de Muntchada
mossen en Bernat G. de Foxa,
mossen en Johan Exemeniç de Munt Tornés,
mossen en Berenguer de Manresa
e moltes altres persones axi ciutadans com cavallers, com altres
persones.*

Encara hi foren presents les dones qui.s segueixen:

*Primerament, madona la Abadessa e totes les dones del Monestir
e madona la vescomtessa de Cabrera, muller del noble en Bernat de
Cabrera
E madona Alienor de Pinos,
E madona muller que fo del vezcomte de Cardona
E moltes altres dones, axi mullers de ciutadans, com de
cavayllers.*

Consignem el nom d'aquests assistents a l'acte que semblen formar part del cercle proper a la reialesa, perquè la majoria estaven d'una u altre manera relacionats amb el monestir, bé personalment, bé a través de les seves filles monges.

La descripció de la cerimònia és d'una gran minuciositat i descriu tots el ritual fins al més mínim detall. A diferència del breu acte en que els vassalls de Sarrià prestaven homenatge a l'abadessa com a senyora de les seves persones i bens, l'acte d'investidura de Jaume March va seguir tot un cerimonial, tot i que sense ornamentacions supèrflues:

E en presencia de totes les persones damunt dites, lo dit senyor Rey feu comensar la missa de Sant Spirit, axi que com hagneren dita l'epistola lo dit senyor se acostá al altar, e yo axi mateix qui estich en cors en pals de calses, volch lo dit senyor que.l dit mossen en Johan Exemeniç de Muntornés e mossen en Berenguer de Manresa, cavallers, me calsassen los esparons.

E calsats los esparons, lo dit senyor Archabisbe pres una capa de Cor e lo mitre e la crossa: axi que pres un libre e comença lo offici de la Cavaylleria; axi que li posaren l'espaa de devant, e aquella beney-hi i senya e dix la oracio apropiada- la qual es molt sancta- sobre la dita espaa.

E com la dita espaa fo beneyta, lo dit senyor Rey la trasch del foure, e mes-la en la mia man dreta, volent que la esbrandis: e axi se feu, e apres mana que yo me agenoyllas.

E yo, estant de genoyllons, e tinent l'espaa treta en la ma, lo dit senyor Archabisbe dix una oracio molt bona e molt apropiada sobre mi, en la qual oracio tot cavaller es tengut de defendre la terra ab lo senyor, item deu defendre e mantenir dones, vidues e pupils, e deu defendre lo be publich.

E apres acabada la dita oracio, lo senyor Rey pres de la mia ma l'espaa, e tornala en lo fourem e fou dit un respons als clerges; e dit aquel, lo dit senyor senyi a mi l'espaa dient una oracio molt bona e molt apropiada. Axi quem doná lo bufet en la cara e besam en la boca, segons que.s acostumat.

E yo baxe les mans que tenie juntes sobre lo cap, agenoyllem e bese-li les mans e los peus.

E fet aço, lo dit noble en Gilabert de Senteylles desseynim l'espaa.

E los dits caballers descalsaren-me los esparons.

E fet aço, lo senyor Rey se'n torna al seu seti, e yo me'n torne al loch hon estava; axí que digeren l'Evangelí.

Apres lo senyor Rey offeri, e volch que yo offeris apres de.l, qui offeri un flori, com aytal sia la ordinacio.

E acabada la missa, lo senyor Rey se acostá á la senyora Reyna e ensemps isqueren de la Esgleya e anaren al Palau hon deviem menyar (...).

La minuciositat de la descripció permetria fer un anàlisi complet dels diferents gests simbòlics que conformaven una cerimònia d'aquestes característiques, però el que interessa ressaltar pel nostre estudi, són la repetició, també aquí, dels signes que trobem en els actes de vassallatge a l'abadessa, el petó, i el senyal de les mans. Un cop més tornem a trobar el petó a la boca que, com ja apuntava La Goff, era propi d'aquest tipus de cerimònies, just en el moment en què el rei acceptava com un igual al vassall; en canvi, trobem una peculiaritat en l'acte següent, en el petó a les mans i els peus fet pel vassall al senyor. Sembla que aquest gest no era molt estès, i Sánchez Albornoz, i posteriorment, Hilda Grassoti, el van presentar com una particularietat dels regnes de la península, concretament, Grassoti el troba molt estès a Castella i Lleó⁵⁷. Sembla doncs,

57

Les referències al treball de Sanchez Albornoz, *En torno a los orígenes del feudalismo*, Mendoza, 1942, i les de Hilda Grassotti, *Las instituciones feudo-vasalláticas en León y Castilla*, Spoleto,

que també es duia a terme a la corona catalano-aragonesa, al moment en que el vassall mostra tota la seva reverència al senyor. En el cas de reverència a l'abadessa el gest utilitzat va ser el comú de la prestació a les mans.

Jaume March va ser armat cavaller de l'orde de Sant Jordi d'Alfama, com es descriu en la segona part de la cerimònia que es va realitzar al palau de la reina, i a partir d'aquell moment, els seus fills van deixar de ser ciutadans honrats per passar a l'estament superior dels cavallers. Precisament, una filla seva, Isabel, va ser l'escollida per ocupar el càrrec d'abadessa de Pedralbes en la ja comentada destitució de l'abadessa Violant de Pallars l'any 1408.

El mateix Jaume March el trobem representat uns anys abans de ser investit cavaller, en una preciosa miniatura en la que ell mateix reb acte d'homenatge com a senyor de la baronia d'Eramprunyà, del seu vassall, Aymeric de Cunit, per la casa de la Sentiu⁵⁸.

1969, les hem recollides de l'esmentat treball de Jacques La Goff, *op. cit.*

58

Bofarull y Sans, 1911: 89-90. El mateix llibre inclou la reproducció de la miniatura. Per la nostre banda, hem aconseguit una segona reproducció d'aquesta miniatura a través d'una fotografia que es troba recollida en uns llibres que reproduïen diverses imatges del castell de Castelldefels. Aquests llibres van ser fets l'any ~~1878~~ per ordre de Manuel Girona, qui havia adquirit l'esmentat castell, juntament amb la resta de la baronia d'Aramprunyà, pocs anys abans. Amb les propietats degué adquirir també, l'arxiu, amb l'esmentat *Llibre de la Baronia*, d'on extreuria la fotografia.